

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

TASARRUFLAR İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

VEFA ÖZTÜRK

BURSA 2021

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

TASARRUFLAR İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Vefa ÖZTÜRK
701711031

Danışman:
Doç. Dr. Filiz ERYILMAZ

BURSA 2021

Yemin Metni

Yüksek Lisans / Doktora Tezi/Sanatta Yeterlik Tezi/ Çalışması olarak sunduğum “Tasarruflar ile Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

13.07.2021

Adı Soyadı: VEFA ÖZTÜRK

Öğrenci No: 701711031

Anabilim/Anasanat Dalı: İKTİSAT

Programı: İKTİSAT

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

: Sanatta Yeterlik

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Tasarruflar ile Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 78 sayfalık kısmına ilişkin, 13/07/2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

13.07.2021

Adı Soyadı:	Vefa Öztürk
Öğrenci No:	701711031
Anabilim Dalı:	İktisat
Programı:	İktisat Yüksek Lisans
Statüsü:	Öğrenci

Danışman

(Adı, Soyad, Tarih)

Doç. Dr. Filiz Eryılmaz 13.07.2021

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....
Anabilim/Anasanat Dalı, Bilim
Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı "Tasarruflar İle Büyüme Arasındaki İlişki:
Türkiye Örneği" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../20.....
günü-..... saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar
sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız)
olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Vefa Öztürk
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı: İktisat
Bilim/Sanat Dalı : İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı :
Mezuniyet Tarihi :/...../20....
Tez Danışman(lar)ı : Doç. Dr. Filiz ERYILMAZ

TASARRUFLAR İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Son yıllarda ülke içi tasarrufların ekonomi büyüme ile ilişkisi iktisadi literatürde çok fazla teorik ve ampirik araştırmaya konu olmuştur. Tasarruf oranlarının böylesine ülke ekonomisi için önem arz etmesinin nedeni, bir yandan tasarrufların yatırımlar için gerekli olan sermaye birikimini oluşturması ve bunun ile bağlantılı olarak ekonomik büyümeye katkıda bulunması şeklinde açıklanabilir. Gelişmiş ülkelerde yatırımları finanse edecek yeterli oranda sermaye olduğu için bu ekonomilerde genellikle istikrarlı büyüme söz konusudur. Fakat az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin genelinde sermaye yetersizliği ekonomideki sorunların başını çekmektedir. Tasarruf oranlarının az olmasının bahsi geçen ülkeler için oluşturduğu sorunlardan birisi de sermaye yetersizliği nedeni ile ülkelerin yurtdışı kaynaklara başvurmak zorunda kalmaları ve böylece birçok ülkenin cari açık sorunu ile karşı karşıya kalması şeklinde sonuçlanır. Türkiye’de de son yıllarda görüldüğü gibi sermayenin yetersiz olması ülke ekonomisinin dışardan gelecek olan sermaye hareketlerine çok fazla bağımlı kılmış bunun sonucuda ülke ekonomisi çok kırılgan bir yapıya bürünmüştür. Bu tezin amacı Türkiye ekonomisinde tasarruf ve büyüme arasında bir ilişki var mı, varsa bu

ilişkinin yönünü belirlemeye yönelik bir çalışmada bulunmak. Tezin ilk ve ikinci bölümünde teorik çalışmaya yer verilmiş son bölümde ise Türkiye'nin 1960 ve 2020 yıllarına ait tasarruf oranları ve büyüme verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tasarruf, Büyüme, Cari Açık, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

Name and Surname : Vefa Ozturk
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Economics
Branch : Economics
Degree Awarded : Master
Page Number :
Degree Date :/...../20....
Supervisor/s :

THE RELATIONSHIP BETWEEN SAVINGS END ECONOMIC GROWTH: THE EXAMPLE OF TURKEY

In recent years, significant theoretical and empirical research in the economics literature has focused on the relationship between domestic savings and economic growth. The importance of saving rates for a country's economy can be explained by the fact that, savings produce the capital essential for investments and, as a result, contribute to economic growth. Because industrialized countries have enough resources to finance projects, their economies are generally stable. In most undeveloped and growing economies, however, a shortage of capital is the most pressing issue. One of the issues generated by low savings rates for the aforementioned countries is that, due to lack of capital, countries are supposed to depend on foreign resources, resulting in a current account deficit for many of them.

Insufficient capital in Turkey has made the country's economy overly dependent on foreign capital movements, and as a result, the country's economy has taken on a very fragile structure. This thesis aims to see whether there is a relationship between saving and growth in the Turkish economy and if there is, to figure out which direction that relationship is going. The theoretical work is presented in the first seconds part of the thesis, and in last part , Panel Statistics Analysis is performed utilizing Turkey's savings rates and growth data for the years 1960 to 2020.

Keywords: Savings, Growth, Current Account Deficit, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar	viii
ŞEKİLLER	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TASARRUF VE ÇEŞİTLERİ

1.1. Tasarruf	3
1.2. Tasarruf Çeşitleri.....	4
1.2.1. Yurtiçi Tasarruflar.....	4
1.2.2. Dış Tasarruflar.....	5
1.2.3. Özel Tasarruflar.....	5
1.2.4. Kamu Tasarrufları.....	6
1.3. İktisat Okullarının Tasarrufa Yaklaşımları	8
1.3.1. Klasik İktisadın Tasarrufa Yaklaşımı	8
1.3.2. Keynesyen İktisadın Tasarrufa Yaklaşımı	10
1.3.4. Tasarruf Teorileri	13
1.3.4.1. Mutlak Gelir Hipotezi.....	13
1.3.4.2. Nispi Gelir Hipotezi.....	14
1.3.4.3. Ömür Boyu Gelir Hipotezi.....	16
1.3.4.4. Sürekli Gelir Hipotezi.....	19
1.3.4.5. Zamanlararası Tüketim Tercih Modeli.....	21

1.3.4.6. Diğer Tasarruf Teorileri.....	23
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

HANEHALKI TASARRUFLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

2.1. İktisadi Faktörler.....	27
2.1.1. Gelir.....	27
2.1.2. Faiz.....	28
2.1.3. Enflasyon.....	29
2.1.4. Kamu Tasarrufları.....	29
2.1.5. Borçlanma Kısıtı.....	30
2.1.6. Finansal Gelişme.....	31
2.2. Demografik Faktörler.....	32
2.2.1. Bağımlılık Oranı.....	33
2.2.2. Şehirleşme Oranı.....	34
2.2.3. Yaşam Beklentisi.....	35
2.2.4. Nüfus Artışı ve Nüfusun Yaş yapısı.....	35
2.3. Sosyal ve Politik Faktörler.....	36
2.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DEKİ TASARRUFLARIN HACMİ.....	38
2.4.1 Seçilmiş Ülke Örneklerinde Tasarruf Oranları.....	38
2.4.2. Türkiye’deki Toplam Tasarruf Oranlarının Yıllar İçerisindeki Seyri.....	44
2.4.2.1. Türkiye’de 1975 ve 2015 Yılları Arasındaki Toplam Tasarruf Oranları: Kamu ve Özel Tasarruflar.....	45
2.4.2.1.1. Özel Tasarruf Oranları.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TASARRUF VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ TEORİK: TEORİK ÇERÇEVE

3.1. Klasik iktisat Teorisinde Tasarruf Büyüme İlişkisi.....	52
3.2. Keynesyen Teoride Tasarruf-Büyüme İlişkisi.....	53

3.3. Büyüme Modelleri ve Tasarruf Büyüme İlişkisi.....	56
3.3.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli.....	56
3.3.2. Solow Büyüme Modeli.....	58
3.4. İçsel Büyüme Modellerinde Tasarruf ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	61
3.4.1. AK Tipi İçsel Büyüme Oranı.....	61
3.4.2. Romer Modeli ve Tasarruf-Büyüme İlişkisi.....	62
3.5. Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiye Yönelik Literatür Taraması.....	64
3.6. Ampirik Uygulama.....	67
SONUÇ.....	72
KAYNAKLAR.....	74

TABLolar

Tablo 1. AB Ülkelerinin tasarruf oranları	39
Tablo 2. Farklı Gelirlere Sahip Ülkelerin Tasarruf Oranları.....	41
Tablo 3. Birim Kök Testi Sonuçları.....	68
Tablo 4. Optimum Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	69
Tablo 5. Otokolerasyon Koşulu.....	71
Tablo 6. Değişen Varyans Testi Sonuçları.....	71
Tablo 7. Granger Nedensellik Test Sonuçları.....	71

ŞEKİLLER

Şekil 1. Tasarruf – Yatırım Eşitliği.....	10
Şekil 2. Keynesyen Analizde Tasarruf Fonksiyonu.....	11
Şekil 3. Tüketimde Mandal-Takoz Etkisi	16
Şekil 4. Yaşam Boyu Tüketim	18
Şekil 5. Sürekli Gelir Hipotezi.....	20
Şekil 6. Tüketicinin Dönemler arası Bütçe Kısıtı.....	23
Şekil 7. Çeşitli Ülke Gruplarının Tasarruf Oranları.....	38
Şekil 8. Asya Ülkelerine Ait Tasarruf Oranları.....	42

Şekil 9. Gelişmekte Olan Ülkelerin Tasarruf Oranları.....	43
Şekil 10. Tasarruflardan Büyümeye Potansiyel Geçiş Kanalları.....	44
Şekil 11. Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflarının Oranları	46
Şekil 12. 1990-2001 Dönemi Tasarruf Oranları.....	47
Şekil 13. Tasarruf -Yatırımın Farkının GSYİH İçindeki Payı.....	49
Şekil 14. Özel Tasarruf-Yatırım Açığı.....	50
Şekil 15. IS-LM Diagramı.....	54
Şekil 16. Tasarruflardaki Artışın Yatırımlar Üzerindeki Etkisi.....	60
Şekil 17. VAR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri.....	70

GİRİŞ

Son dönemlerde ekonomik büyüme iktisat literatüründe üzerinde önemli çalışmaların yapıldığı bir konu haline gelmiştir. Yapılan çalışmalarda ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Bu faktörler arasında, siyasi, bilimsel çalışmalar, teknolojik gelişmeler, beşerî ve ekonomik etkenler yer almaktadır. Ekonomi büyüme iktisat teorileri tarafından ele alındığı zamandan beri, tasarruf ile olan ilişkisi daha çok ön plana çıkmıştır. Tasarrufların büyüme için önem arz etmesinin önemli bir nedeni, yatırımlar için gerekli olan sermaye birikimini oluşturmasından gelmektedir. Fakat günümüze kadar yapılan birçok teorik ve ampirik çalışma tasarruflar ve büyüme arasındaki ilişkinin yönü konusunda hemfikir olmamışlardır. Yapılan araştırmaların bir kısmına göre tasarruflardan büyümeye doğru bir etki söz konusu iken, bir kısım araştırmalar büyümeden tasarruflara doğru nedensellik ilişkisi olduğunu savunmuşlar. İkisi arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur.

Tasarruf ve büyüme ile ilgili iktisat teorilerine kısaca değinmek gerekirse ilk olarak Klasik İktisat ekolünün kurucusu Adam Smith'in görüşüne değinilebilir. Smith tasarrufu savurganlığın zıt anlamı olarak ele almış ve sermaye birikiminin en önemli unsuru olarak görmüştür. Bundan yola çıkarak Klasik İktisat ekolüne göre tasarruflar ekonomik büyüme için en önemli etkidir. Keynesyen teoriye göre tasarruflar uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde bir etkiye sahip değildir. Tasarruflar tüketim ve yatırımlarda azalma meydana getirmekte ve bu da ekonomiyi olumsuz etkilemektedir (Ünsal 2013: 193). Büyüme modellerinin tasarruf ve büyümeye olan yaklaşımları ise; Solow'a göre tasarruflar hasılayı ancak yeni durağan duruma kadar artırabilir. Harrod-Domar ise kendi modellerinde tasarrufları büyümenin bir koşulu olarak ele almışlar. Son olarak içsel büyüme modellerinde tasarruflar büyüme için önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için ekonomik büyüme olgusu önemli bir konu teşkil etmektedir. Bu ülkelerde ekonomik büyümenin gerçekleşmesine yönelik en büyük sorun yeterli miktarda sermaye sahibi olamamalarıdır. Yeterli sermayenin olmayışı büyümeyi hedefleyen birçok ülke

ekonomisinde çeşitli sorunlara yol açılabilir. Örneğin sermaye eksikliğini kapatmak isteyen bir ekonomi dışardan gelecek olan sermaye akışlarına ihtiyaç duyacaktır, bunun sonucu olarak ülke ekonomisi dış sermayeye bağlı duruma gelecek ve ani gelişecek olan sermaye hareketleri ülke ekonomisinde olumsuz etkiler oluşturabilecektir.

Tezin temel amacı Türkiye’de büyüme ve tasarruflar arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi var mı, varsa da ne yönde olduğu ile ilgili bir araştırma yapmaktır. Uygulama kısmına geçmeden önce hem tasarruflar ile ilgili teorik çalışmaya yer verilmiş hem de çeşitli ülke gurupları ve Türkiye’nin belirli zamanlardaki tasarruf oranlarına yer verilmiştir.

Tezin ilk bölümünde tasarruf kavramı ve çeşitleri ele alınmıştır. Daha sonra tasarruf ile ilgili başlıca teorilere yer verilmiştir. İkinci bölümde tasarrufu etkileyen faktörler ele alınmıştır. Bu faktörler iktisadi, demografik, politik ve sosyolojik faktörler olup her birisi kendi içerisinde ayrıca ele alınıp bu faktörlerin tasarruf üzerindeki etkilerine değinilmiştir. İkinci bölümün devamında dünyada çeşitli ülkelerin tasarruf oranlarına yer verilmiş ve bunların Türkiye’deki tasarruf oranlarıyla kıyaslaması yapılmıştır. İkinci bölümün sonunda ise Türkiye’nin 1975 ve 2015 yıllarına ait tasarruf oranlarına yer verilmiş, bu oranlar belirli dönemler içerisinde ele alınarak incelenmiştir.

Tezin son bölümünde ilk olarak Klasik ve Keynesyen teorinin büyüme ile tasarruf arasındaki temel ilişkiye yönelik görüşlerine yer verilmiştir, daha sonra bu konuya yönelik büyüme modelleri ve içsel büyüme modellerinin görüşleri ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda uygulama kısmı yer almaktadır. Uygulama kısmında Türkiye için tasarruf ve büyüme arasında nedensellik ilişkisini bulmaya yönelik VAR Analizi ve Granger Nedensellik Analizi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TASARRUF VE ÇEŞİTLERİ

1.1. TASARRUF

Tasarruf kavramının birçok tanımı olsa da burada genel olarak kabul edilmiş tanımlara yer verilmiştir. Öncelikle TDK' da yer alan tasarruf kavramına baktığımızda, bu kavramın Arapça'dan dilimize geçtiğini görürüz, kelime anlamı ise " bir şeyi istediği gibi kullanma yetkisi" olarak geçer. Merkez Bankası tarafından yayınlanmış bir makalede ise tasarruf kavramının genel bir tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre tasarruf; gelir ile tüketim arasındaki farktır. Kavramsal olarak ele alındığında ise Kalkınma Bakanlığının tanımına göre; tasarruf şimdiki zamanda yapılabilecek tüketimin gelecekteki bir tarihe ertelenmesi anlamını taşımaktadır.

20. yüzyıl ülke ekonomilerinde büyüme modellerinin önemi artması ile birlikte büyüme ile ilişkili olarak ülke içindeki tasarrufların da önemi artmıştır. Tasarruf olgusu, ekonomi literatürü içerisinde tarihsel bir süreçte incelendiğinde , bu konuyu ilk olarak Adam Smith'in ele aldığı görülmektedir.

Adam Smith'e göre, tasarruflar tutumlu davranıldığında artar fakat israf artışı zaman tasarrufta azalma gerçekleşir. Bir birey gelirinde ne kadar birikim yaparsa bu onun sermayesinde artış meydana getirecektir. Kişilerin sermayelerindeki bu artış ancak yıllık gelirlerini artırdıkları ölçüde mümkün olabilecek, toplumun sermayesini de bireysel sermayenin toplamı oluşturacaktır. Smith, sermaye artışının altında yatan önemli nedenin çalışma tutumunun oluşturacağı değer üzerine kurulu olacağını ifade etmiştir. Bundan dolayıdır ki kişilerin tutumlulukları bir şekilde ortadan kalkarsa, bireyin çalışması sonucu elde edeceği miktar ne olursa da toplam sermayede bir artış olmayacaktır(Smith, 1863: 448–449). Yukarıdan da anlaşılacağı gibi Smith tasarruf olgusunun temel belirleyicisinin tutumluluk olduğunu belirtmiştir. Bunu belirtirken de tasarrufun zıttı olarak israf kavramına yer vermiştir, toplumdaki sermaye artışının da bu iki kavram üzerinden belirleneceğini dile getirmiştir (Şengör 2015:4).

Bununla beraber Keynes ‘‘ İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi’’adlı eserinde tasarruflar üzerinde kapsamlı bir şekilde durmuş. Keynes’in tasarrufa olan yaklaşımı günümüze kadar önemini korumuştur.

Keynes’e göre tasarruf gelirin tüketim ve harcamalardan sonra kalan kısmı olarak tanımlanmaktadır. Yine Keynes’e göre tasarruf kavramı üzerine herhangi bir şüphe veya karışıklığın nedeninin ancak gelir ve tüketim ile ilgili anlam kaymalarından gelebileceğini dile getirmiştir. Bireysen tüketicilerin davranışları tasarrufları oluştururken bireysel girişimcilerin davranışı da yatırımları etkilemektedir. Tüketim ve davranış iki farklı davranış biçimi olsa da ikisi de gelirin artan kısmını ifade ettiğinden dolayı birbirine de eşittirler (Keynes, 1991: 60–63).

Keynes, bireylerin elde ettikleri gelirlerin tümünü harcamamasını belirli öznel nedenlere dayalı olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenlerin bir yandan insan doğasına ait olan etmenler tarafından belirlendiğini, diğer yandan sosyal çevre ve ekonomik birimlerle kaynaklı olan etmenler olarak sıralamıştır (Keynes, 1991: 89–134)

1.2. Tasarruf Çeşitleri

1.2.1. Yurtiçi Tasarruflar

Yurtiçi tasarruflar, ülke içerisinde yer alan birimlerin yapmış oldukları tasarrufların toplamını oluşturur. Bu birimler kamu tasarrufları, kurum tasarrufları ve özel kesim tasarrufları tarafından oluşmaktadır. Biraz daha açacak olursak kişisel tasarruflar; bireylerin biriktirmiş oldukları tasarruflar, firma tasarrufları ise amortisman payları ve verilmemiş firma karları düşüldükten sonra geriye kalan kısımdır, son olarak devlet tasarrufları ise devletin ulusal gelirden harcamalarını yaptıktan sonra elinde kalan kısım olmaktadır (İnan 2007: 11).

Ülke içi tasarruflar bütünü aynı zamanda ülkedeki toplam sermayeyi oluşturacağından, bir ülke ekonomisinin yatırımlarını artırabilmesi için yurt içi tasarruf oranlarının önemi büyüktür.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler sermaye bakımından ciddi sorunlar yaşamaktadır. Türkiye örneğinde olduğu gibi yurtiçi tasarruflarının son dönemde düşmesi ile beraber, ülke ekonomisi yatırımlarını devam ettirebilmek için dış sermayeye ihtiyaç duymaktadır bu da ekonominin kırılgan bir yapıya dönüşmesine neden olmak da. Yurtiçi tasarruflar özellikle gelişmekte olan ülkelerin var olan sınırlı sermayeleri ile finansal anlamda yatırımları yeterince destekleyemedikleri için bu ülkeler için önemli bir role sahiptirler. Bunun nedeni Nurkse'nin bahsetmiş olduğu "fakirlik kısır döngüsü" ile açıklanmaktadır, bu kısır döngünün işleyiş biçimi "düşük gelir-düşük tasarruf-düşük yatırım- yetersiz sermaye birikimi" şeklinde olmaktadır. Bu ülkelerdeki sermaye piyasalarının da zayıf olması, kalkınma projelerinin ihtiyacı olan finansmandan dolayı bu tasarruflar ciddi önem arz etmektedir (Barış, Uzay 2015: 120).

1.2.2. Dış Tasarruflar

Dışa açık bir ekonomide iç tasarruflarla birlikte yabancı ülkelere gelen yatırımlarda ülke için önemlidir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tasarruf yetersizliğinden dolayı dışardan sermaye girişine sürekli ihtiyaç duyarlar. Daha önce de bahsedildiği gibi tasarruflar özellikle büyüyen ekonomiler için önemli sermaye birikimlerinden birisidir. Tasarrufların önemi hem sabit sermaye hem de büyüme için kaynak oluşturmaktadır. İç tasarruflar tanım gereği dışa açık olmayan bir ekonomide sabit sermaye yatırımları ve stok değişimleri toplamına eşittir. Dışa açık bir ekonomide ise iç tasarrufların yanında yabancı sermayenin oluşturduğu dış tasarruflarında ekonomik büyüme ve yatırım için kaynak oluşturmaktadır (Uygur 2012: 3).

1.2.3. Özel Tasarruflar

Özel tasarruflar bir ekonomide bireylerin ve firmaların yapmış olduğu tasarrufların tümünü temsil etmektedir. Bu tasarruflara gönüllü tasarruflarda denilmekte olup, bireyler ve firmalar hiçbir etki altında kalmadan tasarruflarda bulunurlar. Özel tasarruflar, hane halkının tüketim ve vergi ödemeleri sonrası elinde kalan ve harcanmayacak fazlalık olarak tanımlamak mümkündür. Özel tasarrufların elde edilmesi harcanabilir gelirden tüketim harcamalarının çıkarılması sonucu elde edilmektedir. Tasarrufa ulaşabilmek için tüketim

harcamalarını harcanabilir gelirden çıkarmamızın sebebi, bu harcamaların özel kesime ait ihtiyaçların tümünü kapsayan harcamaları temsil etmesindedir. Özel tasarruflar sadece hane halkı tasarruflarından oluşmaz, kurumların tasarrufları da özel kesim tasarruflarına dâhildir. Bir ekonomide kamu dışındaki diğer bütün birimlerin kendi isteği gereği ve yasa gereği yapılmış olan tasarrufların toplamı özel kesim tasarruflarını oluşturur (Şengör 2015: 8).

Hanehalkı tasarrufları, bireylerin toplam gelirlerinden yaptıkları toplam harcamalar çıkarıldıktan sonra geriye kalan kısımdır. Bireylerin tasarruf yapabilmeleri gelirle doğrudan alakalıdır, bundan dolayı gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerde bireysel gelirler düşük olduğu için hanehalkı tasarrufları da buna bağlantılı olarak düşük olmaktadır. Bahsettiğimiz ekonomilerde gelir düşük olduğu için bireyler ancak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Gelişmiş ekonomilerde ise durum tam tersidir, kişi başına düşen gelirler yüksek oranda olduğu için, bireylerin tasarruf yapma olanakları bulunmaktadır. Bireyler gelirlerinin bir kısmını tasarruf etmek istedikleri zaman bu gelirlerini bankaya, borsaya ve diğer çeşitli finansman amaçlı kurumlara yatırmak koşulu ile piyasada kullanılmaya sunar. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere son dönemlerde dünya genelinde hanehalklarının tasarruf seviyelerinde bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu düşüşün arkasında yaşanan temel neden bireylerin tüketim eğilimlerinin gün geçtikçe artıyor olmasıdır. Tüketimde yaşanan artışın nedeni ise günümüzde bireylerin daha rahat yaşayabilme arzusundan kaynaklanmaktadır. Çevresindeki yaşam standartları televizyon ve diğer iletişim araçlarında gören birey, bir özenti sonucu kendi yaşam standardını da artırmak amacıyla daha fazla tüketime yönelmektedir (Aren, 1990: 65).

1.2.4. Kamu Tasarrufları

Kamu tasarrufları ya da zorunlu tasarruflar olarak da adlandırılan bu tasarruf türü, kamunun toplam gelirinden toplam tüketim harcamaları çıkartılarak hesaplanır. Devletlerin en önemli temel gelir kaynağını kamu gelirleri oluşturduğu için kamu tasarrufunda da en önemli belirleyicilerdir.

Kamu tasarruflarının tanımı 1996 yılına kadar toplam devlet gelirlerinden toplam harcamalar çıkartıldıktan sonra kalan kısım olarak hesaplanırdı. Yapılan

bu tanım kamu tasarruf olgusunu çok sınırlı bir çerçevede çizmiştir, çünkü günümüzde kamu kuruluşları sadece cari dönemler içerisinde yatırım yapmazlar, örneğin okul, altyapı çalışmaları, baraj, karayolları gibi bir bütçe dönemini aşacak yatırımlarda da bulunurlar. Bundan kaynaklı olarak daha önce yapılan bu tanım revize edilmiştir. Yeni yapılan tanıma göre kamu tasarrufları; net kamu gelirlerinden kamu harcama kalemleri, tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları olmak üzere iki grup olarak ele alınarak çıkarılmıştır (Şengür ve Taban, 2016: 32).

Kamu tasarrufları her ülkede aynı seviyelerde olmaz. Tasarrufların farklılık göstermesinin nedenleri, kültürel nedenler, devlet politikaları ve dini inançlar olarak sıralanabilir. Kimi ülkelerde kamu harcamaları pozitif kimi ülkelerde ise negatif olabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde temel altyapı, eğitim, sağlık sistemi gibi devletin temel organlarını oluşturan unsurlar, gelişmekte olduğu için bu ülkelerde kamu tasarrufları genelde açık verir. Bunun önlemenin yolu devlet ya harcamalarını azaltacak ya da gelirlerini artırmak zorunda kalacaktır (Öke 2019: 72).

Kamu tasarrufları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Çetin, 2004: 86):

- Vergiler: Devlet kanunlara dayalı olarak vatandaşlardan zorunlu bir şekilde topladığı gelirlerin bir kısmını tasarruf eder. Devletin temel gelirleri arasında en önemli paya sahip olan geliri vergiler oluşturur. Vergiler gelirlerin çoğunu oluşturduğundan devlet vergileri ihtiyaca göre artırabilir ya da azaltabilir.
- Harcama Kısıntıları: Devlet gelirlerde bir artışa gitmese de yapacağı harcamalardan kısıtlama yaparak tasarruf yapabilir.
- Emisyon: Devlet piyasaya para sürdüğü (emisyon) zaman ya da kredi genişlemesine başvurduğunda enflasyon yukarı yönlü hareket edecektir. Enflasyonun arttığı durumlarda, tüketimden yatırımlara kaynak aktarımı oluşur.
- Borçlanma: Kamunun gereksinim duyduğu zaman özel sektörden aldığı kaynaklardır. Borçlanmanın vadesi dolduğunda kamu bunu faizi ile birlikte geri öder.

1.3. İktisat Okullarının Tasarrufa Yaklaşımları

1.3.1. Klasik İktisadın Tasarrufa Yaklaşımı

Klasik iktisatta üretim değerinden bahsedileceği gibi aynı zamanda gelirden de bahsedilebilir. Elde edilecek olan gelirin tamamı tüketime harcanmayıp bir kısmı tasarrufa ayrılacaktır. Klasik iktisat, mal piyasasında dengeyi yatırım ve tasarruf eşitliği ile açıklamaktadır. Yani ekonomideki tasarruf oranları daima yatırım oranlarına eşit olacaktır, bu şundan dolayıdır, bir ekonomide yatırım yapanlar ve tasarruf yapanlar aynı kişilerdir. Tasarruf faiz oranlarının pozitif fonksiyonu iken, yatırımlarda faiz oranlarının negatif fonksiyonudur (Şahin, 2006: 72).

Klasik teoride dengenin oluşmasında faiz oranının önemli bir etkisi vardır. Örneğin bir ekonomiyi hane halkları ve firmaların toplamından oluştuğunu varsayarsak, oluşacak olan denge, toplam harcamalar (E) toplam üretim miktarına (Y) eşit olacağı sonucuna varacağız. Klasik teorideki bu denklem aşağıdaki gibi olacaktır (Snowdon ve Vane, 2012: 41-42):

$$E = C(r) + I(r) = Y \quad (1)$$

Denkleme yer alan r faiz oranını, E toplam harcamaları, C hane halkı tüketim harcamaları, I firmaların yatırım harcamalarını ve Y de toplam çıktıyı ifade etmektedir. Denkleme de anlaşılacağı gibi hanehalkı harcamaları ve firma yatırımları faiz (r) oranının bir fonksiyonudur. Yine Klasik teoride bireyler gelirlerinin tümünü harcamayacaktır, bir kısmını ellerinde tasarruf olarak tutacaklardır.

$$Y - C(r) = S(r) \quad (2)$$

Tasarruf eşitliğini sağlamak için birinci ve ikinci denklemi eşitlemek gerekiyor.

$$I(r) = S(r) \quad (3)$$

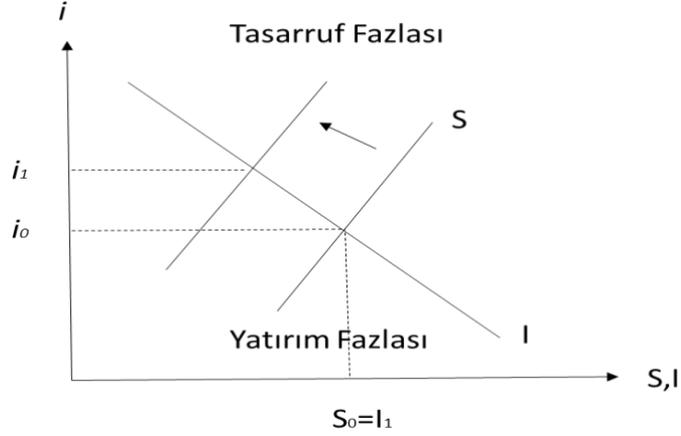
Üçüncü numaralı denklemde de görüleceği gibi Klasik modelde tasarruf faiz oranının bir fonksiyonudur. Klasik İktisad'ın temel önermesine göre faiz oranları ne kadar yüksek olursa, bireyler gelecekte daha fazla kar elde etme amacıyla bugün ki harcamalarını öteleyerek tasarrufta bulunacaklardır (Snowdon ve Vane, 2012: 42).

Klasik İktisat'ta yatırım-tasarruf eşitliği, Irving Fisher'in gelişmesinde büyük katkılarda bulunduğu "Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi" çerçevesinde belirlenmiştir. Bu teoriye göre reel faizlerin oluşumu iki temel nedene dayanmaktadır (Çetin Murat 2004, 42).

- Zaman tercihi; fertler sermaye biriktirmek yerine cari dönemde tüketim yapmayı tercih etmektedirler.
- Girişimcilerin yapmakta oldukları harcamalardan getiri sağlamaları verimlilik oluşturur.

Yukarda anlatılanları Klasik İktisat'ta ki tasarruf-yatırım eşitliğini anlatan şekil yardımı ile daha iyi anlayabiliriz. Şekilde yer alan S fon arzı (tasarruf) eğrisini, I fon talebi(yatırım) eğrisini, i ise reel faiz oranını temsil etmektedir.

Şekil 1: Tasarruf – Yatırım Eşitliği

Ödünç verilebilir fonlar teorisinde fon arzında bulunan kesimi hanehalkı oluşturmaktayken, özel sektör ve kamu fon talebinde bulunmaktadır. Dengenin oluştuğu yer i_0 reel faiz oranıdır. Bu noktada tasarruflar yatırım oranlarına eşittir. Çeşitli nedenlerden dolayı reel faiz oranları artarsa (i_1 noktasına gelirse) fon arzı yukarı yönlü hareket edecek ve yatırım oranlarında azalma meydana gelecektir. Klasik iktisatçılara göre faizin esnek olması tekrardan yatırım-tasarruf da yeni dengenin oluşmasını sağlayacaktır. Fonlara olan talep artışı ile faiz oranları düşecek ve yatırımlarda tekrar artış sağlanacaktır bu durumda $S_0=I_0$ denge noktası tekrardan sağlanmış olacak (Şengür ve Taban, 2016: 19)

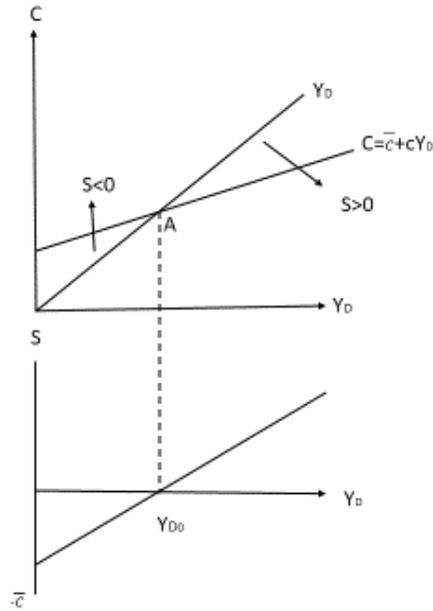
1.3.2. Keynesyen İktisadın Tasarrufa Yaklaşımı

Klasik İktisad'ın temel teorilerinden biri olan Say Yasası'na göre " Her arz kendi talebini yaratır." Bunu tasarruf-yatırım özdeşliği için formülize edecek olursak, yatırım hacminin tasarruf hacmi tarafından belirleneceği sonucuna varırız. Klasik iktisatçıların bir diğer önemli varsayımı ise yatırımlar ve tasarruflar ödünç verilebilir fonlar aracılığı ile faiz tarafından belirlenir, Keynes bu noktada klasikçilerden önemli ölçüde ayrılır, Keynes'e göre tasarruflar gelir, yatırımlar ve beklentiler tarafından belirlenir. Klasik iktisatçılar tasarrufu bireylerin bugünkü harcamalarından vazgeçmesinin bir bedeli olduğunu savunurken, Keynes ise, bireylerin gelecekteki belirsizliklerden dolayı tasarruf etmekte olduğunu varsaymıştır (Çetin 2004: 46).

Keynesyen iktisatta tasarruf, gelirin harcanmayan kısmı olarak ele alınmaktadır ve efektif talebin azalmasına neden olmaktadır. Oluşan talep yetersizliğinden kurtulmanın yolu ise gelirden bağımsız olarak harcamaları artırmaktır (Akyüz, 2009: 181).

Keynes' e göre faiz oranındaki değişimler Klasik iktisatçıların iddia ettiği gibi tasarruflar üzerinde çok fazla etkili değildir. Ayrıca Keynes faizin klasiklerin iddia ettiği gibi tasarruf- yatırım eşitliğini sağlayan bir rolünün olduğunu da doğru bulmamıştır. Keynes' e göre faizin iki önemli rolü bulunmaktadır; serveti nakit bir şekilde tutma ve cari likiditeyi eşitlemek. Keynes' e göre faiz oranları para arzı ve para talebinin bir fonksiyonudur. (Keynes, 1991: 113).

Şekil 2: Keynesyen Analizde Tasarruf Fonksiyonu

Yukarıdaki şekilde Keynes'in gelir-harcama ve tasarruf modelini görürüz. Başta görüldüğü gibi gelir sıfır olsa bile otonom tüketim nedeni (\bar{C}) ile tasarruf eksilerde olacak. Burada bireyin geliri olmasa dahi, temel ihtiyaçlarını karşılamak için borç alarak tüketim yapmak zorundadır bu nedenden dolayı tasarruflar negatif olmaktadır. A noktasına gelinceye kadar birey tasarruf etme imkânı elde edemeyecektir fakat A noktasından sonra pozitif tasarruf başlar. Bu noktadan

sonra bireyin geliri harcamalarından fazla olacaktır. Burada birey şu sorunla karşılaşacaktır; gelirin fazla olan kısmı ile ne kadar tasarruf edip ne kadarını harcayacaktır. Keynes harcamayı etkileyen faktörleri öznel ve nesnel olarak iki gruba ayırmış (Keynes 2010: 87-101):

Nesnel Faktörler;

- Ücret birimlerinde meydana gelen değişiklikler
- Gelir ve net gelir arasındaki farkta oluşan değişiklik
- Net gelir hesaplanırken hesaba katılmayan sermaye değerlerinde meydana gelen beklenmedik değişiklikler
- Bugünkü mallar ve gelecekteki mallar arasındaki mübadele oranı
- Maliye politikasının da meydana gelen değişimler
- Bugün ve gelecekteki gelire ilgili beklentilerde değişme

Öznel Faktörler:

- İleride oluşabilecek olumsuzlara karşı kaynak oluşturma
- Bireyin kendisi için ve ailesi için bugünden farklı plan ihtiyaçlarından gelecekte oluşabilecek (hastalık, eğitim) ihtiyaçlara kaynak ayırma
- Gelecekteki faiz oranlarından yararlanma güdüsüyle bugünkü harcamalarını ertelemek
- Bireylerin gelecekte hayattan zevk alma kapasitesi azalsa, daha iyi bir yaşam standardına duyulan özlem nedeniyle, geleceğe kaynak oluşturma
- İleride bağımsız bir şekilde ve bir şeyler başarabilme duygusuyla kaynak biriktirme
- Spekülatif bir şeyleri veya işle ilgili projeleri yapabilmek için manevra yeteneği kazanabilmek adına kaynak ayırma
- Gelecek nesille miras bırakmak adına kaynak ayırmak
- Sadece cimrilik duyguları ile hareket edip herhangi bir mantığa dayanmadan geleceğine kaynak ayırmak

1.3.4. Tasarruf Teorileri

1.3.4.1 Mutlak Gelir Hipotezi

Tasarruf ile ilgili en önemli çalışma Keynes tarafından geliştirilmiştir. Mutlak Gelir Hipotezi olarak adlandırılan bu çalışma 1936 yılında Keynes tarafından kaleme alınmıştır. Klasik İktisat anlayışı tasarruflar ile faiz oranları arasında negatif bir ilişki olduğunu savunur, yani bu anlayışa göre faiz oranları yükseldiğinde yatırımlar azalmakta ve tasarruf oranları artmaktadır. Keynes bu görüşe karşı çıkararak faiz oranlarındaki değişimin tasarruf oranlarına çok büyük ölçüde etki etmeyeceğini dile getirmiştir. Keynes bunu Genel Teori adlı eserinde şöyle açıklar:

Faiz oranında meydana gelen önemli değişiklikler uzunca bir süre sosyal alışkanlıklar önemli ölçüde değiştirme eğiliminde olacak, öznel harcama eğilimini etkileyecektir- fiili deneyim dışında, bu eğilimin ne yönde işleyeceğini söylemek zordur. Bununla beraber, faiz oranlarında alışılmış türden kısa dönemli dalgalanmaların harcamayı her iki yönde de doğrudan etkilemesi pek mümkün değildir. Derneşik gelirleri önceden olduğu gibiyse, faiz oranlarının yüzde 5'ten yüzde 4'e düşmesi nedeniyle yaşam biçimlerini değiştirecek çok sayıda insan yoktur (Keynes 2010 :88)

Keynes'in Klasik iktisattan ayrıldığı bir diğer önemli nokta ise, Keynes'in tüketim olgusu üzerinde önemli ölçüde durmasıdır. Genel Teori kitabında Keynes gelir-tüketim üzerinde durmuştur ve yine bu kitapta tüketimi açıklama noktasında harcamaları esas almıştır (Pehlivan 2006: 26).

Mutlak Gelir Hipotezinin, tasarruf ve harcama oranlarının gelir olgusu üzerinden belirlenmesi, bireylerin gelirlerinin artması nedeniyle harcamalarında da artışa gideceklerdir. Yukarıdaki alıntıda değinildiği gibi tüketim harcamalarındaki bu artış bireylerin öznel ve nesnel tutumlarına göre şekillenecektir. Keynes'in bu *psikolojik kuramına* göre tüketim, gelirdeki artışa oranla daha az artacaktır. Gelirde oluşacak olan payın küçük bir kısmının tüketime gideceğini varsayan Keynes büyük kısmın ise tasarrufa ayrılacağını belirtmiştir (Tapşın 2011 :11).

Keynes bu görüşünü marjinal tüketim eğilimi ile açıklamaktadır, artışta meydana gelen son dilimi gösteren MPC eğimi, gelir oranı yükseldikçe azalmaktadır. Yine bu teoriye göre dar gelirli gruplarda artan gelirin büyük bir kısmı tüketime ayrılırken, yüksek gelirli gruplarda ise tasarruflara ayrılmaktadır (Pekin Tevfik 2004: 144)

1.3.4.2. Nispi Gelir Hipotezi

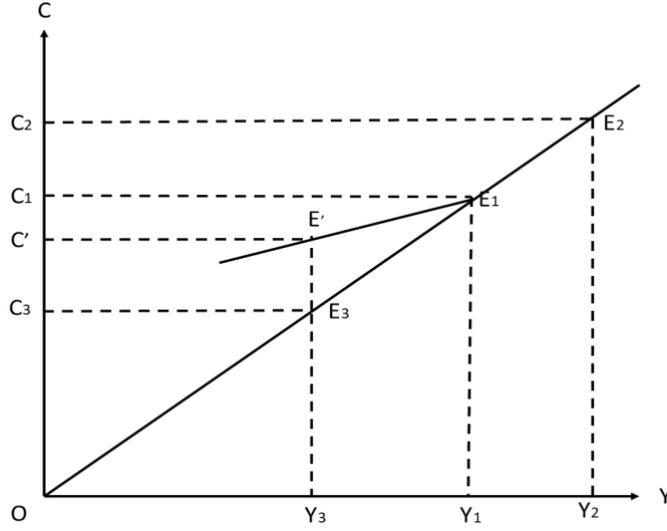
Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezi uzun bir zaman gelir, tüketim ve tasarruflar arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Keynes'in temel varsayımı gelir arttığı zaman tüketimdeki artış aynı ölçüde gerçekleşmeyecektir aksine bir süre sonra tüketimde azalma gerçekleşecektir. Bu görüş uzun zamandır iktisattaki yerini korumuştur, fakat 1942 yılında Kuznets'in 1869-1929 yılları arasındaki gelir ve tüketim verilerini kullanarak ulaştığı sonuçta, Keynes'in teorisinin kısa dönemde geçerli olduğunu fakat uzun dönemde gelir arttığı zaman tüketimde bir azalma olmadığını, bunun yerine sabit kaldığını gözlemlemiştir. Daha sonra 1952 yılında Duesenberry, *Income, Saving and Theory of Consumer Behavior* adlı kitabında tüketim teorilerine yeni bir yaklaşımda bulunarak Nispi Gelir Hipotezini ortaya atmıştır (Ünsal, 2011; 453).

Duesenberry bu modelde tüketim sorununu ele alırken, tüketim ve tasarruf üzerinde sadece gelirdeki değişmelerin etkili olmadığını vurgulamıştır. Bu hipoteze göre, bireylerin tüketim davranış kalıplarının diğer bireylerin davranışlarından bağımsız olmadığıdır. Bu yüzden tüketim davranışını belirleyen en önemli faktör Keynes'in dediği gibi sadece gelir değil, cari dönemdeki gelirin toplam gelir içerisindeki yüzdeleridir. Biraz daha basitleştirelim, ailelerin ve bireylerin tüketim harcamaları içinde buldukları gelir gruplarına bağlıdır. Aileler içerisinde yer aldıkları gelir gruplarının davranış kalıplarına göre tüketimde bulunurlar. Örneğin başlangıçta yüksek gelir grubunda bulunan bir hanehalkı daha sonra geliri düştüğünde, düşük bir gelir sahibi olan bir hanehalkı gibi aynı tüketim davranışlarında bulunmaz. Bireyler gelir seviyeleri düşse de daha önce edindikleri zevk ve gösteriş alışkanlıklarından çabuk çabuk vazgeçmezler (Türkmen, 1995: 20).

Duesenberry varsayımlarına dayanarak, ortalama tüketim eğiliminin kısa dönemde azalmakta olduğunu, fakat uzun dönemde sabit olduğu sonucuna ulaşmıştır. Duesenberry kısa dönem için analiz ettiği gruplar arasında düşük gelir grubunda bulunan bireyler yaşam standartlarını çevrelerine uydurabilmek için daha fazla harcamada bulunurlar, bu yüzden bireylerin ortalama tüketim eğilimi gelirlerine oranla olması gerektiğinden yüksektir. Uzun dönemde ise nispi gelir harcama üzerinde önemli bir faktör olduğu için tüketim harcamaları sabit kalır (Duesenberry, 1952).

Duesenberry'e göre tüketim harcamaları üzerindeki bir diğer önemli etken de bireyin geçmişte sahip olduğu en yüksek gelir oranıdır. Özellikle kriz zamanlarında gelirlerinin büyük bir bölümünü kaybeden bireyler, aynı ölçüde harcamalarından kısıtlamaya gitmezler, bunun altında yatan neden bireylerin geçmişte elde ettikleri yaşam standartlarından hemen vazgeçememeleridir. Gelirleri düşen bireyler sahip oldukları cari gelirlere ziyade daha önceki yüksek gelir düzeylerine göre harcamalarını sürdürmekte ısrar etmektedirler. Bu varsayımlara göre, tüketimin hem cari gelire hem de daha önceki gelir seviyesine göre belirlendiği sonucuna varılmaktadır (Corrales ve Mejia, 2009: 19).

Şekil 3: Tüketimde Mandal-Takoz Etkisi

Kaynak: Güreşçi Pehlivan, 2006:40

Şekil 1.3 yardımcı ile Nispi Gelir Hipotezini açıklamaya çalışalım. Başlangıçta gelir düzeyi Y_1 tüketimde C_1 noktasında dengede olsun. Bireyin geliri C_2 seviyesine çıktığı zaman, bireyin tüketimi içerisinde bulunduğu tüketim eğilimine orantılı olarak C_2 seviyesine çıkacaktır. Bireyin gelirinde artış değil de örneğin ekonomik bir kriz nedeniyle Y_3 seviyesine düştüğünde tüketimde meydana gelecek olan azalma beklendiği gibi C_3 seviyelerine kadar gerilemeyecektir. Yeni harcama düzeyi bireyin geçmişte elde ettiği en yüksek gelire yani Y_1 en yakın bir yerde gerçekleşecek bu da C' olacaktır. Bunun nedeni ise birey geçmişte ulaştığı yaşam standartlarına bırakmak istememesidir (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2014; 566).

1.3.4.3. Ömür Boyu Gelir Hipotezi

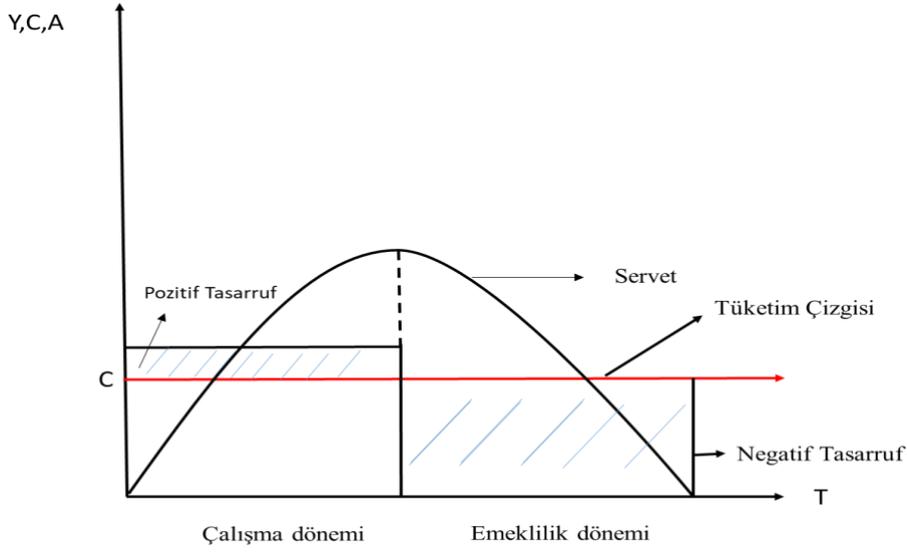
Ömür Boyu Gelir Hipotezi 1950'li yıllarda Nobel Ödüllü İtalyan iktisatçı Franco Modigliani ile arkadaşları Richard Brumberg ve Albert Ando tarafından geliştirildi. Bu teorinin en önemli varsayımı, bireyler tasarruf ve tüketimlerini yalnızca

cari gelirlerine göre değil, bunun yerine ömür boyu elde edecekleri gelire göre belirlerler. Modigliani bu modelde yapılan harcamaları ve geliri iki farklı döneme ayırmış, bunlardan birisini çalışma dönemi diğerini ise emeklilik dönemi olarak belirlemiştir.

Modigliani bireyin toplam gelirini ve tasarrufunu bu iki dönem arasında dağıtarak bir düzleştirme yaptığını savunur. Bunun altında yatan temel nedende emekliliktir. Bireyler harcama ve tasarruf yapacakları zaman emeklilik dönemlerini de hesaba katmaktadırlar. Modelde birey emekli olduğunda gelirinin düşeceğini bilmektedir fakat emeklilik döneminden önce ulaşmış olduğu yaşam standartlarını bırakmak istemeyecektir, sahip oldukları bu yaşam standartlarını korumak için aktif çalışma dönemindeki gelirlerini tasarrufta bulunacaklar (Mankiw, 2010: 509).

Çalışma döneminin ilk yıllarında bireylerin yeterince tasarruf yapamadığı varsayılır. Bunun altında birkaç farklı neden bulunmaktadır, birey bu durumda yeni bir hayat kurma aşamasında olduğu için, örneğin aile kurma, ev alma, çocuklarının eğitim masrafı gibi, bireyin toplam tüketim harcamalarını artıran yıllar olduğu için harcamaların nispeten tasarruflardan yüksek olacağı varsayılmaktadır. Merkez yıllar olarak adlandırılan orta yaşlar bireyin gelirinin fazla olduğu ve tasarruf yapma imkanına sahip olduğu zamanlardır. Yaşamın son dönemi olan emeklilik zamanı ise bireyin çalışmadığı ve negatif tasarruf yapmaya başladığı yıllar olarak geçmektedir. Bu varsayımları Ömür Boyu Gelir Hipotezi modeli ile açıklayabiliriz.

Şekil 4: Yaşam Boyu Tüketim

Kaynak: Modigliani, 1986: 297

Yukarıdaki şekilde bireyin yaşamı boyunca Tüketim (C), Tasarruf (S), Servet (A) ile Zaman (T) arasındaki ilişki gösterilmiştir. Modelin önemli varsayımı bireyin tasarrufunun sadece gelire göre değil yaşamı boyunca elde edeceği gelire göre değişeceğini varsaymaktadır. Şekilde de belirtildiği gibi, bireyin yaşamı çalışma dönemi ve emeklilik dönemi olarak ikiye ayrılmıştır. Bireylerin ilk dönemi olan ergenlik ve onun öncesi dönemde çalışmadıkları için bu dönemlerde tasarruf negatif olmaktadır. Bireyler çalışma dönemine geldiğinde çalışıp tasarruf etme imkânı elde edecekler. Bu dönemde çalışan birey gelecekte kaliteli bir yaşam standardına sahip olabilmek için çok fazla çalışıp Şekil 1.3'te görüldüğü gibi pozitif tasarruf yapacak. Kişinin tasarruf yapabileceği tek zaman dilimi modele göre emeklilik öncesi ve ergenlik sonrasıdır. Emeklilik çağına gelen birey artık tasarruf imkanına sahip olamayacaktır, sadece tüketim faaliyetinde bulunan birey bu dönem ile beraber negatif tasarruf yapmaya başlayacaktır (Modigliani, 1986: 297-313).

Bu modelin önemli varsayımlarından birisi de bireyler servet bırakmazlar ve yaşamları sonunda elde ettikleri bütün servetti tüketirler. Bireyin miras bırakmadığını

savunan bu teori, aynı zamanda gelecek nesillerinde miras almadıkları anlamına gelmektedir. Yine bu modele göre kişiler hayatlarına sıfır servet ile başlamaktadırlar. Model genel olarak emeklilik dönemi göz önünde bulundurularak şekillendiği için, bireyin yaşamı boyunca yapacağı harcama yaşamın geneline yayılarak düzleştirilir. Modelin böyle işleyebilmesi için bireyin ortalama yaşam süresini ve elde edeceği geliri bilmesi gerekir, bundan dolayı da Modigliani'nin öne sürdüğü bu modelde gelecek ile ilgili belirsizliklere yer vermemiştir. Modigliani bu modelde yer vermediği bir diğer önemli unsur da faizlerdir. Ömür Boyu Gelir Hipotezi'ne yapılan en önemli eleştiride faizlerin modele dahil edilmemiş olmasıdır. Yapılan eleştirilere göre faiz oranlarını içermeyen bir model reel faiz oranlarının pozitif olduğu bir ülkede uygulanabilir değildir (Yunker, 1992: 347).

1.3.4.4. Sürekli Gelir Hipotezi

1957 yılında Amerikalı ekonomist Milton Friedman tarafından geliştirilen Sürekli Gelir Hipotezi, daha önce öne sürülen Ömür Boyu Gelir Hipotezi ve Irving Fisher'in Zamanlar Arası Tüketim Tercihleri Modeli ile çok fazla benzerlikler içermektedir. Friedman bu teorisinde bireyleri ele alırken onları yalnız içinde bulunduğu döneme göre harcama yapmadığını, bunun aksine geleceği de düşünerek rasyonel hareket eden bir tutum sergilediğini savunur. Buradan da anlaşılacağı gibi tüketim sadece kısa dönem kararlarına göre değil uzun dönemi de içine katarak belirlenir. Sürekli Gelir Hipotezini diğer tüketim teorilerinden ayıran en önemli kısım, Friedman'ın tüketim ve geliri "sürekli" ve "geçici" olarak ikiye ayırmasıdır (Friedman, 1957).

$$Y=Y_p+Y_t \quad (4)$$

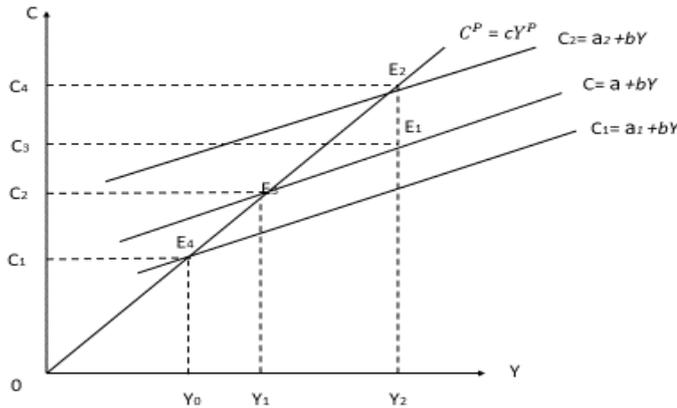
$$C=C_p+C_t \quad (5)$$

Yukarıda Formül 4 'te cari gelir sürekli gelir (Y_p) ve geçici gelir (Y_t)'in toplamından oluşmaktadır. Buna benzer olarak tüketim harcamaları da sürekli tüketim (C_p) ve geçici tüketim (C_t) toplamından oluşmaktadır. Bu hipotezde Friedman sürekli tüketimin yalnızca sürekli gelirdeki değişikliklere duyarlı olduğunu, geçici gelirden meydana gelen değişikliklerin tüketim üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını savunmuştur. Sürekli ve geçici gelirin tanımlarını yapmak modelin daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Sürekli gelir; insanların uzun vadede çok fazla değişimlere

uğramadan elde etmeyi umdukları gelirdir. Geçici gelir ise; bireylerin, gelecek ile ilgili gelir beklentileri içerisinde yer almayanlardır, yani normal gelirdeki sapmaları temsil etmektedir. Bunu bir örnek yolu ile açıklayacak olursak; hukuk eğitimini tamamlayıp avukat olan birisi, ilk okul mezunu olup çalışan birisine göre sürekli geliri daha fazla olacaktır. Fakat iki farklı şekil de yaşayan iki çiftçiyi ele aldığımızda, hava şartları nedeniyle bir çiftçinin geliri diğerininkine göre daha yüksek olabilir fakat bu o çiftçi için geçici geliri oluşturacaktır. Çünkü bir sonraki sezon hava şartlarının nasıl olacağı bilinemez (Pehlivan 2006: 64).

Friedman Sürekli Gelir Hipotezini, Modigliani'nin Ömür Boyu Gelir Hipotezi ve Fisher'in "Tüketici Kuramı" esinlenerek oluşturmuştur. Friedman'ın modelinin Ömür Boyu Gelir Hipotezinden büyük ölçüde ayrılan kısmı, Sürekli Gelir Modelinde bireyin geliri sabit olarak kabul edilmez, gelirden yıllara göre tesadüfî ya da geçici değişimler olabilir (Mankiw, 2010: 514). Bir diğer önemli fark ise iki teori arasında, Ömür Boyu Gelir Hipotezi bireyin bütün yaşamını kapsayacak şekilde tüketim ve gelirini hesaplamakta, Sürekli Gelir Modelinde ise daha çok kısa dönemli analiz yapılmaktadır.

Şekil 5: Sürekli Gelir Hipotezi

Kaynak: Parasız, 2010: 45

Yukarıdaki Şekil 1.5 yardımı ile Sürekli Gelir Hipotezini açıklamaya çalışırsak; $C^P = cY^P$ model de ki uzun dönem tüketim eğrisini göstermektedir, E denge noktasında bireyin sürekli geliri cari gelire eşit olacaktır. Gelirin Y_1 ' den Y_2 ' ye çıktığını varsayarsak tüketim C_3 noktasına kayacaktır. Bunun nedeni bireyin ilk başta gelirdeki artışın geçici mi yoksa kalıcı mı olduğunu bilememesindedir. Fakat bir süre sonra gelir Y_2 ' de kalırsa bireyler gelirdeki artışın kalıcı olduğuna inanırlar ve kısa dönem tüketim eğrisi E_2 noktasına kayar, yeni tüketim ise C_4 'e kayar. Denge noktası tekrardan E 'de olduğunu varsayıp bu seferde gelir düzeyi Y_0 'a düştüğünde, tüketim ilk başta C_2 noktasına geriler. Gelir bu seviyede kalmaya devam ederse bir süre sonra kısa dönem tüketim eğrisi E_4 noktasına kayar ve yeni tüketim noktası C_1 olarak gerçekleşir.

1.3.4.5. Zamanlararası Tüketim Tercihi Modeli

Irwing Fisher tarafından 1930 yılında ortaya atılan bu modele göre, gelir ve tüketim zamanlararası değişkenlere göre belirlenir. Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezinde tüketimin belirlenmesi cari gelire bağlı iken, Zamanlararası Tüketim Tercihinde ise, birey rasyonel hareket eden biri olarak kabul edilir ve tüketimini gelecekle ilgili beklentilerine göre belirler. Bununla ilintili olarak bireyin geliri sadece cari dönem gelirinden oluşmaz gelecekte elde edeceği gelir de toplam gelire dahil edilir. Modelin ana temasını bireyin yaşam süresi içindeki bütün dönemlerin faydasını maksimize etmek adına tüketimde bulunmaları oluşturur (Ünsal 2011 424).

Bu modelde Fisher insan yaşamını iki döneme ayırmaktadır, bunlardan ilkinin cari dönem, ikincisini gelecek dönem oluşturmaktadır. Bireyler bu iki dönem arasında gelir dalgalanmalarına engel olabilmek için, dönemler arası kaynak aktarımı yaparlar. Yapılan kaynak aktarımı sayesinde bireyler birinci dönem elde ettiği standartlara ikinci dönemde sahip olabilirler. Dönemler arası aktarılabilecek tasarruf pozitif ya da negatif olabilir. Birey birinci dönem gelirinin tümünü harcamayıp bir kısmını tasarruf yoluyla geleceğe de aktarabilir ya da bir bütün gelirini harcıyıp ikinci döneme hiç tasarruf aktarmaya da bilir. Bireyin birinci dönemden ikinci döneme mi yoksa ikinci dönemden birinci döneme mi kaynak aktarması gerekir sorusu reel faiz oranına göre şekillenir. Eğer reel faiz oranları birinci dönemde pozitif ise birey gelirinin tümünü harcamak istemeyecek bir kısmını geleceğe aktaracaktır. Tam tersi durumunda reel faizin negatif olması sonucu, birey

açısından bütün gelirini birinci dönemde tüketmesi daha karlı olacaktır. Faiz oranlarının negatif olduğu bir zamanda birey cari durumunda borçlanma yoluna giderek cari dönem tüketimini artırması dönemler arası fayda maksimizasyonu adına daha faydalı olacaktır (Mankiw 2010:500)/

Zamanlararası Tercih Modelinde birey istediği bir zaman diliminde borçlanabilir ya da tasarrufta bulunabilir fakat bu tasarruf veya tüketim ne olursa olsun birey'n yaşami sonundaki toplam tüketim ve toplam geliri birbirine eşit olmalıdır. Bunu formül ve şekil yolu ile açıklayacak olursak;

$$Y_1=C_1+S \quad (6)$$

$$S=Y_1-C_1 \quad (7)$$

Yukarıdaki (6 ve 7) denklemde Y_1 birinci dönem gelirini C_1 birinci dönem tüketimini S ise tasarruf oranını gösterir.

$$C_2=(1+r). S+Y_2 \quad (8)$$

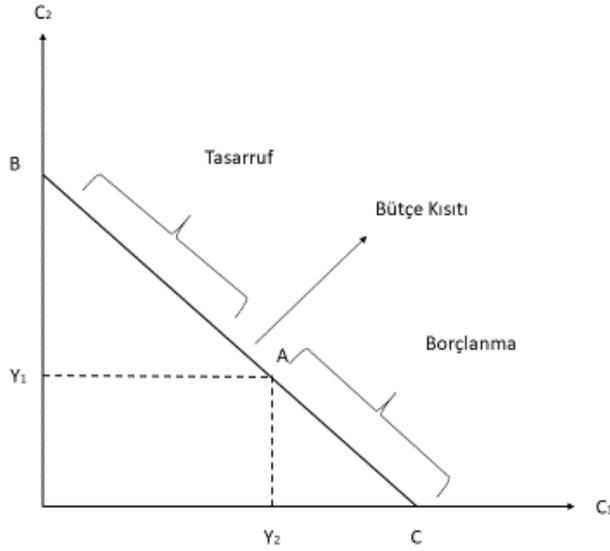
Denklem (8)' de C_2 ikinci dönem tüketimini göstermekte Y_2 aynı döneme ait geliri ifade etmekte r ' de reel faiz oranını göstermektedir. Eğer (7) denklemi (8) denklemdeki tasarrufun yerine koyarsak elde edeceğimiz yeni sonuç aşağıdaki gibi olacaktır.

$$C_1+C_2/(1+r) =Y_1+Y_2/ (1+r) \quad (9)$$

Elde edilen sonuçta da görüldüğü gibi iki dönem geliri, iki dönem tüketimine eşit olmaktadır. Reel faiz oranı burada önemli bir etkendir, eğer yukarıdaki şekilde r ' sıfır olduğunu varsaydığımızda yapılacak olan pozitif ya da negatif tasarrufun hiçbir katkısı olmayacak. Reel faiz oranı pozitif olduğu zaman birinci dönem geliri ikinci dönem gelirinden daha değerlidir ve bu gelir tasarruf yolu ile ikinci döneme aktarılacaktır. Tam tersi durumda ikinci dönem geliri birinci dönem gelirinden daha değerli olacaktır ve negatif tasarruf yolu ile (yani borçlanarak) ikinci dönemden birinci döneme kaynak

aktarımı yapılacaktır ve bu yolla tüketim düzleştirilmesi yapılacaktır (Taşdemir 2018: 15).

Şekil 6: Tüketicinin Dönemler arası Bütçe Kısıtı

Kaynak: Şengür 2015 :32

Şekil 1 'de yer alan C_1 bireyin birinci dönem tüketimini C_2 ise ikinci dönem tüketimini ifade etmektedir. Birey A ve B noktaları arasında tüketimde bulunduğu zaman geliri tüketiminden daha fazla olacağı için tasarruf yapacaktır. Bunun aksine birey A ve C arasında tüketimde bulunursa, birinci dönem gelirinden daha fazla tüketeceği için borçlanarak negatif tasarrufta bulunacaktır. Eğer birey C noktasında tüketimde bulunursa, bu ikinci dönemde hiç tüketim yapmayacağı ve borçlanacağı anlamına gelmektedir. Birey A noktasında bulunduğu zaman geliri kadar tüketimde bulunmuş olacak her iki dönem içinde borçlanma veya tasarruf söz konusu olmayacak. Bireyi B noktasında varsayarsak, bu birinci dönem hiç tüketim yapmayacağı anlamına gelecektir ve bütün gelirini tasarruf yolu ile ikinci döneme aktaracaktır (Mankiw, 2012: 502).

1.3.4.6. Diğer Tasarruf Teorileri

Tasarruf ile ilgili önemli katkıda bulunmuş bir diğer iktisatçı da Frank P.Ramsey (1928)'dir. Ramsey tasarruf davranışını matematiksel olarak açıklamaya çalışırken,

temelde ilgilendiği kısım; bir ülkenin gelirinin ne kadarını tasarruf etmesi gerektiğine yanıt aramaya çalışmıştır. Ramsey ortaya attığı bu soruya kendisi basit bir kural önerisinde bulunmuştur. Ramsey'e göre, marjinal sermaye verimliliği tüketimin büyüme oranına eşit olmalıdır. Bu kurala göre; sermayenin marjinal verimliliği ekonomik karar vericilerin zaman tercihlerinden büyük ise, karar vericiler bugün ki tüketimlerini azaltarak (tasarruf artacak) gelecekte daha fazla tüketimde bulunma olanağına sahip olacaklar.

Tasarruf kuramına bir diğer önemli katkı da Arthur C. Pigou (1943) tarafından kazandırılmıştır. Keynes'e göre tüketimde meydana gelecek artış, cari kullanılabilir gelirin artması ile oluşur, Pigou ise bunu aksini savunarak, tüketimin gelirden bir artış olmadan da artabileceğini savunmuştur. Pigou bunu deflasyon ile açıklamıştır. Buna göre; deflasyonun yaşandığı bir ekonomide hane halklarının gelirleri reel olarak artacaktır, buna bağlı olarak hane halkı cari geliri artmadığı takdirde, tüketimlerde artış olacak bu da tasarruflarda azalışa yol açacaktır. Pigou'un tasarruf kuramına katkıda bulunduğu bu teori "Pigou etkisi" ya da "reel balans" etkisi olarak adlandırılmaktadır.

B. Yeager Leland tarafından ileri sürülen bir diğer önemli tasarruf kuramı ise ihtiyat güdüsü olarak adlandırılmaktadır. İhtiyat güdüsüne göre tasarruf hipotezi dönemler arası optimizasyon ilkesine ve tüketimin dönemler arası ikame edilebileceğine dayanmaktadır. Bu hipotezin en önemli önermelerinden biri gelecekte elde edilecek gelirle ilgili belirsizlik artarsa buna bağlı olarak cari tasarruf oranlarında artış gerçekleşecektir. Bu davranışın altında yatan temel güdü; gelecekte elde edilecek gelirin belirsiz olması yine gelecekte oluşacak tüketimde de belirsizliğe neden olacak ve böylece karar alıcılar tüketim düzeltirmesi isteğinde bulunacaklar. Bireylerin ihtiyat güdüsü ile tasarruf yapmaya iten nedenler arasında; finansal piyasaların yeteri şekilde gelişmemesi, finansal yatırım araçlarına erişim ile ilgili sorunlar, ayrıca sigorta piyasasının büyük ölçüde işlevsel olamaması ve sosyal güvenlik sisteminde yaşanan aksamalar bireyleri ihtiyat güdüsü ile tasarruf yapmaya yönlendirebilmektedir. Bireyin ihtiyat güdüsü ile tasarrufa yönelmesi sadece riskten kaçınma anlamına gelmeyeceği gibi bu güdü ile birinci dönemde pozitif tasarruf yapacağına garanti etmez. Pozitif tasarruf olabilmesi için bireyin fayda fonksiyonunun belli matematiksel özellikler içermesi gerekmektedir.

Martin Feldstein (1974) sosyal güvenlik ve miras bırakma gibi nedenler ile tasarruf etme güdüsünü açıklayan öncülerdendir. Feldstein'in dile getirdiği bu tasarruf güdüsü literatürde *Transfer Tasarruf Hipotezi* olarak yerini almıştır. Bu hipotezin önemli varsayımlarından birisi beklenen emeklilik ödemelerinin servetin bir unsuru olarak hesaplanması ve tasarruf davranışı fonksiyonuna eklenmesidir. Buna ek olarak Feldstein hanehalklarının sosyal güvenlik serveti dışındaki servetleri ve sosyal güvenlik servetlerinin tasarruf davranışı üzerinde farklı etkilere sahip olacağını savunmuştur. Feldstein'in bu teorisinde ulaşılmış olduğu temel nokta sosyal güvenliğin tasarruflar ve sermaye birikimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve bu etkinin negatif olduğudur. Ulaşılan bu bulgunun taşıdığı anlam, özel tasarruflar yolu ile ekonomik büyüme ve yatırımların artırılması için sosyal güvenlik ödemelerinin azaltılması gerekmektedir. Feldstein'in dile getirmiş olduğu bu teorisine yapılan önemli eleştirilerden birisi, servetin sosyal güvenlik dışında kalan unsurlarının ağırlıklı toplamlarının tasarruf fonksiyonunda tek bir değişken olarak ele alınması ve sosyal güvenlik servetinin bağımsız bir marjinal etkiye sahip olduğu eleştirilmiştir.

Douglas Bernheim, Andrei Shleifer ve Summers (1985) *Transfer tasarruf Hipotezi*'ni miras çerçevesinde analiz eden bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Kapitalist sistemin temel kurumlarından birisi de mirastır. Bu hipoteze göre miras tasarruflar üzerinde önemli bir belirleyicidir. Transfer tasarruf hipotezinin ifade ettiği bir diğer nokta, ebeveynlerin ve çocukların fayda maksimize eden bir gönüllü kuşaklar arası transfer ilişkisi içerisinde olduklarını vurgular. Bernheim, Shleifer ve Summers'in varsaydığı model *değişim koşullu* bir miras çerçevesini yansıtmaktadır. Değişim koşullu ile burada anlatılmak istenen, çocukların ebeveynlerine belirli davranışları sergilemeleri ve ebeveynlerine belirli hizmetleri sunmaları sonucu, ebeveynleri tarafından bir miras bırakılması söz konusu olacaktır. Bahsedilen bu olgunun iki önemli sonucu olacaktır; birincisi, ebeveynlerin çocukları üzerinde belirli konularda yetki sahibi olmaları, bunlar; çocukların eğitim, evlenme, çocuk sayısı ve göç gibi kararlar olmaktadır. İkinci sonuç ulusal tasarruflar açısından önem taşımaktadır. Buna örnek verecek olursak, nüfus artışında azalma, toplumda tek çocuklu aile sayısının artması sonucu tasarruf etme eğiliminde bir azalışa neden olacaktır. Aynı şekilde, yaşam süresinin uzaması, emeklilik sürelerinin uzaması ve nüfusun artış eğiliminde olması tasarruflar üzerinde etkili olacaktır. Bu çalışmanın ulaştığı önemli sonuçlardan birisi de uluslararası tasarruf

oranlarındaki farklılıkların aile yapısındaki farklılıklar ile açıklanmasıdır. Buna örnek olarak çalışmada Japonya örneği verilmiştir. Japonya'daki tasarruf oranlarının fazla olmasının nedeni çocukların ebeveynleri ile yaşamları olarak açıklanmıştır.

Bir diğer tasarruf kuramı David Laibson (1997) tarafında öne sürülmüş olan *Hiperbolik İndirgeme Hipotezi*'dir. Laibson tasarruf olgusunu açıklarken tüketici tercihlerini temel alıp, tüketicilerin gelecek gelir beklentilerinin hiperbolik bir indirgeme sürecine sahip olmalarının tasarruflar üzerinde nasıl bir etkiye sahip olacağını analiz etmiştir. Gelecek ile ilgili hiperbolik indirgeme sürecine sahip olan bireyler, dönem başında belirlenen tasarruf oranları her zaman dönem sonunda gerçekleşen tasarruf oranından düşük olacaktır. Tüketici tercihlerine yoğunlaşan bu kuram, tüketicilerin her zaman dönem sonunda dönem başında verdiği tasarruf kararından pişman olduğunu savunur. Bu durumun önüne geçebilmek için birey kendisine konut kredisi gibi bir taahhüt aracı seçer ve seçmiş olduğu bu taahhüt aracıyla birey hedeflemiş olduğu tasarruf oranını gerçekleştirebilir.

Yakın zamanda tasarruf kuramına katkıda bulunan başka birisi de Köpüklü Tasarruf Kuram'ını öne süren Wan (2011) olmuştur. Bu kuramın merkezinde yer alan soru, konut fiyatlarında köpüğün olduğu dönemlerde Amerika ve Yunanistan gibi ülkelerde tasarruf oranlarının yüksek oluşuna karşın Çin ve Japonya gibi ülkelerde bu oranların düşük olmasının nedenleri üzerinde durulmuştur. Wan'ın kuramında elde ettiği sonuçlardan birisi spekülasyon hanehalkı tasarruf motifine sahip bir hanehalkının finansal piyasalardaki ve konut politikalarındaki çarpıklığa bağlı olarak tasarruf eğiliminin eksik ya da aşırı olabileceği sonucuna varmıştır. Burada çarpıklıktan bahsedilmek istenen, hanehalkının sahip olduğu insan sermayesi, konut fiyatlarında beklenen artışlar, konut alımlarındaki ön ödeme oranları ve borçluluk düzeyi gibi değişkenler söz konusu olmaktadır. Bu hipoteze göre; konut fiyatlarında oluşan köpüğün ve hanehalkı borçluluk düzeyindeki artışın, yaşam boyu tasarruf hipotezi ve diğer hipotezlerde de öngörülen faktörler dikkate alındıktan sonra, özellikle kentler ve genelde ulusal düzeyde tasarruf oranlarında artışı meydana getirmektedir (Çolak ve Öztürkler: 2-7).

İKİNCİ BÖLÜM

HANEHALKI TASARRUFLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Tüketim ve tasarruf üzerinde bireylerin istekleri önemli ölçüde etkilidir, fakat bunun yanında bireyin tasarruf etme güdüsünün altında farklı nedenler mevcuttur bunları şöyle sıralayabiliriz; iktisadi nedenler, sosyal ve kültürel nedenler, demografik nedenler tüketim ve tasarruf üzerinde önemli etkene sahiptirler. Günümüze kadar yapılan araştırmalarda ise tasarruf üzerinde en çok etki eden faktörler şu başlıklar altında toplanmıştır; faiz oranı, gelir, enflasyon, devlet politikaları, kent ya da kırsal alanda yaşama bu faktörlerin başında gelmektedir.

2.1. İKTİSADİ FAKTÖRLER

2.1.1. Gelir

Gelir hanehalkı için tasarruf ve tüketim yapmada en önemli etkiye sahip faktörlerden birisi olup etkisi üzerinde çok fazla araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmaların çoğu gelirin tasarruflar üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Öte yandan gelirin tasarruf ve tüketim üzerindeki etkisi cari gelire göre mi yoksa sürekli-yaşam boyu gelire göre mi değişkenlik gösterdiği üzerine de tartışmalar sürmektedir (Erkiletlioğlu, Gül, Şat ve Çevik, 2011: 6).

Bireyin geliri yüksek olduğu durumda, tasarrufa ayrılacak olan pay daha yüksek olacaktır. Gelirin tüketilmeyen kısmı gelecekte bir zaman diliminde kullanılmak için tasarrufta bulunacaktır. Fakat hanehalkının geliri sadece temel harcamalarına yetecek oranda ise bu durumda tasarruf oranı negatif yönde etkilenecektir. Bu durumda elde edilen gelirin büyük bir kısmı ya da tamamına yakını yaşamsal ihtiyaçların giderilmesi için harcanacaktır (Şengür 2015 :33).

Gelirin tasarruf ve tüketim üzerindeki etkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık gösterdiği de ayrıca yapılan araştırmalarda gözlemlenmiştir. Bu

araştırmalara göre gelirin tasarruf üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha fazladır. Bunun temel belirleyicisi, gelişmekte olan ülkelerde bireyler temel ihtiyaçlarını ancak karşılayabilmektedirler bu da bireylerin tasarrufta bulunmalarını gç hale getirmektedir. Buna dayanarak gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelirden yaşanan bir artış daha fazla tasarruf eğilimi oluşturmaktadır (ke 2019 :79).

2.1.2. Faiz

Faizin ne olduğunu kısaca tanımlarsak, faiz bugün ki tüketime den vazgeçmek anlamına gelmektedir. Piyasa faiz oranı yüksek olduğu zaman bireyler gelirlerinin tamamını harcamayacaklardır, gelirlerinin bir kısmını faiz yoluyla piyasaya borç vererek gelecekte daha fazla kazanç elde etmeyi arzulayacaklardır.

Faiz oranlarının tasarruflar üzerinde pozitif etkisi olduğu düşünülse bile, yapılan araştırmalarda bu her zaman aynı sonucu vermemektedir. Faiz oranlarının tasarruf üzerindeki etkisinde gelir etkisi daha önemli rol oynamaktadır. Bu faiz oranının gelir üzerindeki etkisinin geçici olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin bu etki gelirin etkisinden fazla ise, faiz oranlarındaki artış tasarruf oranlarının pozitif yönde etkileyecektir. Sonuç olarak faiz ve tasarruf arasındaki ilişki yapılan araştırmalara göre farklı sonuçlar vermektedir (Çağlayan, 2006: 424).

Faiz oranının tasarruf üzerindeki etkisine bir diğer önemli yaklaşımda McKinnon-Shaw yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre faiz ve tasarruf arasındaki bağlantı bir ekonominin finansal serbestleşmesi ile alakalıdır. McKinnon-Shaw yaklaşımı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde piyasalar yeterince serbest olmadığı ve baskı altında oldukları için faiz oranlarının düşük olduğunu belirtmektedir. Faiz oranlarının düşük olması da tasarruf ve yatırımlar üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın varsayımına göre piyasa üzerindeki baskı kalktığında, ülke ekonomisinde finansal serbestleşme gerçekleşecektir böylelikle faiz oranlarında artış yaşanacak bu da tasarruf oranlarını artırıcı etkide bulunacaktır. Ekonomideki döngü bu Şekilde devam ettiği zaman tasarruf oranlarındaki artış bir süre sonra faiz oranlarının düşmesine neden olacaktır, bir sonraki süreçte de kredi taleplerindeki yatırım oranlarında artış gerçekleşecek buna bağlı olarak ülke ekonomisi büyüyecektir (Pali Mahendra 2014 :4)

2.1.3. Enflasyon

Enflasyon ile tasarruf arasında yakın zamana kadar herhangi bir ilişki olduğu literatürde yer almamıştır. Genel kabul edilen görüş ikisi arasında bir bağlantı olmadığıdır. Bu süreç 1950’li yıllara kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar yapılan araştırmalarda elde edilen sonuç genelde enflasyonun tüketim üzerinde önemsenmeyecek kadar küçük bir etkisinin olduğudur. Fakat bu dönemden sonra yapılan çalışmalar geleneksel görüşün enflasyona yaklaşımını doğru bulmamıştır, bu çalışmalarda elde edilen veriler enflasyonun tüketim üzerinde birkaç farklı şekilde etki ettiği görülmüştür bunlar; dönemler arası ikame, parasal aldanma ve belirsizlik gibi nedenler olarak sıralanabilir (Wachtel, 1977: 560).

Araştırma sonuçlarında genelde enflasyonun tüketimi pozitif mi yoksa negatif mi etkilediği, tartışmanın diğer kısmını oluşturmaktadır. Enflasyonist ortamda tasarruf oranları düşer diyen görüş, buna bu dönemde nominal fiyatlarda yaşanan artışı kanıt olarak göstermektedirler, bu dönemde nominal varlıkların değeri düşeceği için bireylerin elde nakit tutma maliyeti de bir yandan artacaktır. Reel ürünlerin fiyatlarında zaman içinde yaşanacak artış bireyleri tüketim yapmaya itecektir böylelikle tasarruf oranlarında bir düşme gerçekleşecektir. Enflasyonist ortamların tasarruflar üzerindeki pozitif etkisine bakınca da yaşanan fiyat artışları sonucu bireylerin gelecekle ilgili belirsizlik algıları da artacaktır. Yaşanan belirsizlik sonucu bireyler kendilerini daha güvende hissetmek adına tüketimden kaçınarak gelirlerinin bir kısmını tasarrufa ayıracaklardır (Howar, D. H. 1978 :47-48).

2.1.4. Kamu Tasarrufları

Bir ülkenin toplam tasarrufları ülkedeki hanehalkının ve devletin yapmış olduğu tasarrufların toplamından oluşmaktadır. Kamu tasarrufları ve özel tasarruflar arasındaki etkileşim genelde ikame etkisi biçiminde kendini gösterir. Bu ikame etkisi genelde kamu tasarruflarının özel tasarruflar üzerinde dışlayıcı etkisi ile gerçekleşir. Burada kamu gelirlerinin temel belirleyicisi olan vergiler önemli rol oynamaktadır. Kamunun özel kesimden elde ettiği vergi türleri olan dolaylı ve dolaysız vergiler, özel kesim tasarrufları

üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Kamunun vergi gelirlerinden herhangi birini artıracığı zaman bunu bireysel tasarruflar üzerinde yapacağı etki negatif olacaktır. Özellikle de dolaylı vergilerin önemli bir kısmını oluşturan gelir vergisi, harcanabilir geliri doğrudan etkilediği için, devlet gelir vergisi aracılığıyla kişilerin harcama ve tüketim eğilimlerini doğrudan etkileme gücüne sahiptir (Batur, Sabuncu, & Bahçeci, 2012). Dolaylı vergilerde meydana gelen artış ise tüketim mallarının fiyatlarında bir artışa yol açmaktadır. Oluşan bu yeni durum bireylerin harcama-tasarruf dengesinde de değişime yol açacaktır, fiyat artışıyla beraber bireyin harcamasında da artış gerçekleşecek ve bu etki tasarruflar üzerinde negatif olarak gerçekleşecektir. Bu noktada Ricardocu denkliğinde çalıştığından söz edilebilir. Bu teorinin öne sürdüğü temel iddia, kamu tasarruflarındaki bir birimlik artışın özel tasarrufların bir birim azalmasına neden olduğudur.

2.1.5. Borçlanma Kısıtı

Borçlanma kısıtı bireylerin tüketimleri gelirlerini aştığı zaman, bireyler böyle bir kısıtlama içine girerler. Bireyler için borçlanma limiti yüksek seviyede borçlanmak istedikleri zaman önlerinde sürekli bir engel oluşturur. Böyle bir kısıtlama durumunda bireyler kendilerini daha güvende hissedebilmek adına tasarrufa yönelirler. Buna karşılık bireylerin likiditeye ulaşmasında bir kolaylık oluştuğunda, ya da borçlanma kanallarına erişimde (kredi, kredi kartı v.b) bireye kolaylık sağlandığında bunun etkisinden dolayı tüketimde artış oluşurken tasarruf oranlarında da azalış gerçekleşecektir (Özcan ve Günay, 2012: 6).

Bireyin borçlanma güdüsü altında yatan nedenlere baktığımızda, zamanlararası faydayı maksimize etme amacı taşıyan birey cari harcamalarında artış yapabilir. Ya da sabırsızlık güdüsü ile hareket edip gelecekte elde edeceği geliri bugün borçlanma yolu ile tüketme yolunu da seçebilir. Borçlanma yolu ile yapacağı bu seçim birey için negatif tasarruf anlamı taşıyacaktır. Eğer birey borçlanma engeline takılırsa yani borç edinme açısından bir kısıtlama içerisinde ise bu durumda cari dönemde yapacağı tüketim baskılanmış olacaktır (Düzgün 2009).

Serbestleşen piyasalar ile beraber borçlanma limitlerinin artmasında ve bireylerin tüketimlerine yönelik çeşitli imkanlar sunması borçlanma limitini ayrıca önemli bir hale getirmiştir. Bankalar tarafından piyasalara yüklü bir miktarda ve düşük faiz oranları ile kredi verilmesi bireyler tarafından da yüksek bir talep ile karşılanmıştır bu da son yıllarda harcama artışlarına ve tasarruftaki azalmalara sebep olarak gösterilebilir (Öke, 2019: 82). Öyle ki Dünya Bankası tarafından hazırlanmış bir raporda buna aynı şekilde yer vermektedir. Bu rapora göre; tasarruf oranlarının düşmesinin arkasında yatan en büyük nedenin faiz oranlarının ve kredi akışının hızlanması ile beraber artan tüketim oranları olarak gösterilmiştir (Ümit 2010).

2.1.6. Finansal Gelişme

İlk olarak finansal sistemi açıklayacak olursak; sistem aracılığıyla ekonomideki fon fazlası olan birimlerden fon talep eden birimlere bu fonun aktarmasını kolaylaştıracak bir ara mekanizma olarak tanımlanabilir. Bu fonksiyonun yerine getirilebilmesi için, gerekli finansal araçların, aracılardan ve de yasal düzenlemelerin olması da gereken şartlar arasında sıralanabilir. Piyasa tarafından çeşitli finansal araçlar oluşturulması, aracılardan bu sistemde artması ve gelişmesi, gerekli yasal düzenlemelerin de var olması halinde finansal sistemin daha istikrarlı bir yapıya kavuşması ile birlikte reel ekonomiye olan kaynak aktarımı da daha düzenli bir hal almış olur (Aslan ve Korap 2006 :2).

Günümüz dünyasında ülkelerin büyüebilmesi ve sanayileşebilmesi için, gerekli olan yatırımların artırılması ve de ihtiyaç duyulan kaynakların yeterli düzeyde ve nitelikte olması gerekmektedir. Ancak sorun finansal piyasalarda aktarılacak kaynakların yetersiz olması ve ayrıca var olan fonlarında düşük bir maliyete ve en iyi verimlilikte kullanılmasının da her zaman mümkün olmamasıdır. Finansal piyasaların görevini tam anlamıyla yapabilmesi, yani tasarruf ile oluşturulan kaynakların verimli alanlara aktarılabilmesi için; finansal sistemde derinleşmenin sağlanması ve ayrıca sistemin serbestleşmesi finansal piyasalar için olması gereken şartlardandır (Erim ve Türk 2005: 25). Bahsi geçen serbestleşme finansal piyasaların devletin baskı ve müdahalelerinden bağımsız bir şekilde, piyasanın kendi dinamikleri ile iktisadi ajanlar tarafından gerekli olan verilerin işleyebilmesidir.

Tasarrufların piyasalarda daha yüksek gelir sağlayabilecek kaynaklara aktarılabilmesi için, finansal piyasaların gelişmesi ve bununla birlikte finansal sistemin aracılık sağlama işlevinin daha da güçlenmesidir. Bu şartların gerçekleştirildiği piyasalara bakıldığında aracılık ve yatırım maliyetlerinin düştüğü görülmekte bu da daha fazla birey ve kurumun piyasada daha fazla aktif rol almasını sağlar. Ayrıca finansal gelişme ile birlikte finansal kurumlar arasında rekabetin artması ve borç faizlerinin maliyetlerinde düşüş de meydana gelebilecektir. Böylece yukarıda denildiği gibi tasarrufların gerekli kaynaklara en iyi verimlilikte ulaşabilmesini sağlanacaktır (Darrat, 1999: 33).

Tasarruf ve finansal serbestleşme arasında ki bağlantı ile ilgili yapılan çalışmalarda şu ana kadar tam olarak ortak bir kanı üzerinde uzlaşmanın sağlanmadığı görülmüştür. Yapılan bazı çalışmalar ikisi arasında da pozitif bir ilişki olduğunu gösterse de, diğer çalışmalarda bu ilişkinin negatif olduğu ya da herhangi bir ilişkinin olmadığı yönündedir. Bu ilişkinin pozitif olduğunu dile getirenler, finans piyasalarının gelişmesiyle beraber finansal hizmet ve araçların artması sonucu tasarrufların ekonomiye daha kolay aktarılmasına yardımcı olduğunu, bir sonraki süreçte yatırıma dönüşen tasarrufların ekonominin büyümesinde olumlu katkıda bulunduğunu savunurlar. Sonuç olarak finansal gelişme ile beraber tasarruflar, yatırımlar ve ekonomik büyüme bundan pozitif etkilenecektir. Tasarruf ve finansal gelişme arasındaki ilişkinin negatif olabilmesi de mümkündür. Finansal serbestleşme ile birlikte piyasa üzerindeki baskıların kalkması sonucu bireyler kredilere daha rahat bir şekilde ulaşma imkanına sahip olacaklardır, artan bu kredi tüketimi ile beraber borçlanma oranlarında yükselme meydana gelecek ve de tasarruf oranlarında bir düşüş söz konusu olacaktır (Öke 2019 :83).

2.2. DEMOGRAFİK FAKTÖRLER

Ömür Boyu Gelir Hipotezine göre bireylerin tüketim davranışları yaşamları boyu değişkenlik gösterir. Bu teoriye göre bireylerin en çok tasarruf yaptığı dönem bireyin çalışıp bir gelir elde edebildiği gençlik dönemidir. Bireylerin yaşamları boyunca yapacakları harcamalar ve tasarruflar ile ilgili kararlarını belirleyen faktörlerden birisi de demografik faktörlerdir. Ando ve Modigliani 1963 yılında yaptıkları çalışmalarında

demografik faktörlerin tasarruflar üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Bu demografik faktörleri sıralarsak; yaş, nüfus artışı hızı, şehirleşme oranı, bağımlılık oranı, medeni durum ve yaşam beklentisi vb. faktörler söz konusudur (Metin ve Özcan 2012:106).

2.2.1. Bağımlılık Oranı

Bağımlılık oranı üç farklı şekilde ele alınmaktadır; genel bağımlılık oranı, genç bağımlılık oranı ve yaşlı bağımlılık oranı. Genel bağımlılık oranı ölçülmesi, 0-14 ile 65 yaş ve üzerinin toplam çalışan nüfusa olan oranı şeklinde bulunur. Genç bağımlılık oranı 0-14 yaş arasındaki yaş gurubunun toplam çalışanların oranına bölünmesi ile elde edilir. Yaşlı bağımlılık oranı ise 65 ve üzeri yaşın yine aynı şekilde çalışan kesime olan oranı ile elde edilmektedir.

Konuyu yine Yaşam Boyu hipotezi çerçevesinde ele alırsak, eve gelir getiren bireyin yaş durumuna göre tasarruf oranında değişiklik gösterecektir. Örneğin ilk kez iş hayatına atılan bir bireyi ele alırsak, bu dönem boyunca bireyin elde edeceği gelirin düşük ve de temel ihtiyaçlarına yönelik giderlerin (aile kurma, taşınmaz mülk sahibi olma vb.) fazla olmasından dolayı bu dönemden birey fazla tasarrufta bulunamayacaktır. Bu dönemden sonra adlandırılacak olan ‘‘Merkez Yıllar’’ geldiğinde ise bireyin ücret gelirinde bir artış söz konusu olacak bunun yanında temel ihtiyacına yönelik olan giderlerinde ise bir düşme söz konusu olacaktır. Bu dönemle beraber bireyin pozitif tasarruf yapma durumu ve servet edinme durumu söz konusu olur, bireyin bu servet biriktirme süreci emeklilik dönemine kadar pozitif anlamda devam eder. Emeklilik dönemi ile beraber bireyin gelirinde bir düşüş olmasına rağmen geçmiş döneminde elde ettiği alışkanlıkları daha da sürdüren birey harcamalarında bir kısıtlamaya gitmez bu da negatif tasarruf durumunu ortaya çıkartır. Yaşam Boyu Hipotezin temel varsayımları olan hipotezlere göre kısaca bireyin, merkez yıllar olarak tanımlanan yıllarda sadece tasarruf yapabildiğini bunun dışındaki yıllarda ise çalışma öncesi ve emeklilik sonrası dönemde negatif tasarrufun söz konusu olduğunu öne sürer (Modigliani ve Jappelli, 2003).

Bahsi geçen iki yaş gurubunun tasarrufa olan negatif etkilerinin sebeplerine baktığımızda, bir ülkede genç bağımlının fazla olması, yani daha işgücüne katılmamış bu bireylerin masraflarının aileleri tarafından karşılanıyor olması fazladan harcama anlamına gelmekte ve aileleri tasarruf yerine harcamaya zorlamaktadır. Emeklilik sonrası döneme de baktığımızda, bu dönemden sonra bireyler tüketimlerini ertelemeyi mantıklı bulmayıp tasarruf yapmaktan kaçınacaklardır (Atamtürk, 2007: 86).

2.2.2. Şehirleşme Oranı

Kentleşme oranı dediğimizde tanım olarak, kente yaşayan nüfusun toplam nüfusa olan oranlamasıdır. Kentleşme oranının tasarruflar üzerinde olan etkisi de genel de negatif olarak kabul edilmiştir. Buradaki temel belirleyici unsur bireylerin ihtiyati duygusuna göre hareket etmesidir. Örnek olarak kırsalda yaşayan bir bireyi ele alırsak, bu bireyin gelirindeki dalgalanmalar, sigorta, sağlık durumu, altyapı, kredi imkanlarına kolay ulaşamama gibi sorunları ele aldığımızda burada bireyin kente yaşayan birisine göre harcamalarında daha ihtiyatlı davranması beklenmektedir. Aynı şekilde kentte yaşayan bir bireyi ele aldığımızda yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı ihtiyati güdüler daha az olup harcama yapma konusunda biraz daha istekli olacaktır (Metin Özcan vd., 2012:107).

Bu konuda yapılan başka çalışmalar kentleşme oranının bahsedildiğinin aksine tasarruflar üzerinde pozitif bir etkisinin olabileceği görüşüdür. Bunun altında yatan temel sebebe baktığımızda, sanayileşme ile birlikte kentlerde yaşayanların gelirlerinde bir artış söz konusu olacaktır, gelirden oluşan artış da bireyleri tasarruf yapmaya itecektir. Yine buna göre kırsal kesimde yaşayanların gelirleri hem düşük hem de düzensiz olduğundan tasarruf oranları da negatif seyredecektir.

Yapılan ampirik çalışmalar şehirleşme ile tasarruflar arasında zıt görüşler içerebilmektedir. Örneğin Burney ve Khan (1992), bu konuya yönelik yaptıkları çalışmaların da şehirde yaşayanların gelir oranları ve tasarruf oranları kırsalda yaşayanlarınkine oranla daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Özcan ve Günay (2011)'in

elde ettiği verilere göre ise, ŐehirleŐmenin zel tasarruflar üzerinde negatif bir etkisinin olduğunu dile getirmiştir. Bu alıŐmalar ve buna benzer diğer çalıŐmalara da bakılarak elde edilen sonuçlar karŐılaŐtırıldıđında Şehirleşme ile tasarruflar arasında pozitif ya da negatif diyebileceğimiz bir ilişkinin olduğunu tam olarak da ortaya koyamayız (Barış, 2014: 72).

2.2.3. Yaşam Beklentisi

Günümüzde yapılan çalışmalar yaşam beklentisinin de tasarruflar üzerinde bir etkisinin olduğunu dile getirmiştir. Her ne kadar bu konu demografik etkenler arasında çok fazla üzerinde durulmasa da yine de konu ile ilgili çeşitli çalıŐmalara ulaŐılabilir. Yaşam beklentisinin uzun olduğu bir ülkeyi ele alırsak, burada bireyler servetlerinin daha büyük bir kısmını tasarruf etme eğiliminde bulunacaklardır. Yaşam beklentisinin artması ile beraber beşerî sermayenin de artışı söz konusu olacaktır Bu da diğer beşerî sermayelerde olduğu gibi tasarruflarında artışında etkili olacaktır (Hussain and Brookins, 2001, 152). Bu anlamda Doschi (1944) tarafından 1980-1988 yılları arasında toplam 129 ülke verileri analiz edilerek yapılan bir araştırmada, yaşam beklentisinin tasarruflar üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Barış, 2014: 71).

2.2.4. Nüfus Artışı ve Nüfusun Yaş Yapısı

Demografik faktörlerin tasarruflar üzerinde olan etkisine yönelik en önemli hipotez mr Boyu Gelir hipotezidir. Bir nceki baŐlıklarda diğer demografik faktörlerin tasarruflar üzerindeki etkisine değinildi. Şimdiki baŐlıkta yine bu hipoteze göre tasarruflar üzerinde belirleyici olan nüfus artışı ve nüfusun yaş yapısına değinilecektir. Hipotezin varsayımlarından birisi nüfus artışı ve kişi başına düşen gelirin yükselmesi toplam tasarruflar üzerinde pozitif bir etkiye sahip olacaktır, nedeni de toplam nüfus arasında çalışan kesimin emekli kesime olan oranının fazla olmasıdır (Mikesell ve Zinser, 1973, 11). Bir toplumda nüfus artışının gerçekleŐmesi ile beraber bununla kaynaklı olarak, nüfus yaş yapısı, Şehirleşme oranı, bağımlılık oranı ve hayat beklentisi gibi tasarruflar üzerinde etki edecek diğer etkenlerde de değişiklik meydana gelecektir.

Nüfus artışının makro ve mikro düzeyde tasarruflara olan etkisi farklılık gösterir. Örneğin konuyu makro düzeyde ele aldığımızda nüfus artışı ile beraber toplumdaki toplam bağımlılık oranında artış olacaktır bu da toplam tasarruflarda azalmaya neden olacaktır. Bir diğer yandan konuyu mikro ölçekte ele aldığımızda, toplumdaki genç nüfus oranında bir artış söz konusu olacak, böylece toplumda gelir elde eden kesim yaşlı kesimden fazla olacağı için tasarruflarda bir artış söz konusu olacak.

Modigliani'ye göre, gençlik dönemindeki bireyler herhangi bir gelir sahibi olmadıkları için negatif tasarrufla bulunurlar, orta yaşlarına geldiklerinde hem bir gelir sahibi olduklarından hem de temel tüketim ihtiyaçlarının çoğunluğunu karşıladıklarından pozitif tasarruf yapma imkanına sahip olacaklardır. Ve son olarak yaşlılık dönemine erişen bireylerin gelir elde etmedikleri için tasarruf yapmayı bırakırlar. Yaşam boyu hipotezinin önemli varsayımlarından birisi olan tüketim düzleştirilmesi (consumption smoothing) bireyin , gençlik ve yaşlılık döneminde tasarruf yapmadıklarını sadece çalışıp gelir elde ettiği zaman dilimlerinde tasarruf yapma imkanına sahip olabileceklerini vurgular, bunu bireyin bütün hayatına da yaydığımız zaman bireyin dönemler arasında tüketimlerinde bir düzleşmenin olacağını savunur (Barış, 2014: 83).

Ömür Boyu Gelir Hipotezi'ne göre eğer nüfusun büyük kısmı çalışma seviyesinde ise ekonomideki toplam tasarruf oranlarında da bir yükselme olması söz konusudur. Bunu aksi olduğu durumda ise yaşlı oranının nüfustaki payı yüksek ise bu durumda da toplam tasarruf oranlarında bir düşme olması söz konusu olacaktır (Masson; Bayoumi; Samiei, 1995, 5). Sonuç olarak toplumdaki yaş oranının toplam nüfus da ki dağılımı tasarruflar üzerinde etkilidir.

2.3. SOSYAL VE POLİTİK FAKTÖRLER

Bir ülkedeki toplam tasarruflar özel kesim tasarrufları ve kamu tasarrufları toplamının sonucudur. Özel tasarrufların da büyük bir kısmı hanehalkı dediğimiz bireyler tarafından gerçekleştirilir. Bu nedenledir ki tasarruflara yönlendiren güdüler ne kadar iyi bir şekilde araştırılırsa tasarruflara yönelik uygulanacak olan politikalardan da o ölçüde verim alınacaktır. Fakat günümüze kadar hanehalkı tasarrufların belirleyiciliğine yönelik

yapılan çalışmalarda daha çok makro veriler kullanılarak ilerleme kaydedilmiştir. Bireylerin tasarruflara yönelik herhangi bir iç motivasyonun etkili olup olmadığı ile ilgili konu ise genelde göz ardı edilmiştir. Buda çok önemli bir konu olan ülkeler arası tasarruf oranlarının farklı olmasının nedenlerinin halen de belirsiz olmasını açıklamaktadır (Costa-Font vd., 2018:1).

Costa-Font, Giuliano, Özcan'ın 2018 yılında İngiltere de yaptıkları bir araştırmada tasarruflar üzerinden kültürün etkisi araştırılmıştır. Bu örnekte İngiltere'de yaşayan üç ayrı kuşak ele alınarak araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmaya göre göçmenler terk ettikleri ülkenin ekonomik ve kurumsal yanlarını geride bırakmalarına rağmen yeni yerleştikleri ülkede kültürler özelliklerini yanlarında taşımaktadır. Bireylerin yeni ülkelerinde, tasarrufları üzerindeki etkenlerden birisinin de bu beraberinde getirdikleri kültürel özellikleri olarak belirlenmiştir (Costa-Font, Giuliano, Özcan, 2018 :2).

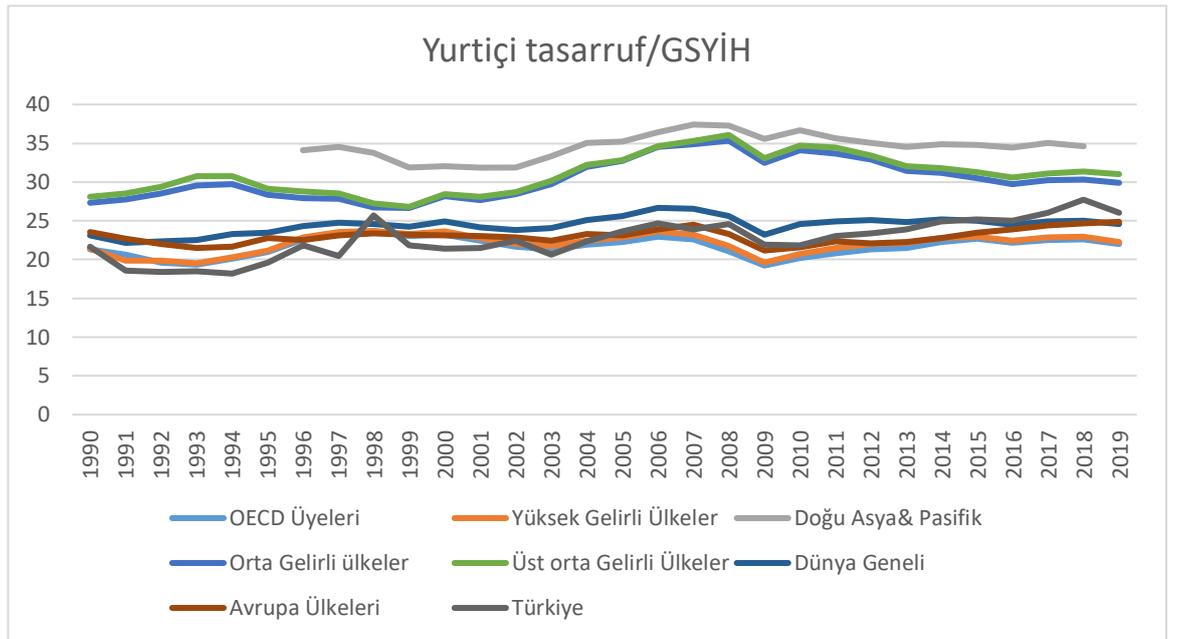
Psikolojik etkinin tasarruf üzerindeki etkisini incelediğimizde literatürde bunun ile ilgili çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bu anlamda ekonomik belirsizlik korkusu ve ekonomi hakkındaki karamsarlık bireylerin tasarruf etme eğiliminde etkili olduğu yapılan araştırmalarca kabul edilmiştir. Yapılan bu araştırmalardan birkaç psikolojik etkeni ele alırsak, örneğin; öz yeterlilik (self-efficacy), finansal risk toleransı (financial risk tolerance) bunlardan birkaçıdır. Bireyin davranışsal olarak öz yeterliğine baktığımızda, bireydeki hedeflerine ulaşma arzusu olarak tanımlanabilir ve bireyin bir davranışa başlarken ve sonunu getirirken önemli bir etkene sahiptir. Bu konuyu tasarruf etme isteği ile ilişkilendirdiğimizde birçok kişi tasarruf etmeği istemektedir fakat bunda kendine güvenemediği için bu isteğini yerine getirememektedir. Bu anlamda öz yeterliliği yüksek olan bireylerin tasarruf etme eğiliminin daha yüksek olacağı söylenebilir. Bir diğer etkende finansal risk toleransıdır, bireyin davranışını etkileyen bu psikolojik etmende ise, bireyin tasarruf etmek yerine bu arzusunu yatırımlara yönlendirmesi şeklinde açıklanabilir. Bu anlamda finansal risk toleransı tasarruf yapmayı engellemektedir yani tasarruf ile negatif ilişkisi vardır (Copur ve Gutter, 2019:309-310).

2.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ TASARRUFLARIN HACMİ

2.4.1. Seçilmiş Ülke Örneklerinde Tasarruf Oranları

Seçilmiş ülkelerin tasarruf oranlarına geçmeden önce tasarrufların günümüzde ülke ekonomilerine olan etkisi üzerinde durmakta biraz fayda var. Özellikle son zamanlarda ülkelerin sürdürülebilir büyüme ve tasarruflar arasında önemli çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. Her ne kadar tasarruflar büyümenin temel dinamiğini oluşturmasa da büyüme üzerine etkili faktörlerden birisidir. Bunun temel nedenlerinden birisi de yapılacak olan finansman yatırımların kaynağının direk ülkenin kendi iç kaynaklarını kullanarak karşılamasıdır. Bunun ülke ekonomisine pozitif yanı kaynak kullanımında yabancı sermayeye fazla ihtiyaç duymamak olmasıdır, bir ülke ne kadar yabancı sermayeye ihtiyaç duyarsa o ülkede ekonomideki kırılganlıklarda o kadar fazla olacaktır (Kasa ve Hicran 2018: 624).

Şekil 7: Çeşitli Ülke Gruplarının Tasarrufları

Kaynak: WorldBank World Development Indicators

Yukarıdaki grafikte 1990-2019 yılları arasında Türkiye ve farklı ülke grupların tasarruf oranları yer almaktadır. Grafikte en yüksek tasarruf oranına sahip ülkeleri Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinin yer aldığı grup oluşturmaktadır. Grafikte 2000’li yılların ortalarında Türkiye’nin tasarruf oranlarında bir yükselme olduğu görülmektedir. Bu dönemde yaşanan tasarruf oranlarındaki artış Türkiye’nin hemen kısa bir süre önce yaşamış olduğu 2001 krizidir. Bu krizden sonra özellikle kamu harcamalarına yönelik olarak alınan tedbirler ve hayata geçen yeni ekonomi programları ile genel ekonomide görülen iyileşme tasarruf oranlarına da yansımıştır. Türkiye’nin tasarruf oranını kendisinin de içinde yer aldığı üst orta gelirli ülkeler ve bir diğer grup olan orta gelirli ülkeler ile kıyasladığımızda Türkiye’nin daha az tasarruf yaptığı görülmektedir özellikle bu ülke grupları ile Türkiye arasındaki fark 2000 ile 2013 yılları arasında giderek açılmıştır. Dünya geneline olan orana kıyasladığımızda Türkiye’nin 2015’ten sonra dünya genelinin üzerine çıktığı görülmektedir.

Tablo 1 ‘i incelediğimizde AB Ülkeleri arasında en yüksek tasarruf oranına sahip ülkeler arasında İsviçre ve Norveç görülmekte. Norveç 2010 ‘da %36,6, 2012 ‘de %39,2 ve 2018 ‘de %35,8 oranında yapılan tasarruf oranıyla AB ortalama en yüksek tasarruf yapan ülke konumundadır. Norveç’e ait en yüksek tasarruf oranı 2012 yılında %39,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Avrupa da ikinci yüksek tasarruf oranına sahip ülke ortalama %34 ile İsviçre’dir. Bundan sonra gelen ülkeler sırasıyla Hollanda ve İsveç’dir. Hollanda ‘da en yüksek tasarruf oranı 2018 yılında %31,7 olarak gerçekleşmişken, İsveç’te en yüksek oran 2010 yılında %29,1 olarak görülmektedir. AB’nin en güçlü ekonomisi olan Almanya’ya bakıldığında 2010 da %25,7 olan tasarruf oranının ileriki yıllarda giderek artmış ve 2018 yılında bu oran %28,7’e kadar çıkmıştır.

Tablo 1: AB Ülkelerinin tasarruf oranları (gross savings, % of GDP)

Ülke İsmi	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Belçika	25	23.4	24.7	24.2	24.5	25	24.8	25.1	24.7
Avusturya	26	26	25.7	25.4	25.9	25.6	27.1	26.3	26.8
Çeka	22.6	22.4	24	24.1	25.3	27	26.3	27.2	26.7
Danimarka	24.6	25.7	25.7	27.4	29	28.8	29.5	29.1	29.6
Fransa	21	22.1	21.4	21.3	21.4	22.2	22	22.7	23

Yunanistan	4.5	3	7.2	9.2	9.2	9.2	8.6	8.9	8.8
Finlandiya	23.8	22.8	21.4	20.5	20.7	20.8	21.3	22.9	23.4
İtalya	17.2	17.6	17.5	17.9	18.8	18.5	20.1	20.5	21
Hırvatistan	20.7	20.8	20.8	24.3	24.5	25.5	25.7	24.7	26.9
Polonya	15.7	17	16.7	17.2	17.7	19.5	19.1	19.5	19.4
Norveç	36.6	38.6	39.2	38.3	38.9	35.8	33.1	34	35.8
Portekiz	10.6	13.3	13.7	15.6	14.9	15.6	16.3	18	18.3
İspanya	18.6	17.8	18.5	19.2	19.5	21	21.9	22.1	22.3
İsviçre	38.9	35	35.7	34.8	32.6	35	33.3	30.6	33.8
İsveç	29.1	29	27.6	27.2	27.4	27.4	27	28.4	28.4
Türkiye	21.7	23	23.3	23.9	24.9	25.2	25	26	27.7
İngiltere	13.1	13.9	12.3	11.4	12.4	12.6	12.1	13.8	13.4
Estonya	23.2	26.7	27.2	27.3	27.6	26.5	26.1	28.2	28.4
Almanya	25.7	27.8	26.8	26.5	27.5	28.4	28.4	28.4	28.7
İrlanda	16.5	15.6	15.9	20.7	23.9	30.3	34	34.2	34.3
İzlanda	4.3	7.1	8.8	17.7	17.8	20.1	23.1	23.2	21.5
Hollanda	27.1	28.6	28.8	28	27.1	28.7	28.5	31.4	31.7
Lüksemburg	23	20.7	19.1	18	18.8	19.5	19	17.6	17.3

Kaynak: WorldBank World Development Indicators (rakamlar yuvarlanmıştır)

Tablonun geri kalan kısmına baktığımızda, 2008 küresel finansal krizinde en çok etkilenen ve ekonomisi iflas eşiğine gelen iki ülkenin en düşük tasarruf oranlarına sahip olduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri olan Yunanistan, 2010'da %4,5 oranında tasarruf yapmışken bu oran 2011 de %3'e kadar düşmüştür. Bir sonraki yıllarda hafif bir artış göstererek 2018'e gelindiğinde bu oran 8,8 olarak gerçekleşmiştir. İzlanda'da ise durum biraz daha iyi gözükmemektedir, Yunanistan ile kıyaslandığında 2010 yılındaki tasarruf oranı %4,3 olan İzlanda daha sonraki yıllarda bu oran hızla artmış ve 2018'de %21,5'e kadar çıkmıştır. Tasarruf oranlarında dikkat çeken bir diğer ülkede İngiltere olmuştur. AB ülkeleri arasında en düşük üçüncü tasarruf oranına sahip olan İngiltere, 2010 yılında %13,1 oranında tasarruf edebilmiştir, 2013 yılına geldiğinde bu oran iyice düşmüş ve 11,4 olarak gerçekleşmiştir.

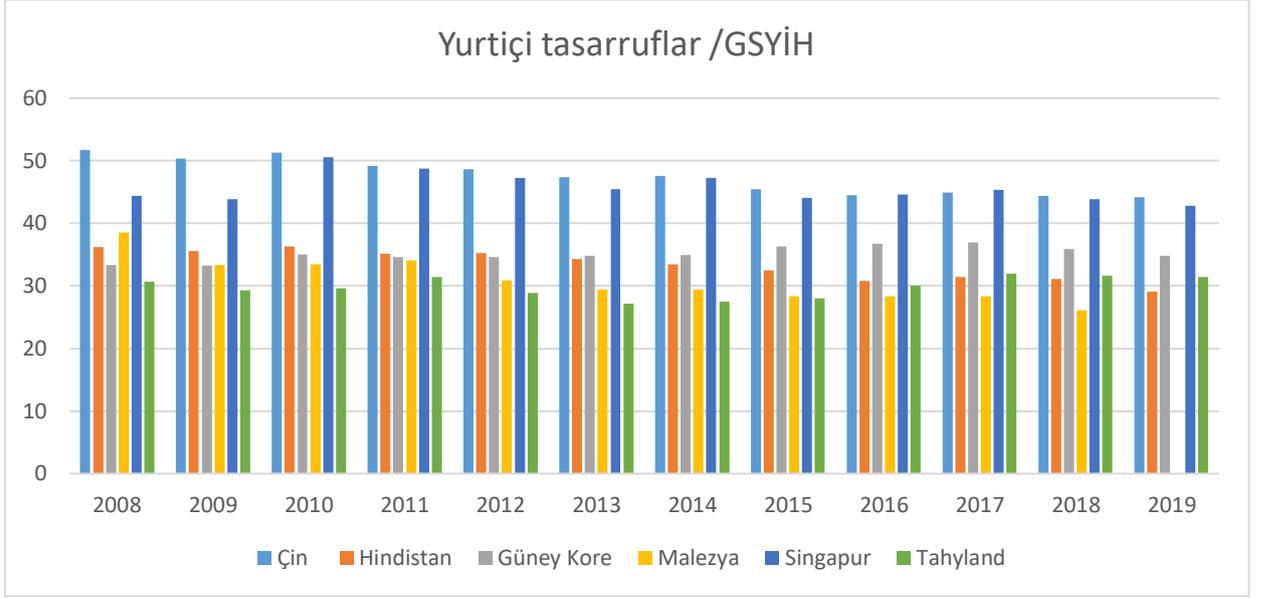
Tablo 2: Farklı Gelir Ülkelerin Tasarruf Oranlı

Ülke Adı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Avustralya	21.7	23.3	24.3	23.9	23.5	22.6	20.6	21.8	21.6	22.4
Kanada	19.3	20.9	20.9	21.5	22.1	19.5	19.1	19.9	19.6	19.8
İsrail	22.4	22.6	21.8	22.9	24.8	25.3	24.8	24.3	24.3	24.7
Japonya	25.1	24.1	23.5	24	24.6	27	27.3	28.1	27.8	..
Kuveyt	51.5	57.3	56.9	55.1	50.1	30.9	25.4	35.4	40.8	..
Yeni Zelanda	17.4	17.3	17.2	19.4	19.5	20.7	20.7	21	21.4	..
Katar	..	60	60.3	58.2	55.7	45.5	43.3	46.5	49.7	45
ABD	15.5	16.5	18.8	19.3	20.45	20.2	18.7	18.6	18.6	18.7

Kaynak: WorldBank World Devolopment Indicators (rakamlar yuvarlanmıştır)

Tablo 2’ de AB Ülkeleri hariç farklı büyüklüklere sahip ülkelerin 2010 ile 2019 arasındaki yılları kapsayan tasarruf oranlarına yer verilmiştir. En yüksek tasarruf oranına sahip olan Katar, 2010 ile 2011 yılları arasında %60 oranında tasarruf yapmıştır. Katar’dan sonra ortalama %45’lik tasarruf oranına sahip olan Kuveyt ikinci sırada yer almaktadır. Listenin geri kalan kısmı gelişmiş ülkelerden oluşmaktadır. Bu kategoride ise en yüksek tasarruf oranına sahip ülke ortalama %25’lik ortalama ile Japonya’dır. 2014’ten sonra tasarruf oranlarını %24’tün üzerine çıkaran İsrail en yüksek ikinci ülke olmaktadır. Son olarak ABD’nin tasarruf oranlarına bakıldığında tablodaki en düşük tasarruf oranına sahip ülke olduğu görülmektedir. 2013 yılında %20 oranlarına çıkan tasarruflar daha sonra ortalama %18 oranında devam etmektedir.

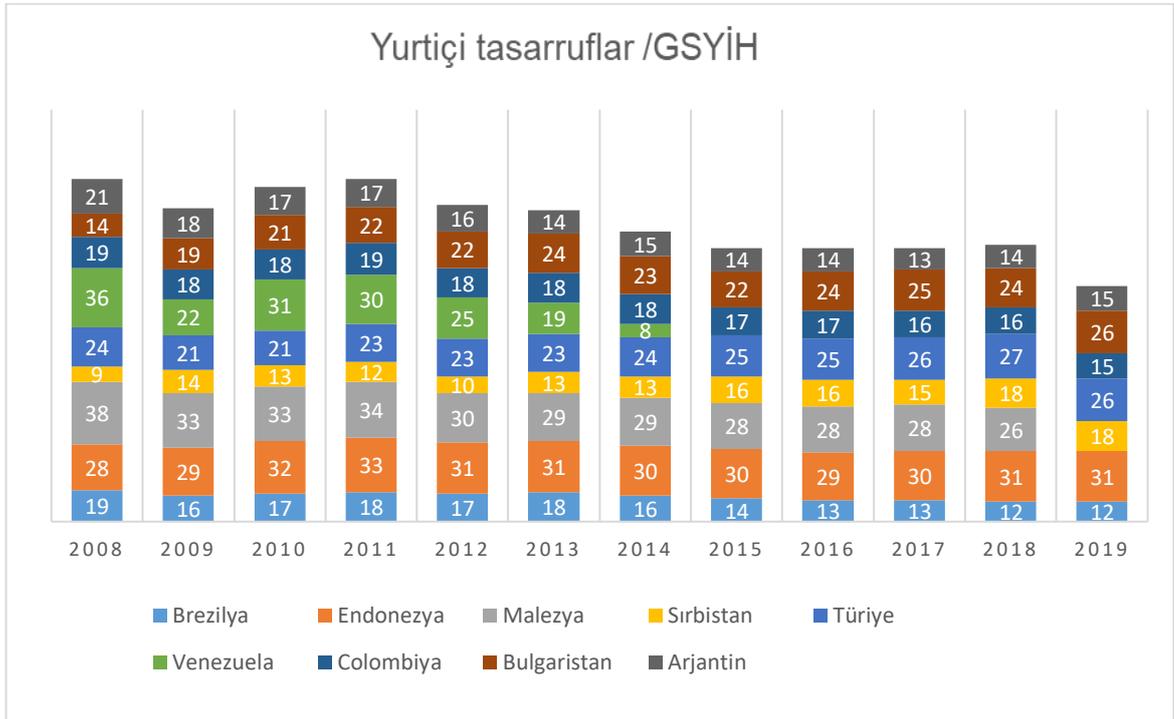
Şekil 8: Asya Ülkelerine Ait Tasarruf Oranları

Kaynak: WorldBank World Development Indicators

Yukarıda Şekil 8’de farklı Asya ülkelerine ait tasarruf oranlarına yer verilmiştir. Grafikte yer alan ülkeler arasında en yüksek tasarruf oranına sahip olan ülke Çin Halk Cumhuriyeti’dir. 2008 ‘den 2010’a kadar %50 oranında tasarruf yapan Çin bu tarihten sonraki tasarruf oranlarında bir düşme görülmektedir, 2019 yılına gelindiğinde bu oran %45’lere kadar düşmektedir. Singapur listede yer alan ikinci en yüksek tasarruf oranına sahip ülkedir. 2008 ve 2009 yıllarında ortalama %45 tasarruf oranına sahip olan ülkede 2010’dan sonraki tasarruf eğiliminde bir artış yaşanmıştır. 2010 yılında %50 olan tasarruf oranı daha sonraki yıllarda %45 oranlarında devam etmiştir. Güney Kore’nin tasarruf oranlarına baktığımızda çok fazla değişkenlik göstermemiştir. Ortalama %35 oranında tasarruf yapmıştır. Grafikteki tasarruf oranlarından da görüleceği gibi Asya ülkelerini yapmış olduğu tasarruflar AB ülkelerine ve diğer gelişmiş ekonomilere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 9: Gelişmekte Olan Ülkelerin Tasarruf Oranları

Kaynak: WorldBank World Development Indicators(rakamlar yuvarlanmıştır)

Şekil 9’da üst Orta Gelirli ülkeler yer almaktadır. Bu ülkeler arasında en yüksek tasarruf oranına sahip ülke Malezya’dır. 2008 yılında en yüksek tasarruf oranına sahip olan Malezya %38, daha sonraki yıllarda bu oran giderek düşmüş 2018 yılında %26’lara kadar gerilemiştir. İkinci yüksek tasarruf oranı başka bir Asya ülkesi olan Endonezya’ya aittir. En yüksek tasarruf oranı 2013 %33 olan Endonezya’nın ortalama tasarruf oranı ise %30 olmuştur. Güney Amerika ülkelerine baktığımızda ise Kolombiya’nın bu ülkeler arasında en yüksek tasarruf yapan ülke olduğu görülmektedir. 2008 yılında %19 olan tasarruf oranı daha sonraki yıllarda bu oranın düştüğü görülmektedir. Bu kategorideki en

düşük tasarruf oranına sahip ülke de Sırbistan'dır, 2008 küresel krizinin olduğu yıllarda tasarruf oranı %9 olan ülke, daha sonraki izleyen yıllarda tasarruf oranlarında artış yaşanmıştır. 2019 yılına gelindiğinde ise bu oran %19'a kadar çıkmıştır. Kendi sınıfındaki ülkeler ile Türkiye'yi kıyasladığımızda, toplam tasarruf oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. En yüksek tasarruf oranını Türkiye 2018 yılında %27 oranında tasarruf yaparak elde etmiştir.

2.4.2 Türkiye'deki Toplam Tasarruf Oranlarının Yıllar İçerisindeki Seyri

Kavramsal olarak tasarruf gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanır. Bir diğer anlamda tasarruf; gelirden bugün için yapılacak olan tüketimin tasarruf yoluyla gelecek döneme aktarılmasıdır. Ülkelerin büyümesi ve toplumsal refah anlamında tasarruflar son dönemlerde ülke ekonomileri için daha fazla anlam kazanmıştır. Bir ülkede tasarruf oranlarının yüksek olması başlı başına bunu anlamlı kılmaz ayrıca tasarruf edilen miktarın, gerekli finansal sistem aracılığıyla yatırımlara dönüştürülerek ekonomik faaliyetlere gerekli olan desteği sağlayabilmelidir. Örneğin Türkiye'de çok fazla adı geçen "yastık altı" olarak da bilinen tasarruflar ekonomiye kısmen faydasının olabileceği gibi aynı zamanda bu şekilde tutulduğunda yüksek enflasyon durumunda değer kaybedip birey için risk taşıyabilir (TCMB 2015, 2). Aşağıdaki şekilde tasarrufların büyümeye ve refaha olan etkisi gösterilmektedir.

Şekil 10: Tasarruflardan Büyümeye Potansiyel Geçiş Kanalları

Kaynak: (Dünya Bankası ve Kalkınma Bakanlığı 2011, 12)

Yukarıdaki şekilde düşük tasarruf oranlarının ülke ekonomisinde yol açtığı etkenler görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için düşük tasarrufun oluşturduğu sorunların başında, tasarruf oranları düşük olduğu için ülke yatırımlar için yeterince finansman bulmakta zorlanacaktır, bu da ülke ekonomisini finansal anlamda daha fazla dışa bağımlı kılacaktır, bunun getireceği sonuç ise kırılğan bir büyüme olacaktır. Bu süreç şekilde üç ana geçiş ile gösterilmiştir (Dünya Bankası ve Kalkınma Bakanlığı 2011, 12):

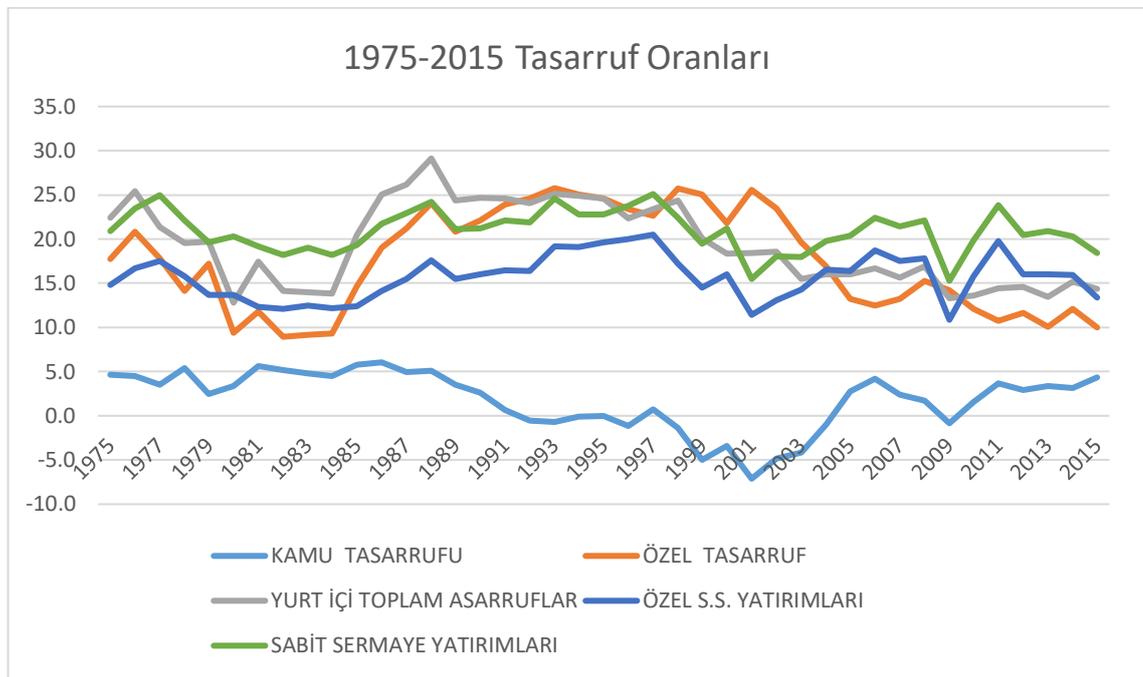
1. Dış finansman imkanına sahip olmayan ya da zorluk çeken ve ayrıca kredi bulmada da zorlanan firmaların yurt içi tasarruflara sahip olmaması yatırımları azaltmakta (Feldstein-Horioka bilmecesi) bu da ekonomide büyümeyi yavaşlatmaktadır.
2. Ekonomi iyi olduğu dönemlerde büyük şirketler finansman konusunda bir sorunla karşılaşmayacaklardır fakat ekonomideki iyi olan gidişat kötüleştiği zaman sermaye akımlarının daha fazla ekonomiyi besleyememesi ekonomide kırılğan bir yapı oluşturacaktır. Sermaye akımlarının bu şekilde kesilmesi yatırımlar üzerinde etkili olacağı gibi, yatırımcı duyarlılığında da olumsuz bir etki yaratıp, yatırım ve büyümenin negatif etkilenmesine neden olacaktır.
3. Ülkeye sürekli yabancı sermayenin girmesi ulusal para biriminin değerlenmesine neden olacak, bunun sonucunda sektöre yeni girecek firmaların rekabet ve kar elde edilebilirliği baskılanacaktır.

2.4.2.1. Türkiye’de 1975 ve 2015 Yılları Arasındaki Toplam Tasarruf Oranları: Kamu ve Özel Tasarruflar

1970 ile 1980 yılları arasında Türkiye’de meydana gelen ekonomik bunalım genel ekonominin havasını değiştirdiği gibi tasarruflar üzerinde de olumsuz etki oluşturmuştur. Bu tarihlerde özellikle artan enflasyon oranı tasarrufları negatif etkilemiş olup bunun yanında yatırımlara dönüşen tasarruf oranlarında da bir azalma meydana getirmiştir

(Merkez Bankası 2015. 16) Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi özellikle 1978 yılında yaşanan borç krizi sonrası tasarruf oranlarında ciddi bir düşüş yaşandığı gözükmektedir. 1979’da %19,7 olan yurt içi tasarruf oranı 1980’de yaşana kriz sonucu hızlı bir şekilde düşerek %12,8 kadar gerilemiştir. Grafiğe bakıldığında yaşanan kriz ortamından en fazla özel tasarrufların etkilendiği görülecektir. 1979’da %17,2 olan tasarruf oranı 1980’de %9,4’te kadar düşmüştür.

Şekil 11: Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflarının Oranları (% GSYİH)

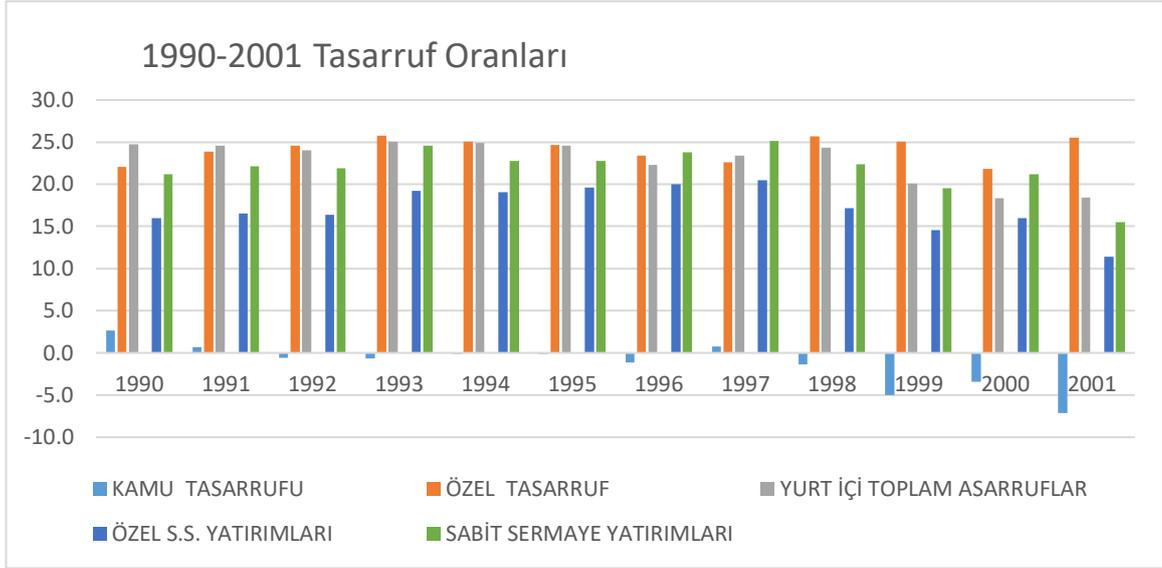
Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

1980’den itibaren Türkiye’de liberal politikalara geçilmiş ve bundan sonra ekonomik anlamda dışa açık bir büyüme modeli izlenmeye başlanmıştır. Gerçekleştirilen bu reformlar ile beraber yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı gibi toplam tasarruf oranlarında bir artış yaşanmıştır. Tasarruf oranlarındaki bu artış iki nedenden kaynaklanmaktadır, bunlardan ilki; enflasyon ile yapılan mücadele olmuştur. İkinci nedeni ise, iç tüketimin denge altında tutulup ihracata yönelik bir artışın planlanmasıdır. Bu dönemde yaşanan tasarruf artışı 1985 yılına kadar kamu tasarrufları şeklinde daha çok gerçekleşmiştir. 1985 tarihinden sonra Türkiye ekonomisinin büyümesiyle beraber tasarruf oranlarındaki artış bu sefer özel tasarrufların lehine gelişmiş 1984’te %10’a yakın

olan özel tasarruf oranları 1990'lara gelindiğinde %20'leri geçmiştir (Gülçin Tapşın 2011, 84). 1985 'ten sonra büyüyen ekonomi ile beraber kamu tasarruflarında düşüş gerçekleşmiş ve enflasyon oranında artış yaşanmıştır. Kamunun düşen tasarruflar ve artan harcamaları sonucu Türkiye büyük bir dış cari açık ile karşı karşıya kalmıştır. Devletin iç borçlanmaya gitmesi sonucu, faiz oranlarında ciddi bir artış yaşanmış, kamu yüksek faiz ödemek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda kamu tasarruflarında azalma devam ederken özel tasarruflarda pozitif yönde hareket etmiştir (Özcan, Günay, Ertaç 2003. 1406-1407).

Türkiye 1989 yılından itibaren sermaye hareketlerine tümüyle serbestlik getirmiş. Bu tarihten sonra yerli sermaye hareketleri, döviz işlemleri ve dışarıdan tahvil alımı gibi hareketlerin önü tamamen açılmıştır. Aynı şekilde yabancı sermayede artık Türkiye'ye serbestçe menkul kıymet, hazine bonusu ve devlet tahfillerini alıp kar elde edebilecekler. Gerçekleşen finansal serbestleşme ile birlikte faiz oranlarında da serbestleşmeye gidilmiş, faizlerin serbestleşmesi aynı zamanda faizlerin artmasına neden olmuştur. Yüksek olan kamu borcu artan faiz oranları ile beraber giderek artmış ve kamunun tasarruflarını da aşağıya çekmiştir. Yaşanan yüksek kamu açığı bugüne kadar artış eğiliminde olan özel tasarruflar ile kapatılmaya çalışılmış fakat 1994 yılında yaşanan ekonomik krizle beraber hem kamu hem de özel tasarruflarda düşüş meydana gelmiştir. Bu krizden sonra kamu tasarruflarında yaşanan gerileme eksilere kadar varmıştır (TCMB 2015: 17).

Şekil 12: 1990-2001 Dönemi Tasarruf Oranları

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

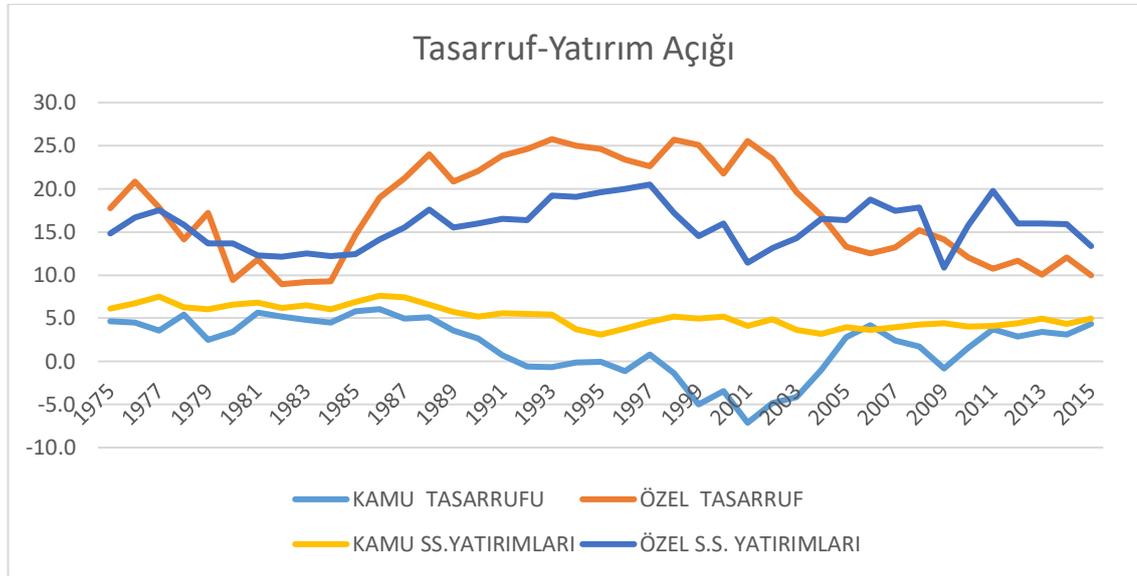
1994 Krizinden sonra kamu tasarruf-yatırım açığı giderek artmaya başlamış açığın kapanabilmesi için Merkez Bankası para basmak zorunda kalmış, basılan bu paralarda enflasyonun artmasına neden olmuştur. Bir diğer yandan artan özel tasarruflar yatırıma dönüşeceği yerde kamu açıklarının finanse edilmesinde kullanılmıştır.

Sürekli artan enflasyon oranlarını düşürmek ve ekonomiyi dengede tutmak adına 2000 yılında yapısal reformlar içeren ekonomik bir paket uygulanmaya konulmuştur. Gerçekleştirilen reformlar ekonomide belli bir sürede etkinlik gösterse de zamanla verilen taahhütler yerine getirilememiş ve ekonomiye olan güven azalmıştır. 2001 yılına geldiğinde ekonomide yüksek miktara çıkan sermaye çıkışları faiz oranlarını artırmış TL üzerinde oluşan ciddi baskılar sonucu döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır. 2001’de ortaya çıkan kriz sonucu özel tasarruflarda ciddi bir artış olup bu tarihte %25 seviyelerine kadar çıkmıştır. Aynı dönemde kamu tasarrufları %-7.1 ile en düşük seviyeye ulaşmıştır (Merkez Bankası 2015. 17-18).

2001 krizinin ekonomiye yaptığı yıkıcı etkiden kurtulabilmek için “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” başlatılmıştır. Bu program temel çerçevesi enflasyonun hedeflenen seviyelere düşürülmesi, sürdürülebilir büyüme ve ekonomik istikrar olarak belirlenmiştir. Yeni ekonomik programın o zamanki hükümet tarafından titizlikle

uygulanması sonucu ekonomide 2002-2007 yılları arasında olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Özellikle bu dönemde kamu kesiminin tasarruf açığı azalmış, yaşanan olumlu gelişmeler sonucu kamunun borçlanma gereği giderek düşmüş bu oran %6,5(GSYİH'ya oranla) fazla vermiş. Bunun ile beraber düşen kamu borç stoku ile sağlanan mali disiplin ve aynı zamanda dış piyasalarda da olumu bir havanın olması bu dönemde ülkeye çok fazla yabancı sermaye girmesini sağlamış. İzleyen yıllar itibariyle Türkiye de yatırımlar sürekli artış gösterirken özellikle özel tasarruf oranlarında düşüşler meydana gelmiştir, bu da Türkiye için uzun bir sorun haline gelecek ve Türkiye'yi cari açık problemi ile karşı karşıya getirecektir (Yılmaz ve Yaraşır 2009: 105).

Şekil 13: Tasarruf -Yatırımın Farkının GSYİH İçindeki Payı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

2001 krizinden sonra cari açık ciddi bir sorun haline gelirken, bu sorunun altında yatan temel etkende yurtiçi yatırımların yetersiz oluşudur. Faiz oranlarının bu dönemde düşük seyretmesi ve verimlilikteki artış şirketleri yatırım yapmaya daha fazla sevk ederken şirketlerin tasarruf oranlarında bu sebepten kaynaklı ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bu dönemde hanehalkı tüketim harcamalarının giderek artması özel tasarrufları önemli ölçüde geriletmiştir (Merkez Bankası 2015. 18).

Türkiye 2002 yılından sonra ekonomide yapılan önemli değişimler sonucu bir yandan hızlı bir büyüme gerçekleştirirken bir diğer yandan kamunun cari dengesinde

düzelmeler olmuştur. Fakat yukarıdaki Şekil 13 'de görüleceği gibi özel kesimin tasarruf-yatırım dengesindeki açığın giderek büyüdüğü görülecektir. 2001 krizi öncesi %25'lerde olan özel tasarruf oranı 2003 yılında bu oran %13 seviyesine kadar gerilemiştir. Krizden sonra özel kesim tasarruflarındaki artış devam etmiş krizden önce %11'e yakın olan özel yatırım oranları 2007 yılına geldiğinde %18'i geçmiştir.

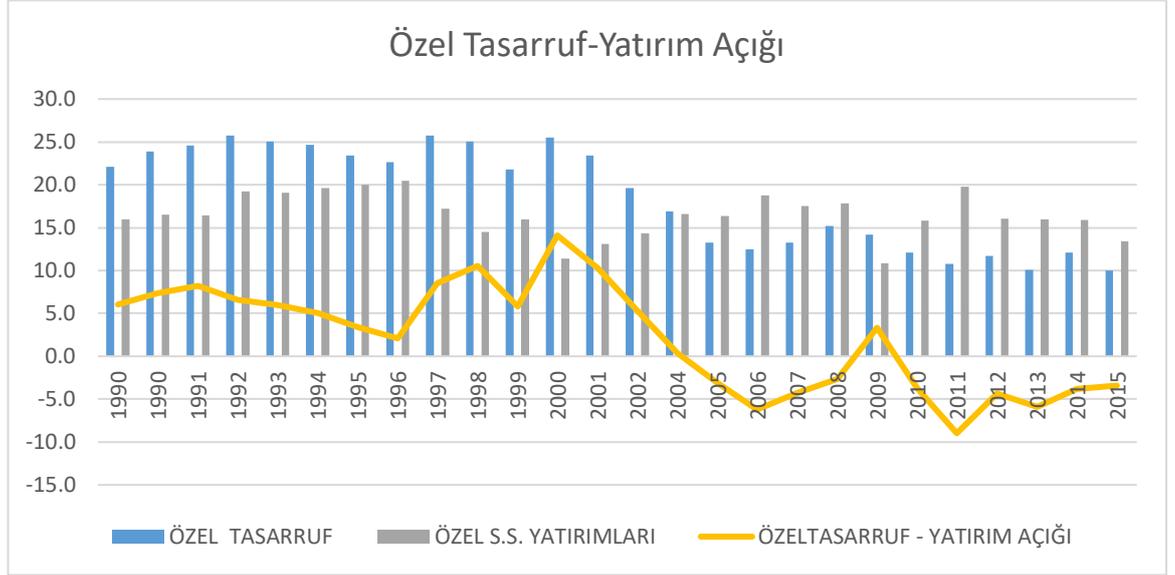
2008 yılında ulusal çapta yaşanan ekonomik kriz birçok ülkede etkisini gösterirken, Türkiye de bundan etkilenmiş ve bunun sonucu kamunun uyguladığı maliye politikaları nedeniyle kamudaki tasarruf oranlarında düşüş görülmüştür (Şekil 13). Bu dönemde özel tasarruf oranlarında belli bir oranda artış gözükse de kamu tasarruflarının düşmesi toplam yurtiçi tasarruf oranınının 2009 'da çok fazla düşmesine neden oluş, bu oranın %13,3' kadar gerilemesi ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde tasarruf oranlarındaki düşüş ve yatırımlarda yaşanan ciddi artış sonucu 2009 yılında %2 olan cari işlemler açığı 2013 yılında %7,9 yükselmiş, 2014 yılında %5,8'e gerilemiştir (Merkez Bankası 2015. 18).

2.4.2.1.1. Özel Tasarruf Oranları

Aşağıda yer alan Şekil 14 bize Türkiye'nin yıllar içerisindeki özel tasarruf seyrini göstermektedir. Şekil de yer aldığı gibi 2000'li yıllara kadar Türkiye'deki özel tasarruf oranları %20 üzerinde bir seviyede olacak şekilde belli bir istikrar içerisinde hareket etmektedir. 2001 krizi sonrası Türkiye ekonomisinin de yaşanan bazı büyük değişimler sonucu özel tasarruf oranları sürekli düşmeye başlamış, tersine özel yatırımlarda genel itibarla artış yaşanmıştır. Grafiğe bakıldığında özel tasarruf-yatırım açığı sürekli artmış bu artış 2009 yılı hariç 2015 yılına kadar hep eksi olarak devam etmiştir. Bu yıllar arasında özel yatırımlar kısmen de olsa artış gösterse de fakat bu açığın temel nedeni özel tasarruf oranlarının çok fazla düşmesidir.

Türkiye' de ki özel tasarrufların 2000'li yıllardan itibaren sürekli olarak düşmesinin altında dört temel neden yatmaktadır: Düşük faiz oranları, enflasyon oranları, çok fazla dağıtılan ve ulaşılması kolaylaştırılan kredi imkanları, kolay elde edilip kredilerle beraber tüketimde yaşanan artış.

Şekil 14: Özel Tasarruf-Yatırım Açığı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

Ayrıca 2001 yılından sonra halkın krediye ulaşması daha da kolaylaşırken, o döneme kadar ertelenen tüketimlerden dolayı özel tüketimde artışlar gözükmiştir. Bununla beraber özel tasarrufların düşüşüne neden olan birkaç etken daha sıralanabilir, bunlar; transfer harcamalarında yaşanan artışlar ve kamunun bu dönemdeki artan tasarruf oranları. Teoriye de uygun olarak Türkiye’de 2008 yılına kadar artan kamu tasarrufları bu dönemde özel tasarrufların düşmesinde etkili olmuştur (Barış 2014 :135).

Türkiye’deki özel tasarruflara yönelik yapılan bir çalışmada (Dünya Bankası ve Kalkınma Bakanlığı, 2011, 47) 1998 ile 2008 yılları arasında özel tasarrufları şekillendiren dört ana etkenin olduğu gözlemlenmiştir: reel faiz oranı, brüt özel kullanılabilir reel gelir, genç bağımlılık oranı ve enflasyon oranı. Bu tarihler arasında yapılan araştırmalara göre, faiz oranlarındaki düşüş tasarruf oranlarını aşağıya çekmiştir. 2005 yılından sonra gelirden meydana gelen artışlar tasarruf oranlarını pozitif anlamda etkilemiştir. Yine yapılan çalışmaların sonucuna dayanılarak genç bağımlılık oranında meydana gelen düşmenin özel tasarruf oranlarını absorbe ettiği görülmüştür. Özel tasarruflar üzerinde etkili olan son bir etken ise enflasyon oranıdır. 2000 yılından sonra enflasyon oranında yaşanan büyük düşüş özel tasarrufların azalmasında önemli ölçüde etkili olmuştur (Dünya Bankası ve Kalkınma Bakanlığı, 201

3. BÖLÜM

TASARRUF VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ TEORİK ÇERÇEVE

Ülkelerin ekonomik büyümeye karşı olan en büyük beklentileri, fert başına düşen geliri artırarak fertleri yüksek bir gelir seviyesine ulaştırmasıdır. Günümüzde GOÜ’de bunun mümkün olabilmesi için yatırımların sürekli artması gerekmektedir. Fakat GOÜ için büyümenin ilk zamanlarında yeterli oranda sermaye birikiminin olamaması bu ülkelerin ekonomik büyümelerinin çoğu zaman sınırlandırmıştır. Günümüze kadar ekonomik büyüme ile ilgili yapılan analizlerin büyük bir bölümü ekonomilerdeki büyüme sürecinin başında, hasıla düzeyinin tasarruf miktarını, tasarruf miktarının yatırımları ve sermaye stokunu artıracığını varsaymışlardır. Fakat gelişmiş olan ülkelerde tasarruf oranlarının azlığı nedeniyle düşük sermayenin olması sonucu ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek oldukça güçtür. Bu nedenler günümüzde hem teorik anlamda hem de yapılan analizlerde tasarrufların mı büyümeyi etkilediği yoksa büyümenin mi tasarrufları etkilediği tam olarak belirlenememiştir(Tapşın: 52).

3.1. Klasik İktisat Teorisinde Tasarruf-Büyüme İlişkisi

Klasik iktisatçılara göre yatırımların temel belirleyicisi tasarruflardır. Klasik iktisatçılardan Adam Smith’e göre ekonomideki büyümenin temel kaynağını tasarruflar ve tutumluluk oluşturur. Smith’e göre bireyler gelirin bir kısmını tüketmek yerine tasarruf ederek bir sermaye oluşturur, kişi bu sermayesini ya kendisi üretimde kullanır ya da karşılığında faiz getirisi elde etmek için bir başkasına kiralar. Smith kişinin yapacağı tasarrufların tamamının mutlaka yatırımlara dönüşeceğini, ekonomide bir sızıntı olmayacağı için tasarruf ve yatırım eşitliğini savunmuştur. Ayrıca sermayenin tasarruflar yolu ile büyüyeceğini, toplumdaki bireylerin biriktirecekleri tasarrufların toplamının toplumun toplam sermayesine denk olacağını dile getirmiştir (Smith, 1776: 277).

Klasik iktisatçılara göre faiz olgusu, bireylerin bugün ki tüketimlerinden vazgeçmesinin bedeli olarak verilir. Tasarrufların artırılması için bugün ki tüketimden vazgeçilmek koşulu ile olur. Faiz oranları Klasik teoriye göre ödünç verilebilir fonlar

piyasasında belirlenir. Ödünç verilebilir fon piyasasında fon arzı, reel faiz oranını pozitif fonksiyondur ve tasarruf arzını gösterir. Fon talebi ise sermayenin marjinal verimliliğinin bir fonksiyondur ve yatırımcıların yatırım talebini ifade eder. Faiz oranları yüksek olduğu zaman yatırımcılar sermaye mallarının getirisinin kendilerine ödedikleri faiz getirisinden fazla olacağını umarlar bu yüzden daha az tasarruf talebinde bulunurlar. Tam tersi durumunda faiz oranları düşükken daha fazla tasarruf talep edeceklerdir. Buradan da anlaşılacağı gibi faiz ile yatırım arasında negatif yönlü bir ilişki vardır (Barış, 2014: 87).

Klasik iktisatçılara göre ekonominin gelişmesinde bir diğer önemli etken kâr oranıdır. Tasarruf ve yatırım kâr haddinin bir fonksiyondur. Ekonomilerin gelişimi tasarruf ve yatırımlara bağlı iken, bunlar da kâr haddine bağlıdırlar. Kârın oranının hesaplanması; elde edilen üretim gelirleri sonucu rant ve ücret ödemeleri düşürüldükten sonra geriye kalan kısımdır. Ekonomik büyüme sürecinde rant sürekli arttığı için, kâr oranı bu süreçte emeğin verimliliğine ve sermaye birikimine bağlı kalacaktır. Klasiklere göre emeğin verimliliği üç farklı değişkene bağlıdır bunlar; nüfus artışı, sermaye birikimi ve teknolojik gelişmelerdir. Azalan verimler yasasına göre nüfusun sürekli artması sonucu, mevcut olan topraklar üzerinde daha fazla emek kullanımı söz konusu olacak, diğer yandan daha düşük verimli toprakların üretime dahil olmasına neden olacak, sonuç olarak azalan verimler kanunu işlemeye başlayacak ve büyüme durgunlukla sonuçlanacaktır (Acar 2008: 63).

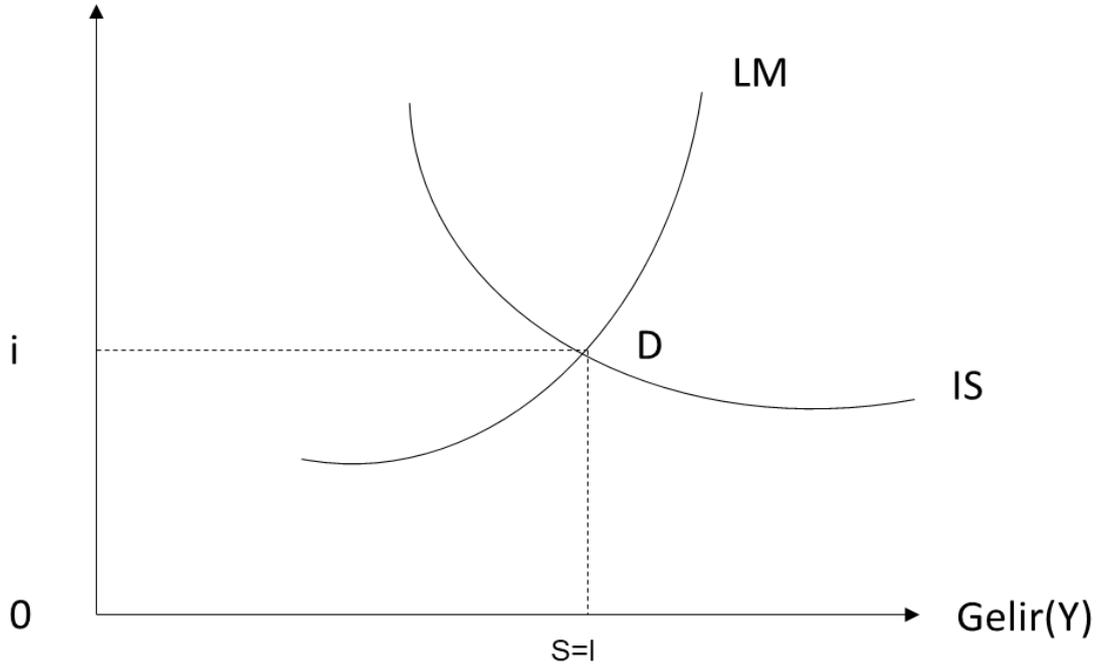
3.2. Keynesyen Teoride Tasarruf-Büyüme İlişkisi

Keynes görüşlerinde büyüme olgusuna daha çok ikinci derecede yer vermiştir. Keynes direk büyümenin kendisi yerine durgun bir ekonomiden çıkmanın yollarını ve bir ekonomide büyümenin başlayabilmesi için yapılması gerekenlere öncelik vermiştir. Bir ekonomiyi durgunluktan çıkarabilmek için Keynes'in sunduğu en güçlü argüman, toplam talepte meydana gelecek olan artıştır. Artan talepler sonucu, stoklarda azalma meydana gelecek, azalan stoklar ile beraber yatırımlarda tekrar canlanma olacak ve sonuç olarak ekonomik büyüme gerçekleşecektir (Özsağır, 2008).

Keynesyen iktisada göre tasarruf oranlarında meydana gelecek olan bir artış tüketime azalmasına neden olacak ve bunun sonucu olarak gelir ve faiz hadlerinde düşüş meydana gelecektir. Yatırımlardaki artış ise faiz ve gelir hadlerinde artmaya sebep olacaktır.

Keynesyen teoride yatırım olgusunu mal ve para piyasasındaki reel çıktı arasındaki ilişkiyi IS-LM eğrisi yardımı ile göstereyim.

Şekil 15: IS-LM Diagramı

IS-LM eğrisi üzerinde yatırım harcamalarında meydana gelecek olan bir birimlik artış IS eğrisinin sağa kaymasına neden olacak ve yatırım, faiz ve gelir haddini artıracaktır. Tasarruflarda meydana gelecek bir artış ise IS eğrisini sola kaydıracak, gelir ve faiz haddinde düşme meydana gelecektir. Yatırım ve faiz arasında negatif bir ilişki olduğundan artan tasarruf oranları faizlerin düşmesine neden olacak ve yatırımlarda artış meydana getirecektir (Palley,1996: 6).

Keynesyen modelde tasarruf ve yatırım ilişkisi, artan yatırımlar sonucu tasarruflarda bir artışın meydana geleceğini savunur, tasarrufların yatırımları artırması ise

ancak tam istihdam seviyesine ulaşmış bir ekonomide mümkün olabilecektir (Barış 2014: 88).

Keynesyen modelde yatırım harcamaları ve gelir arasındaki ilişkinin pozitif olması durumunda, yüksek tasarruflar yatırımların azalmasına neden olacaktır. Bu durumun ortaya çıkaracağı durum gelir harcamalarındaki düşmenin yatırım harcamaları üzerindeki negatif etkisi, faiz oranlarındaki düşmenin oluşturacağı pozitif etkiden büyük olacaktır. Tasarruf artışlarının, yatırımlarda düşüşe neden olması Keynesyen modelde "Tasarruf Paradoksu" olarak geçmektedir. Tasarruf paradoksu, toplumdaki bireylerin gelirlerinde herhangi bir artış olmamasına rağmen tasarruf yapma isteklerinin artması ile beraber toplam tasarruf oranlarında bir düşüş olmasıdır. Yatırım harcamaları otonom olduğu durumda, tasarruflarda meydana gelen artış toplam talep ve tüketimde düşme meydana getirecektir. Toplam talepteki azalma ile beraber gelirden de düşüş meydana gelecek, düşük gelir seviyesi yatırımların kısılmasına ve düşen yatırımlar ile beraber gelirden düşüş meydana gelecek sonuç toplam tasarruf oranlarında azalma oluşacaktır. Keynes'e göre ekonomide büyümeyi gerçekleştirmek için tasarrufları artırmanın bir faydası olmayacaktır (Bilgili, 2009: 88)

Keynes'e göre tam istihdam ile tam istihdam altında işleyen bir ekonomi arasında fark olduğu için fertlerin bu ekonomilerdeki tasarruf tutumlarının oluşturacağı etkilerde bu farklı olacaktır. Örneğin eksik istihdamda işleyen bir ekonomide bireylerin daha fazla tasarruflarda bulunmaları reel GSYH'yı potansiyel GSYH'nın altına çekecektir ve böylece ekonomi için olumsuz bir tablo oluşacaktır. Fakat ekonomi tam istihdam seviyesinde olduğu zaman bireyler daha fazla tasarruflarda bulunursa uzun dönemde yatırımları ve reel GSYH'da bir artışa neden olacaktır (Ünsal 2007 a, 166).

Keynes bir ekonomide tüketimin tasarruflara göre yatırımlara daha fazla etkide bulunabileceğinin üzerinde durmuştur. Tüketimde meydana gelecek bir birimlik artış tam istihdama yol açabilecek iken tasarruflarda meydana gelecek bir artışın gelirin daralmasına ve ekonomideki büyümeyi düşürür. Ekonomik büyümede gerçekleşecek olan düşüşün nedeni Keynes'e göre tasarruf ve yatırım arasındaki bağlantının kopmasından ileri

gelmektedir. Tasarrufların yatırıma dönüşmemesi durumunda ekonomideki toplam harcama tam istihdamın altında seyredecektir (Skousen, 2001: 378, 412).

3.3. Büyüme Modelleri ve Tasarruf- Büyüme İlişkisi

Bu başlık altında tasarruf oranlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üzerinde duran önemli büyüme teorilerini inceleyeceğiz. Bu büyüme modelleri arasında iki önemli görüş olan Solow (1956) ve Romer (1986); tasarruf ve büyüme ilişkisi anlamında iki alternatif görüş öne sürmüşlerdir. Neoklasik model olarak bilinen birinci görüşe göre, tasarruf oranlarındaki artış bireylerin gelirinde geçici olarak bir artış meydana getirecektir bu artış ekonomi yeni durağan duruma gelene kadar sürecektir. Dolayısıyla bu görüşe göre tasarruftaki bir artış ekonomide bir büyümeye yol açmayacaktır. Bir diğer önemli teori olan içsel büyüme modeline göre tasarruf oranlarındaki artış hem fert başına hasılayı hem de hasılanın büyüme üzerinde etkisini artırarak ekonomide büyümeye yol açar.

3.3.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod (1939) ve Domar (1946) büyüme üzerine yaptıkları çalışmalarda, aslında Keynes'e ait gelir oluşumuna dinamik bir yapı kazandırmışlardır. Harrod "Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme" adlı makalesinde yatırımların toplam talep ve sermaye birikimi üzerindeki etkisini açıklayarak, büyüyen bir ekonomide tam istihdamı sağlamada piyasa mekanizmasının yeterli olup olmadığını ve Keynes'in büyümeyen statik bir ekonomi için sürdürdüğü tezin büyüyen dinamik bir ekonomi içinde geçerli olup olmadığını araştırmıştır (Ünsal, 2016: 83).

Bu ekonomik büyüme modeli üç temel esas üzerine kurulmuştur; ilk olarak modelde emek girdisi ve sermaye arasında ikame ilişkisi olmadığından dolayı, hasılanın üretiminin sermaye ve emeğin sabit bir girdisiyle gerçekleştiği, marjinal, ortalama tasarruf, planlanan tasarruf ve hasılanın sabit bir oranı olması nedeniyle birbirine eşittir. Üçüncü olarak da emek arzı dışsal olarak kabul edildiği için n gibi bir oranda büyüdüğü

varsayılmaktadır. Önemli bir diğer varsayımda sermayenin aşınmadığıdır böylece sermaye stokunda gerçekleşecek bir artış yatırıma eşit olacaktır (Ünsal 2007: 88).

Harrod- Domar modelinin literatüre dahil ettiği üç önemli kavram yer almaktadır. Bunlar; fiili büyüme oranı (G), gerekli büyüme oranı (G_w), doğal büyüme oranı (G_n)'dır. Fiili büyüme oranı, dönem sonunda gerçekleşen değerdir ve ekonomi fiili anlamda gerçekleşen hasıla büyüme oranını temsil eder. Gerekli büyüme oranı yatırım-tasarruf eşitliğinin sermayenin tam kullanılmasıyla gerçekleşecek olan hasıla büyüme oranıdır, bu büyüme oranı gerçekleştiğinde herkesin memnun kalacağı bir refah seviyesi gerçekleşecek. Büyüme de bir dengenin oluşabilmesi için fiili büyüme oranının (G) gerekli büyüme oranına (G_w) eşit olması gerekmektedir. Ekonomide fiili denge oranı gerekli büyüme oranından büyük olduğu zaman ekonomi planlananın üzerinde bir performans gösterecektir ve böylece gelirden artış olacak. $(G) < (G_w)$ olduğu zaman ise ekonomi de ki işleyiş planlanın altında bir performans ile çalışacak ve ekonomi daralma sürecine girecek. Son olarak doğal büyüme oranı ise nüfus artış hızı ve teknoloji büyümenin imkân verdiği bir büyüme oranıdır. Modelde ekonomik büyümede istikrarın sağlanacağı tek koşul $(G) = (G_w) = (G_n)$ üçlüsünün birbirine eşit olduğu durumda gerçekleşir (Harrod 1939).

Bu modelde tasarrufların ekonomideki rolü önemli bir yeri temsil etmektedir. Tasarrufların ekonomi için önemi ekonomideki dengeyi sağlamasından gelmektedir. Bir ekonomide ki istikrarın sürekli olması isteniyorsa, sermayenin marjinal etkinliği, yatırımların ve de hızlandırıcı gibi değişkenlerin tasarruf ile uyumlu işlemesi gerekmektedir (Peterson, 1962: 516).

Harrod-Domar'ın ekonomik büyüme modeli birçok iktisatçı tarafından büyüme sorunsalının iktisadi kuramına tekrardan dahil etmeleri açısından olumlu bulunmuştur. Ayrıca bu ikilinin iktisat literatürünü kazanmış oldukları “kararlı durum” ve “dengeli büyüme” kavramları bu literatürde kendilerine yer bulmuşlardır. Keynesyen tartışmaların milli gelirin belirlenmesinde tasarrufların rolünden sonra, klasiklerin tasarrufların sermayenin üzerindeki rolü üzerine de vurguda bulunmuşlardır (Taban, 2010: 26).

3.3.2. Solow Büyüme Modeli

1956 yılında Solow ve Swan'ın geliştirmiş oldukları bu model geçerliliğini 1980 yılına kadar koruyabilmiştir. Bu modelin asıl çıkış noktasını ise Harrod-Domar modeli oluşturmaktadır. Bu modelde Harrod-Domar modelinde sermaye ve emek miktarının sabit olarak kullanıldığının aksine üretim fonksiyonları arasında ikame ilişkisinin olduğunu varsaymaktadır (Agrawal, 2001: 500).

Bu model ayrıca Neo-Klasik model olarak da geçmektedir bunun nedeni ise Klasik iktisadin temel varsayımlarından birçoğunu kabul ediyor olmasıdır örneğin; piyasada tam rekabet koşullarının olduğunu, üretim faktörlerine yapılan ödemenin marjinal verimliklerine bağlı olduğu, yine piyasada tam rekabet olduğunu ve değişen bir hasıla sermaye oranının kabul edilmesinden dolayı bu şekilde adlandırılmaktadır (Parasız, 2008: 143).

Solow modelinin günümüz iktisadi dünyasında önemini koruyan bir diğer önemli varsayımı yakınsama kavramıdır. Bu modele göre sermayenin azalan verimler yasasına göre zaman içerisinde sanayileşmiş ülkeler ile diğer ülke grupları arasındaki gelişmişlik farkı zamanla kapanacaktır. Hipotez zengin ülkelerin büyüme hızının fakir ülkelerin büyüme hızına oranla daha düşük olduğunu ifade etmektedir ve bu nedenle fark giderek kapanmaktadır. Yalnız farkın kapanması için fakir ülkelerin yerine getirmesi gereken çeşitli şartların olduğunu dile getirenlerde mevcut, bu ayrıma şartlı yakınsama denilmektedir (Tapşın, 2011 : 29).

Model kamu etkeninin olmadığı bir piyasada ekonomik büyüme üzerindeki etkili olan unsurların tasarruf oranlarındaki artış, nüfus artışı ve teknolojiye ilerlemenin etkileri üzerinde durulmuştur. Modelde sermaye birikiminin ve emek iş gücünün ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunun, ayrıca modelin önemli bir varsayım olarak kabul gören, teknolojinin kara bir kutu olarak adlandırılması ve ekonomik büyümeyi gerçekleştiren temel unsurun bu kara kutu olmasıdır (Barış, 2014: 98).

Solow modeli temelde Neo-Klasik üretim fonksiyonu üzerine kurulmuştur. Neo-Klasik teoride, hasıla düzeyi emek ve sermaye girdisi tarafından belirlenmekte, sermayedeki marjinal verim azalmayla beraber ölçeğe göre sabit getiri varsayılmaktadır. Modelde kurulan üretim fonksiyonu; Y çıktıyı, K sermayeyi ve L de işgücünü temsil etmektedir. Bunun dışında modelin sabit kabul ettiği değerler vardır bunlar ise; tasarruf eğilimi(s), nüfus artış oranı (n), teknolojik gelişim oranı (g) ve amortisman oranı (δ) bu modelde sabit kabul edilmişlerdir. Bu fonksiyon aşağıda olduğu gibi ifade edilmektedir;

$$Y=F(K, L) = K^1 L^{1-a} \quad 3.1$$

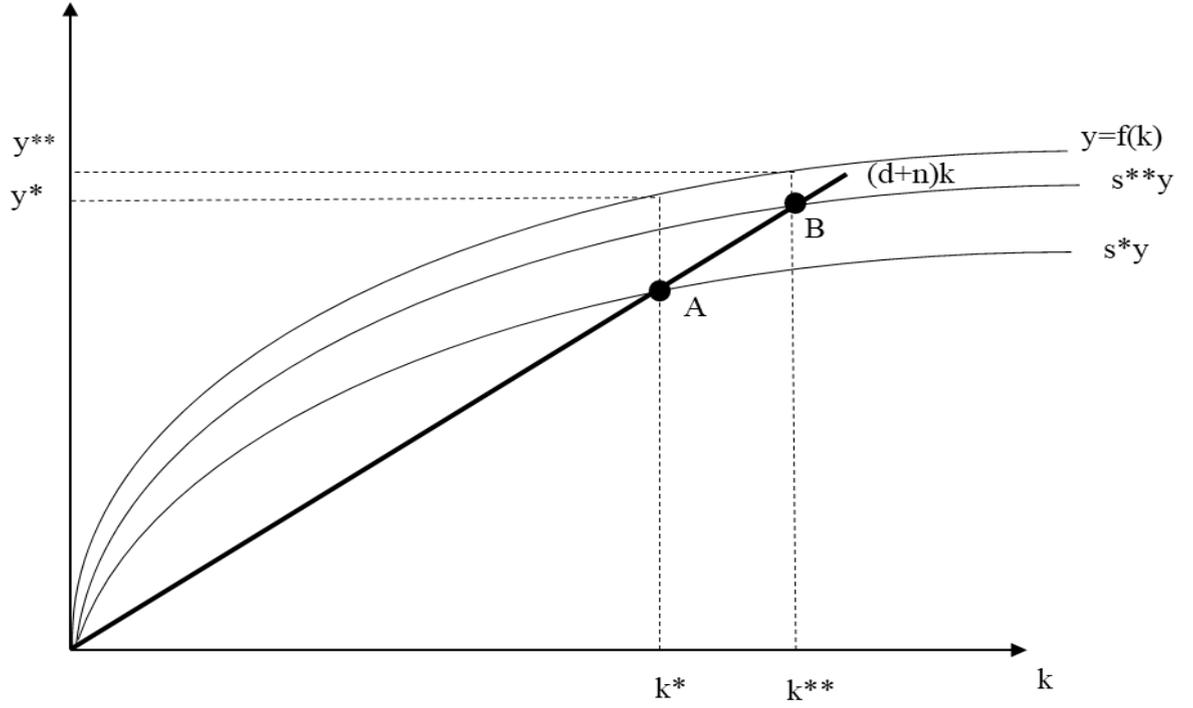
3.1 numaralı fonksiyonumuzu her iki tarafını L' böldüğümüzde ($Y/L=F(K/L,1)$) elde edeceğimiz sonuç emek başına çıktı ($y=Y/L$) ve sermaye başına çıktı ($k=K/L$) fonksiyonlarını elde edeceğiz;

$$y=f(K) \quad 3.2$$

Sonuç olarak 3.2 numaralı fonksiyonumuza göre etkin işgücü başına çıktı artışı, etkin işgücü başına sermaye artışına bağlıdır. Fonksiyondan anlayacağımız temel husus ekonomide büyümenin gerçekleşebilmesi için etkin işgücü başına sermaye stokunda artış olması gerekmektedir (Demir, 2002: 2).

Daha önce de değinildiği gibi Solow modelinde dört tane dışsal değişkenimiz mevcuttur, bunlar; tasarruf eğilimi(s), nüfus artış oranı (n), teknolojik gelişim oranı (g) ve amortisman oranı (δ) olan dışsal değişkenlerdir. Ekonominin yeni bir yön kazanması bu dışsal değişkenlerde meydana gelen değişimler sonucu gerçekleşir. Bizim amacımız burada tasarruf hacminde meydana gelen değişimlerin oluşturacağı etkiyi görebilmek, bundan diğer değişkenleri sabit tutup tasarruf oranındaki (s) değişikliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini bulabiliriz. Bunu aşağıdaki şekil yardımı ile gösterirsek;

Şekil 16: Tasarruflardaki Artışın Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

Kaynak: (Romer, 2006, 18).

Şekil 16'da ekonominin başlangıçta A noktasında olduğunu varsayarsak, tasarruflarda bir artış meydana geldiğinde tasarruf eğrisi s^*y noktasından $s^{**}y$ noktasına kayacaktır. Yeni oluşan durumda denge noktası A noktasından B noktasına kayacak ve sermaye-emek oranında k^* dan k^{**} gelecek şekilde bir artış olacaktır. Bu geçiş sürecinde tasarruflar, sermaye-işgücü miktarını sabit tutmak için gerekli miktarı aşmaktadır. Yeni oluşan denge B durağan durum denge noktası olduğu için büyümenin daha fazla artması mümkün olmayacaktır, buna rağmen hem çıktı hem de sermaye miktarı bir önceki düzeye göre daha yüksek olacaktır. Sonuç olarak Solow modelinde tasarruflardaki artışın çıktı düzeyi üzerinde sürekli olarak bir etkisinin olacağını söyleyemeyiz. Tasarruf oranında gerçekleşecek olan bir artışın ekonomide oluşturacağı etki yalnız çıktı düzeyini sadece yeni bir durağan duruma taşınması sürecinde faydası olur.

3.4. İçsel Büyüme Modellerinde Tasarruf ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Bilindiği gibi Neo-Klasik büyüme modeli ekonomideki büyümeyi açıklarken teknolojiyi büyümenin kara kutusu olarak tanımlamıştı ve dışsal bir etken olarak görmekteydi. Bunun üzerine son yıllarda yapılan çalışmalar daha önceki büyüme modellerinin teknolojiyi açıklayamamaları ve dışsal bir öge olarak görmeleri üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. İçsel büyüme modelinin vurguladığı en önemli nokta ise; teknolojik gelişmenin dışsal bir unsur olmadığını ve bunu kendi büyüme modelleri içerisinde açıklamaya çalışmışlardır.

Solow modeli iktisadi büyümede de teknolojiyi dışsal olarak tuttuğundan dolayı aslında büyümenin gerçekten nasıl meydana geldiğini tam olarak açıklayamamıştır. Solow modelinin bu büyük eksikliği diğer büyüme modellerinin ekonomik büyümeyi açıklaması için bir yol gösterici olmuştur. 1980’li yılların sonlarında Amerikalı iki iktisatçı olan Paul Romer ve Robert Lucas geliştirmiş olduğu içsel büyüme modeli ekonomik büyümeye açıklamaya yönelik yeni bir yaklaşım getirmiştir. Eski ve yeni büyüme modellerini birbirinden ayıran en temel farklardan birisi de sermayenin getirisine yönelik olan bakış açısından kaynaklanmaktadır. Neo-Klasik iktisada göre ekonomide sermayenin azalan verimler yasası işlemektedir, içsel büyüme modelinde ise beşerî sermaye de dahil olmak üzere sermayenin artan getiriye göre işlediği ve bu artan getirinin ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olduğunu dile getirmişlerdir (Taban, Kar 2006: 161).

3.4.1 AK Tipi İçsel Büyüme Oranı

AK modelinde sabit ya da artan getirinin, teknolojik gelişmelerin olmadığı durumda bile, uzun dönemde kişi başına gelirinde büyümenin görülebileceğini savunmuşlardır. Bu modelin fonksiyonu aşağıda görüldüğü şekildedir

$$Y=AK$$

3.3

Bu modelin en önemli varsayımı Neo-Klasik modelin dışsal olarak gördüğü teknolojik gelişmeleri içsel olarak kabul etmesidir. Fonksiyonda yer alan A terimi,

teknoloji düzeyini temsil etmekte ve bir birimlik sermayenin meydana getireceği hasıla miktarını temsil etmektedir. Fonksiyonda yer alan bir diğer terim olan K ise beşerî ve fiziksel sermayeyi içine alacak bir sermaye faktörünü ifade etmektedir. Fonksiyonda yer alan ilişki doğrusal olup toplam hasıla ve sermaye arasında gerçekleşmektedir. Modelde sermaye birikim hızı ve fert başına büyüme hızını veren denklemi elde etmek için, üretim fonksiyonu ($Y=AK$) ve sermaye birikim denkleminden faydalanılmaktadır ve aşağıdaki yeni fonksiyon ile gösterilir (Ateş, 1998: 5).

$$\frac{\Delta Y}{Y} = g_y = g_k = sA - (n + \delta) \quad (3.4)$$

Denklemden eşitliğin son kısmında yer alan terimleri sırasıyla açıklarsak; s tasarruf oranını, n emek artış hızının, δ yıpranma oranını göstermektedir. Fert başına hasıla ve büyüme hızı denkleme göre sA ve $n + \delta$ arasındaki ki farka bağlıdır. Modele göre sermaye birikimi olması isteniyorsa $sA > n + \delta$ olmalıdır, bu durumda fert başına hasıla sürekli artacaktır. Ayrıca denklem bu şekilde olduğu zaman, tasarruf oranlarını yüksek olması ve yıpranma payının da düşük olması ile beraber fert başına hasıla büyüme hızı da yüksek olacaktır. Sonuç olarak AK modeline göre dışsal teknolojik büyüme olmazsa da sermaye birikimi ve ekonomik büyüme gerçekleşebilmektedir. Solow büyüme modeline göre tasarruf oranındaki ve nüfus artışıdaki gelişmeler ekonomide sadece düzey seviyesinde bir değişme meydana getirebilirken, bu modele göre bu iki olgu ekonomik büyümeyi de sağlamaktadır (Barış 2014: 105).

3.4.2 Romer Modeli ve Tasarruf- Büyüme İlişkisi

Romer tarafından 1986 yılında geliştirilen içsel ekonomik modelinde teknolojiye yer verilmesi bu fonksiyonun önemli bir noktasını oluşturmaktadır. Romer'in kendi modelini oluştururken Arow'un (1962) "yaparak öğrenme(learning by doing)" fikrini esas almıştır. Bu modelde teknolojinin yer alması, yeni fikirlerin yaratıcı etki sağlaması ile birlikte ekonominin daha fazla çıktı seviyesine ulaşmasını sağlayabilmektedir. Romer kendi modelinde büyümenin kaynağını teknoloji olarak belirlemiş, bir yandan yeni bir

fikir ve teknolojik gelişmeyi, rekabet olmadan herkes tarafından kullanılabilceğini, diğer yandan paylaşımında bir engel olmadığını varsaymıştır (Romer , 1990: 174-175). Romer teknik bilginin önemini şöyle vurgulamaktadır, buna göre bu bilgi yeni üretim aşamasında bedava bilgi olarak kullanılacak ve ortaya çıkacak olan üretimin daha az maliyetle ve daha yüksek kaliteyle olmasını sağlayacaktır (Acar, 2008: 127).

Teknolojik gelişmenin ortaya çıkması, üretim süresi boyunca bilinçsizce yapılan öğrenme faaliyetlerinin sonucunda fiziksel çıktının yanında kendiliğinden yer almakta ve bu süreçte ücretsiz bir şekilde kullanılmaktadır. Yeni üretilen bu bilgi Romer'e göre "taşma/yayılma etkisiyle" (spillover effect) birçok firma tarafından da bu bilginin ücretsiz bir şekilde yararlanacağı ve ekonominin tümüne bu etkinin pozitif bir şekilde yayılacağını varsaymıştır. Bunun nedeni firmaların hızlı ve herhangi bir ücret ödemediği bu bilgiye ulaşabilmeleridir. Ayrıca mevcut olan bilginin tümüyle patentleşmemesi ve saklanamaması, herhangi bir firma tarafından üretilen bu bilginin diğer firmaların üretim olanakları üzerinde pozitif dışsallık oluşturmasını sağlayacaktır (Romer , 1986: 1003).

Modele göre firmanın işgücü artan oranda bir üretim fonksiyonuna sahiptir. Bunu aşağıda yer alan temsili üretim fonksiyonunda görebiliriz (Romm, 2003,8):

$$Y=F(K_F,TL) \quad (3.5)$$

Yukarıdaki fonksiyonda yer alan Y çıktıyı; K_F firmanın kullanmış olduğu fiziksel sermaye stokunu; L emeğin girdi miktarını ve son olarak T bilgi-teknoloji düzeyini göstermektedir. Burada yer alan firmanın teknoloji düzeyinin değişimi ekonomideki diğer firmaların sermaye stoku(K) ile aynı yönde gelişir. Bundan dolayı aşağıda yer alan (3.6) numaralı fonksiyonunda λ teriminin ifade ettiği şey bilgi düzeyinin yaparak öğrenmeye olan esnekliğini ifade eder.

$$T=K^\lambda \quad (\lambda>0) \quad (3.6)$$

Sonuç olarak elde edeceğimiz yeni üretim fonksiyonu aşağıdaki gibi olacak:

$$Y=F(K_F K^\lambda L) \quad (3.7)$$

Yukarıda yer alan fonksiyonunda yaparak öğrenme yoluyla oluşan yatırımların yayılma etkisini de kapsamaktadır. Yaparak öğrenme ve bilginin yayılma süreçlerinin tüm firmalar açısından verimli olabilmesi, ekonomideki tüm firmaların sermaye miktarını artırması ve ekonominin genelinde sermayenin (K) artması ile mümkün olabilmektedir.

3.5. Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiye Yönelik Literatür Taraması

Tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkinin yönü ile ilgili araştırmalar iktisat teorileri ve literatüründe günümüze kadar sürekli güncelliğini korumuş bir konudur. Bu iki konu arasında ilişkinin olup olmadığı ve varsa da hangi yönde olduğu ile ilgili iktisat yazınında tartışmalı bir konu olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüze kadar yapılan ampirik çalışmaların büyük çoğunluğu tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkinin tasarruflardan büyümeye doğru olduğunu kabul etmişlerdir. Yapılan ampirik çalışmaların kendi içerisinde bu kadar farklılık göstermesinin nedeni araştırmaların temel aldığı değişkenler, ele alınan ülke, ele alınan zaman dilimi ve kullanılan yöntemlere göre değişmektedir.

Sinha 1996 yılında Pakistan üzerinde yaptığı bir çalışmada tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele almış, çalışmada kullanmış olduğu Granger yöntemi ile tasarrufların büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine aynı yazar 1999 yılında Sri Lanka üzerine yaptığı çalışmada tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sinha'nın bu çalışmada elde ettiği bulgu tasarruflardan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu yönündedir.

Tasarruf-büyüme üzerine yapılan başka bir çalışma da 1994 yılında Caroll, ve Weil tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın kapsamı 1958 ve 1987 yılları arasında 64 ülkenin verileri incelenerek yapılmıştır. Bu iki değişken arasındaki ilişki panel veri analizi kullanılarak ele alınmıştır. Yapılan çalışmadan elde edilen sonuca göre tasarrufların büyümeye olan etkisinin beklendiği kadar olmadığıdır.

Saltz 1999 yılında yaptığı bir çalışmada 17 gelişmemiş ülke ekonomisi üzerinde tasarruf ve büyüme ilişkisini araştırmıştır. Saltz bu grupta yer alan 9 ülke için VAR (Vector Auto Regressive) modelini, geri kalan 8 ülke için de Vektör Hata Düzeltme modelini kullanmıştır. Araştırma sonucunda 9 ülkede nedensellik ilişkisinin büyümeden tasarruflara doğru olduğunu, dört ülkede herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını, iki ülkede çift yönlü bir nedenselliğin olduğu ve 2 ülkede ise ilişkinin ters yönlü olduğu sonucuna varmıştır. Saltz'ın araştırmalarında ulaştığı bir diğer sonuç ise GSYİH oranlarındaki artışın tasarruf oranlarında artış meydana getireceği yönünde olmuştur.

Argawal 2001 yılında 1960 ve 1997 yıllarını kapsayacak şekilde 7 Asya ülkesinde büyüme ve tasarruf arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada Granger nedensellik analizini kullanan Argawal'ın elde ettiği sonuç; büyüme oranının ve kişi başına yüksek gelirin tasarruf oranlarını olumlu olarak etkilediği yönünde olmuştur. Çalışmada ayrıca 3 ülkede tasarruflardan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu da saptanmıştır.

Mavrotas ve Kelly 2001 yılında beraber yaptıkları bir çalışmada Hindistan ve Sri Lanka'ya ait veriler kullanılarak gayrisafi milli hasıla, gayrisafi milli tasarruflar ve özel tasarruflar incelenmiştir. Çalışmada Toda-Yamamoto metodunu kullanılmış ve Hindistan için tasarruf ve büyüme arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sri Lanka'dan elde ettikleri verilere göre ise büyüme ve tasarruflar arasında çift yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

Anorou ve Ahmad 2001 yılında toplam 7 Afrika ülkesi üzerinde 1960 ve 1997 verilerini inceleyerek yurtiçi tasarruflar-büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Elde ettikleri verileri eş bütünleşme ve Vektör Hata Düzeltme Modelin kullanarak incelemiştirlerdir. Ulaştıkları sonuçlara göre 4 ülkede nedensellik ilişkisinin ekonomik büyümeden yurtiçi tasarruflara doğru olduğu, 2 ülkede çift yönlü bir ilişkinin olduğu ve kalan bir ülkede ise tasarruflardan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır.

Ekinci ve Gül 2001 yılında Türkiye ile ilgili yaptıkları bir çalışmada, 1960 ve 2004 yılları arasındaki verileri kullanarak tasarruf ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu çalışmada Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılmış ve elde edilen sonuç şu şekilde olmuştur; Türkiye’de büyüme oranı ve tasarruf oranları arasında bir ilişki olduğuna dair bir veri olmaması ile beraber, nedensellik ilişkisinin büyümeden tasarruflara doğru olduğu saptanmıştır.

Barış ve Uzay’ın (2001) Türkiye ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmalarında 1960 ve 2012 verileri ele alınarak yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmalarında Granger nedensellik, Toda-Yamamoto ve Johansen eşbütünleme analizleri kullanılmıştır. Yapılan testler sonucunda elde edilen sonuca göre Türkiye’de ekonomik büyümeden tasarruflara doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğudur.

1970 ile 2004 yılları arasındaki verileri kullanan Çağlayan (2006) ARDL yöntemi ile Türkiye’de enflasyon-yurtiçi tasarruflar, faiz oranları-yurtiçi tasarruflar ve büyüme oranı-yurtiçi tasarruflar arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çağlayan’ın elde ettiği sonuçlara göre uzun dönemde enflasyonun yurtiçi tasarruflar üzerindeki etkisi negatiftir ve yine uzun dönemde büyüme oranları ve faiz oranının tasarruflar üzerindeki etkisi pozitif olmuştur. Çalışmada kısa dönemde ekonomik büyümenin yurtiçi tasarruflar üzerinde pozitif bir etkisi olduğu görülmüştür.

Kaygısız, Kaya ve Köseoğlu tarafından (2016) yakın zamanda yapılan bir çalışmada 1980 ile 2014 yılları arasındaki veriler kullanılarak tasarruf, büyüme, cari açık, ve büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu araştırmada Tado-Yamamoto ile Granger nedensellik analizi kullanılarak Türkiye için verilerin kullanıldığı dönem ile ilgili olarak tasarruf ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı saptanmıştır.

Türkiye’ ye yönelik yurtiçi tasarruf oranları ve büyüme ilişkisini inceleyen Taban (2011) Koentegrasyon ve Granger nedensellik modelini kullanarak 1998 ile 2010 yılları arasındaki verileri incelemiştir. Yapılan analiz sonucuna göre Türkiye’deki

tasarruf-büyüme ilişkisi uzun ve kısa dönemde farklılık göstermektedir. Uzun dönemde tasarruf ve büyüme arasındaki ilişki karşılıklı iken kısa dönemde tasarruftan büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Gülmez ve Yardımcıoğlu (2013) Koentegrasyon, FMOLS ve Panel VECM analiz modellerini kullanarak BRİCHS ülkeleri ve Türkiye'nin 1994 ile 2011 yılları arasındaki verileri inceleyerek tasarruf ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini ele almışlardır. Elde edilen sonuca göre hem BRİCHS ülkeleri hem de Türkiye'de uzun dönemde yurtiçi tasarruflar ile ekonomi büyüme arasında çift yönlü bir ilişki söz konusudur.

3.6. Ampirik Uygulama

Bu çalışmamızda yurtiçi tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek için 1960-2020 yılları arasındaki yurtiçi tasarruf oranları ve büyüme verileri kullanılmıştır. Sözü geçen veriler TÜİK, Kalkınma Bakanlığı ve FRED Data'dan elde edilmiştir. Uygulamada değişkenlerin arasındaki ilişkinin yönü ve derecesini belirlemek amacıyla VAR (Vector Auto Regression) yöntemine dayalı Granger nedensellik analizi kullanılmıştır. Granger nedensellik analizi öncesinde en uygun VAR modelinin tahmin edilmesi gerekiyor. Bu model Sims (1980) tarafından değişkenler arasında ilişki olup olmadığını analiz etmek amacıyla geliştirilmiştir. Son yıllarda uygulama çokça tercih edilmektedir. VAR modelinde değişkenler dışsaldan içsele doğru sıralanmaktadır, ayrıca model önceden edinilmiş bilgi ve teorilere dayanarak sınırlı şartlar içermektedir (Kargı ve Terzi, 1997).

VAR modelindeki sürecin belli bir işleyiş biçimi vardır, bu işleyişe göre; t döneminde yer alan değişken diğer değişkenlerden hiçbir şekilde etkilenmezken diğer tüm değişkenleri etkilemekte, ikinci değişken ilk değişkenden etkilenip geriye kalan diğer değişkenleri etkilemekte. VAR analizine geçilmeden önce ilk olarak modele dâhil edilen değişkenlerin durağan olup olmadığı yani birim kök içerip içermediği incelenmelidir (Güneş ve Gürel, 2013, s. 6). Veriler de birim kök olup olmadığını incelemek için öncelikle AFD, Philips-Perron ve KPSS birim kök testleri uygulanmıştır:

Tablo 3: Birim Kök Test Sonuçları

ADF TESTİ			
Değişkenler		Sabit	Sabit-Trendli
Yİ tasarruf	Düzeyde	-1.52 (-2.96)	-1.84 (-3.56)
Ekonomik B.		2.62 (-2.96)	0.13 (-3.56)
Yİ tasarruf	1. Fark	-6.06 (-2.96)	-6.18 (-3.57)
Ekonomik B.		-3.98 (-2.96)	-4.87 (-3.57)

PP TESTİ			
Değişkenler		Sabit	Sabit-Trendli
Yİ tasarruf	Düzeyde	-1.50 (-2.96)	-1.99 (-3.56)
Ekonomik B.		5.54 (-2.96)	0.56 (-3.56)
Yİ tasarruf	1. Fark	-6.06 (-2.96)	-6.18 (-3.57)
Ekonomik B.		-4.00 (-2.96)	-4.87 (-3.57)

KPSS TESTİ			
Değişkenler		Sabit	Sabit-Trendli
Yİ tasarruf	Düzeyde	0.50 (0.46)	0.13(0.14)
Ekonomik B.		0.71 (0.46)	0.18 (0.14)
Yİ tasarruf	1. Fark	0.17(0.46)	0.15(0.14)
Ekonomik B.		0.48(0.46)	0.10 (0.14)

Not: Yukarıdaki uygulamada kullanılan ADF ve PP Testleri ile ilgili hipotezler, H_0 : Seri birim kök içermektedir. H_1 : Seri birim kök içermemektedir. KPSS testleri ile ilgili hipotezler ise, H_0 : Seri birim kök içermemektedir. H_1 : Seri birim kök içermektedir. Tabloda yer alan parantez içindeki değerle %5 anlamlılık düzeyi için kritik değeri temsil etmektedir.

Yukarıda yer alan yer alan ADF, PP ve KPSS Test sonuçlarında serilerin hem düzey hem de birinci dereceden farklarına ait birim kök testleri sonuçları yer almaktadır. Yukarıda yapılan testlerin sonucunda her iki serinin düzey seviyelerinde birim kök olduğu görülmüştür, bu nedenle serilerin birinci dereceden farkları alınmıştır, serinin birinci farkında ise birim köke rastlanmamıştır.

Yapısal kırılmalar zaman serilerinde durağan dışılığın önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Serilerde yapısal kırılmaları oluşturan başlıca etkenler şu şekilde sıralanabilir; ekonomik krizler, ülkede uygulana iktisadi politikaların önemli ölçüde değişmesi, ekonomi ve endüstrinin yapısında meydana gelen önemli değişimler. Serilerde yapısal kırılmalar mevcut ise ve bu kırılmalar birim kök testlerinde dikkate alınmadığı takdirde elde edilen sonuçlar sapma içerecektir. Bu şu anlama gelmektedir; aslında durağan olan bir serinin durağan dışı gibi görünecektir (Yonar, 2012, s.11).

Uygulamanın bir sonraki aşamasında VAR modelinde sağlıklı bir tahmin yürütülebilmesi için uygun gecikme sayısı belirlenecektir. Gecikmenin uzunluğu genellikle bilinmediğinden, VAR analizinde uygun bir yöntem kullanılarak bu gecikmenin belirlenmesi gerekmektedir. Varsayım gereği modeldeki gecikmeler olması gerekenden daha uzun olursa, modele dâhil edilen değişkenler çeşitli sorunlara yol açabilecek, bunlar; değişkenlerin yüksek değerler alması ve aşırı parametreleşme şeklinde meydana gelecektir (Kayahan ve Hepaktan, 2016, s. 171).

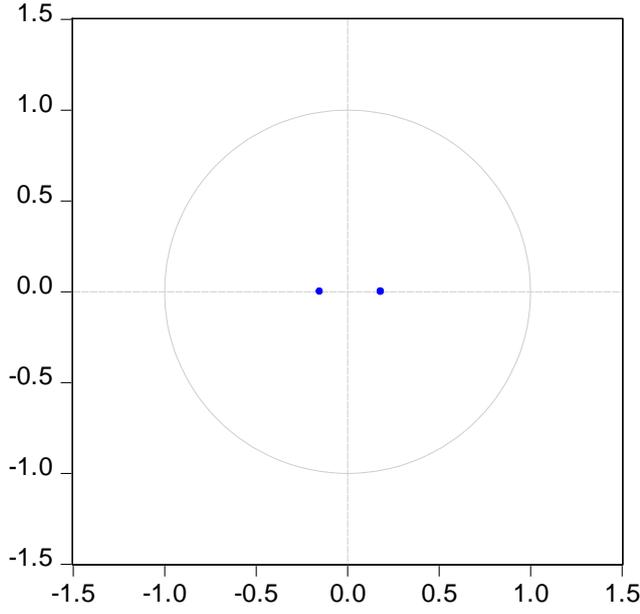
Tablo 4 : Optimum Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPR	AIC	SIC	HQ
0	-381.0805	NA*	2.15e+10*	29.46773*	29.56451*	29.49560*
1	-378.2942	4.929754	2.37e+10	29.56109	29.85142	29.64469
2	-377.1681	1.818947	2.98e+10	29.78216	30.26605	29.92151
3	-375.9931	1.717371	3.76e+10	29.99947	30.67691	30.19455
4	-370.3620	7.363763	3.43e+10	29.87400	30.74499	30.12481

Tablo 4’de uygun gecikme sayısının belirlenmesi için kullanılan testler; Lagrange Oran Testi (LR), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SIC), Son Tahmin Hatası (FPR), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ)’nden yararlanmıştır. Tabloda tüm yıldızların 0 gecikmede olduğu görülmektedir. Literatürde uygun gecikmenin 0 bulunması durumunda 1 gecikme alınmasının daha sağlıklı olduğu değinildiğinden uygun gecikmeyi 1 olarak alacağız.

VAR ile ilgili literatürde genel kanının, sonuçların güvenilir olabilmesi için uygulamada yer alan serilerin durağanlığının sağlanması önem taşımaktadır. Serilerin durağanlığının sağlanması için, modelde elde edilen karakteristik polinomunun ters köklerine bakılması gerekmektedir. Eğer bütün kökler birim çemberin içindeyse, bu VAR sürecinin durağan olduğu anlamına gelir.

Şekil 17: VAR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri

Şekil 17’de VAR modelinden elde edilen karakteristik polinomun ters kökleri yer almaktadır. Modelde karakteristik polinomun ters köklerinin çemberin içerisinde yer alması modelin durağanlık açısından herhangi bir sorun taşımadığı anlamını taşımaktadır. VAR modeli farklı varyanslar içermemekle beraber, istikrarlı bir yapıya da sahiptir.

Tablo 5’te yer alan ikinci koşul incelendiğinde hata terimlerinde otokorelasyon olmadığı da anlaşılmaktadır. Yani ikinci koşulda sağlanmaktadır.

Tablo 5: Otokorelasyon Koşulu

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	1.413643	4	0.8418	0.351146	(4, 46.0)	0.8419
2	2.135244	4	0.7109	0.534503	(4, 46.0)	0.7110
3	1.401933	4	0.8439	0.348193	(4, 46.0)	0.8439
4	8.622159	4	0.0713	2.315584	(4, 46.0)	0.0714

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	1.413643	4	0.8418	0.351146	(4, 46.0)	0.8419
2	4.218755	8	0.8369	0.515998	(8, 42.0)	0.8376
3	6.782668	12	0.8716	0.541049	(12, 38.0)	0.8736
4	17.71998	16	0.3405	1.148849	(16, 34.0)	0.3540

VAR modelinde hata terimlerinin varyansının sabit olup olmadığını anlamak için Değişken Varyans Testi yapılmıştır. Yapılan test sonucu hata terimlerinin varyansını sabit olduğu görülmüş bu nedenden dolayı değişken varyans problemi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 6: Değişken Varyans Testi Sonuçları

Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Olasılık
15.91482	12	0.1952

Tablo 7’ de Granger Nedensellik Testi ile ilgili elde edilen sonuçlar yer almakta. Yapılan bu testin sonucuna göre; tasarruflardan ekonomik büyümeye ve ekonomik büyümeden tasarruflara çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 7: Granger Nedensellik Test Sonuçları

Boş Hipotezler	Ki-Kare	Olasılık
Tasarruflar Büyümenin Granger Nedeni Değildir	5.272629	0.0217
Büyüme Tasarrufların Granger Nedeni Değildir	0.120148	0.0289

SONUÇ

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tasarrufların finansmanının kaynağını oluşturması büyük bir önem taşımaktadır. Tasarrufların taşıdığı bu önem ülke ekonomisi için de büyümenin ana kaynağı olmaktadır. Sözü geçen bu ülkelerde tasarruf oranlarının yetersiz ya da az olması, ekonomide yatırımların yetersiz olmasına yol açacak ve böylece üretim, milli gelir sonuç olarak da tasarrufta düşüşe yol açacaktır. Bu şekilde devam edecek olan bir döngü ülkelerde tasarruf açığına yol açacak ve yetersiz olan finansmanlardan kaynaklı olarak ülkeler bu açığı dış ekonomilerden karşılamak durumunda kalacaklardır.

Tasarruf ve büyüme arasında ilişki birçok tüketim modelleri tarafından ele alınmıştır. Bu iki olgu arasındaki ilişki özellikle son yıllarda büyüme modelleri olan Neoklasik ve içsel büyüme modelleri tarafından üzerinde çok fazla durulan bir konu olmuştur. Neoklasik model tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkiyi açıklarken, tasarruf artışının uzun dönemde büyüme üzerinde bir etkisinin olmadığını savunur. Bunun nedeni tasarruf oranındaki bir artışın, kişi başına düşen hasılanın yeni durağan döneme geçiş sürecinde kısa süreli bir artışa neden olmasındandır. Özetle neoklasikler tasarrufların büyüme üzerinde etkisi olmadığı için devletin tasarruf artışı ile ilgili politikalarını gereksiz görmüşlerdir. İçsel büyüme modellerinde ise tasarruf oranlarında meydana gelen artış hem kişi başına düşen hasıla miktarını artırmakta hem de büyüme üzerine pozitif etkisi olmaktadır.

Tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkiye yönelik iktisat literatüründe çok fazla çalışma bulmak mümkün. Günümüze kadar gelen teorik ve ampirik çalışmalar tasarrufun mu büyümeyi etkilediği ya da büyümenin mi tasarrufu etkilediği yönünde kesin bir sonuca ulaşmak tam olarak mümkün değildir. Tasarrufların büyümenin temel dinamiği olduğunu savunanlar ile beraber, bireylerin yapacağı tasarrufların talepte daralmaya yol açabileceğini ve böylece ekonomik küçülme yaşanacağını savunan görüşlerde mevcut. Günümüze kadar yapılan çalışmalar sonucu, tasarruf ve büyüme arasında tek taraflı nedensellik ilişkisi, çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuş, bunun dışında ikisi arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığında savunanlar söz konusudur.

Tezde Türkiye'deki tasarruf oranları ile büyüme arasında bir ilişki olup olmadığı ve bu ilişkinin yönü üzerine hem teorik hem de ampirik bir çalışma yapılmıştır. Yapılan

bu çalışma amacıyla birinci bölümde; tasarruf kavramı, çeşitleri ve tasarruf ile ilgili teorik yaklaşımlar ele alınmıştır. Tezin ikinci bölümünde tasarrufları etkileyen faktörler, çeşitli ülke grupları ve bu ülkelerin Türkiye ile ilgili karşılaştırmalı tasarruf verileri tablo ve grafikler yardımıyla açıklanmıştır. Son bölümde tasarruf-büyüme ilişkisine değinen çeşitli ekonomik teorilere yer verilmiş ve bölümün sonunda VAR analizi yardımıyla ampirik bir çalışmaya yer verilmiştir.

Bu çalışmanın ampirik kısmında Türkiye'nin 1960 ile 2020 yıllarına ait yurtiçi tasarruflar ile ekonomik büyüme verileri kullanılmıştır. Çalışmada tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi anlamak için VAR analizi kullanılmıştır, bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi içinde Granger Nedensellik Testine başvurulmuştur. Yapılan analiz sonucu Türkiye'de tasarruflar ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular iki olgunun birbirini pozitif yönde etkilediği, Türkiye için elde edilen bu sonucu iktisat literatüründe Harrod-Domar, Solow büyüme modeli ve İçsel büyüme modelleri desteklemektedir. Türkiye'de tasarrufların artması büyümeyi artırdığından ve büyümenin de tasarruflar üzerinde pozitif etkisi olduğundan uygulanacak devlet politikalarında bu çift yönlü nedensellik ilişkisi dikkate alınmalıdır. Uygulanacak olan politikalar bir yandan yurtiçi tasarrufların artırılmasını teşvik edici olması gerekirken diğer yandan ülke ekonomisinin büyümesine yönelik gerekli uygulamaların yerine getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- ACAR, Y. (2008). İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri. (5. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.
- AGRAWAL, P. (2001). "The Relation between Savings and Growth Cointegration and Causality Evidence from Asia". *Applied Economics*, 33, 499-513.
- AKYÜZ, Yılmaz, (2009), Sermaye Bölüşüm Büyüme, Eflatun Yayınevi, Ankara.
- ALPTEKİN, V., KASA, H. & UYGUN, E. (2018). "Yurtiçi Tasarruflar İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği".
- ANORUO, Emmanuel ve AHMAD, Yusuf (2001), Causal Relationship between Domestic Savings and Economic Growth: Evidence from Seven African Countries, African Development Bank 2001, ss: 238-249.
- AREN: (1990). 100 Soruda Ekonomi El Kitabı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ASLAN, Ö. ve KORAP, H. (2006). Türkiye'de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
- ATAMÜRK, B. (2007). Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerindeki Etkisi. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 23(2), 75-89.
- BARIŞ Serap, UZAY Nisfet " Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Teori ve Türkiye Örneği", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 46, Temmuz-Aralık 2015
- BARIŞ, Serap. (2014) Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Teori ve Türkiye Örneği. Doktora Tezi
- BATUR, E. P., SABUNCU, A., & BAHÇECİ, S. (2012). Determinants of Private Saving and Interaction Between Public and Private Savings in Turkey. *Topics in Middle Eastern and North African Economies*.
- BİLGİLİ, Yüksel (2009), Karşılaştırmalı İktisat Okulları Ders Notları, 2. Baskı, İkinci Sayfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.
- CARROLL, C. D. ve D. N. WEİL. (1994), *Saving and Growth: A Reinterpretation*, Carnegic-Rochester Conference Series on Public Policy, 40, ss:133-192.
- COPUR, Zeynep, MICHAEL S. Gutter Economic, Sociological, and Psychological Factors of the Saving Behavior: Turkey Case.

- CORRALES, J. P., & MEJIA, W. B. (2009). The Relevance of Duesenberry Consumption Theory: An Applied Case to Latin America.
- COSTA-Font, Joan and Giuliano, Paola and Özcan, Berkay (2018) ‘‘The cultural origin of saving behavior’’.
- ÇAĞLAYAN Ebru, (2006). Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruf Oranları Üzerindeki Etkileri.
- ÇETİN, M. (2004). Türkiye'nin Tasarruf Sorunu (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- DARRAT, A. F. (1999). Are Financial Deepening and Economic Growth Causally Related? Another Look at the Evidence. *International Economic Journal*, 13(3), 19-35.
- DÜNYA BANKASI ve Kalkınma Bakanlığı (2011). Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü, Rapor no.66301-Tr.
- DÜZGÜN, R. (2009). Türkiye'de Özel Tasarrufların Belirleyicileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- EKİNCİ, Aykut ve GÜL, Ekrem (2007), Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz (1960-2004), *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:19, ss:67-184.
- ERİM, N. ve Türk, A (2005). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (10) 2005 / 2: 21-45.
- FRIEDMAN, M. (1957). *A Theory of the Consumption Function*. New Jersey: Princeton University Press.
- HARROD, R. F. (1939). ‘‘An Essay in Dynamic Theory’’. *The Economic Journal*, 49(193), 14-33.
- HOWAR, D. H. (1978). Personal Saving Behavior and the Rate of Inflation. *The Review of Economics and Statistics*
- İNAN, M. (2007). Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Tasarruf Politikaları Ve Tasarrufların Yatırımlara Dönüştürülmesinde Vergi Sisteminin Etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- KALKINMA BAKANLIĞI, (2012). Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurt İçi Tasarrufların Rolü. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayını, 6.

- KAYGISIZ, Ayşe Durgun, KAYA, Dilek Göze ve KÖSEKAHYAOĞLU Levent (2016), Türkiye’de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme: 1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, ss:273-300.
- KEYNES, J. M. (2010). *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* (2. Basım b.). (U. S. Akalın, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- MANKIWI, N. Gregory, (2010), *Macroeconomics*, South-Western, Cengage Learning, USA.
- MASSON, P. R., T. Bayoumi and H. Samiei. (1998). “International Evidence on the Determinants of Private Saving”. *World Bank Economic Review*, 12(3), 483-501.
- MAVROTAS, G., Kelly, R.: “ Old Wine in New Bottles: Testing Causality between Savings and Growth ”, *The Manchester School*, Vol.69, 2001, s. 97-105.
- MIKESELL, R. F. and J. E. Zinser. (1973). “The Nature of The Savings Function in Developing Countries: A Survey of the Theoretical and Empirical Literature”. *Journal of Economic Literature*, 11(1), 1-26.
- MODIGLIANI, Franco , (1986), “Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations”
- ÖKE Mustafa Ferhan, Türkiye’de Döviz Kurlarının Tüketim ve Tasarruflar Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, 2019
- ÖZCAN, K. M., & Günay, A. (2012, 1 1). Türkiye’de Özel Tasarrufları Belirleyen Unsurlar. *Türkiye’de Tasarruflar*.
- ÖZSAĞIR, Arif (2008), Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği, *KMU İİBF Dergisi* Yıl:10 Sayı:14.
- PALI Mahendra (2014) . *Financial Development in India: An Empirical*
- PARASIZ, İ. (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri*. (3. Baskı). Buras: Ezgi Kitabevi.
- Test of the McKinnon–Shaw Model.
- PAUL Romer, “Endogenous Technological Change,” *Journal of Political Economy*, Vol. 98, 1990
- PEHLİVAN, Gülçin Güreşçi (2006), Türkiye’nin Tüketim Fonksiyonu:Ekonometrik Bir Uygulama.
- PEKİN, Tefik (2005). *Makro Ekonomi*, İzmir, Zeus Kitabevi.

- PETERSON W. C. (1962). *Income, Employment and Economic Growth*. Çev. Talat Güllap, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- ROMER, P. M. (1986). "Increasing Returns and Long-Run Growth". *The Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
- Romer, D. (2006). *Advanced Macroeconomics*. (Third Edition). New York: McGraw-Hill Companies.
- SAMİ Taban S., KAR M. Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001.
- SALZ, I., S.: "An Examination of the Causal Relationship between Savings and Growth in the Third World", *Journal of Economics and Finance*, Vol. 23, No:1, 1999, s. 90-98.
- SINHA, D.: "Saving and Economic Growth in Sri Lanka", *Indian Journal of Applied Economics*, Vol. 8 No. 3, 1999, s. 163- 174.
- SINHA, D.: "The Role of Saving in Pakistan's Economic Growth ", *The Journal of Applied Business Research*, Vol. 15, No: 1, 1996, s. 79-85.
- SNOWDON, Brian ve Howard R. VANE, (2005), *Modern Macroeconomics*.
- ŞAHİN, Hüseyin, (2006), *Makro İktisat*, Ezgi kitabevi Yayınları, Bursa.
- ŞENGÜR, Mehmet Gelir Dağılımı Tasarruf İlişkisi: Türkiye'de Hanehalkı Tasarruflarının Belirleyicileri Doktora Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı Ekim, 2015.
- ŞENGÜR Mehmet, Taban Sami (2015) Türkiye'de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri
- TAPŞIN, G. (2011). İç Tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- TAŞDEMİR, Gökhan (2018). Hanehalkı Tasarruflarının Belirleyicileri Ve Tasarruf Motivasyonu: Eskişehir Örneği.
- TABAN, S. (2010). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye. Bursa: Ekin Kitabevi.
- TABAN, S. (2011). "Do Savings Promote Economic Growth in Turkey? A Causality
- TABAN, Sami, Kar, Muhsin: "Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006/1, s. 159-182. Analysis". *The Empirical Economic Letters*, 10(7), 647-654.

- TÜRKMEN, Ş. (1995). Tüketim Teorilerinin Karşılaştırılması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UYGUR Ercan, Türkiye’de Tasarrufların Seyri ve Etkileyen Bazı Unsurlar, Türkiye Ekonomi Kurumu,2012.
- ÜNSAL, E. M., (2007). *İktisadi Büyüme*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- ÜNSAL, E. M. (2011). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj.
- YILDIRIM, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2014). *Makro Ekonomi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YUNKER, J. A. (1992). Relatively Stable Lifetime Consumption as Evidence of Positive Time Preference. *Journal of Post Keynesian Economics*.
- WACHTEL, Paul, (1977), "Inflation, Uncertainty, and Saving Behavior since the Mid-1950s," *Explorations in Economic Research*

